

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โดยใช้กลยุทธ์ “KONDEE MODEL” โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ปีการศึกษา 2561-2562 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับความมีวินัยในตนเอง
 - 1.1 ความหมายของความมีวินัยในตนเอง
 - 1.2 คุณลักษณะของผู้ที่มีวินัยในตนเอง
 - 1.3 ความสำคัญและประโยชน์ของการมีวินัยในตนเอง
 - 1.4 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีวินัยในตนเอง
 - 1.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมีวินัยในตนเอง
 - 1.6 แนวทางในการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเอง
 - 1.7 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างวินัยในตนเอง
2. การเสริมสร้างและพัฒนาความมีวินัยในตนเอง
3. องค์ความรู้/แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียน

หาดสำราญวิทยาคม ปีการศึกษา 2561-2562

- 3.1 ความซื่อสัตย์
 - 3.1.1 ความหมายของความซื่อสัตย์
 - 3.1.2 ตัวบ่งชี้ด้านความซื่อสัตย์
 - 3.1.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับความซื่อสัตย์
 - 3.1.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับความซื่อสัตย์
 - 3.1.5 แนวทางการเสริมสร้างความซื่อสัตย์
- 3.2 การตรงต่อเวลา
 - 3.2.1 ความหมายของการตรงต่อเวลา
 - 3.2.2 ตัวบ่งชี้ด้านการตรงต่อเวลา
 - 3.2.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับการตรงต่อเวลา
 - 3.2.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับการตรงต่อเวลา
 - 3.2.5 แนวทางการเสริมสร้างการตรงต่อเวลา

- 3.3 ความรับผิดชอบ
 - 3.3.1 ความหมายของความรับผิดชอบ
 - 3.3.2 ตัวบ่งชี้ด้านความรับผิดชอบ
 - 3.3.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับความรับผิดชอบ
 - 3.3.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบ
 - 3.3.5 แนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบ
- 3.4 การเคารพกฎระเบียบของสังคม
 - 3.4.1 ความหมายของการเคารพกฎระเบียบของสังคม
 - 3.4.2 ตัวบ่งชี้ด้านการเคารพกฎระเบียบของสังคม
 - 3.4.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับการเคารพกฎระเบียบของสังคม
 - 3.4.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับการเคารพกฎระเบียบของสังคม
 - 3.4.5 แนวทางการเสริมสร้างการเคารพกฎระเบียบของสังคม
- 3.5 จิตอาสา
 - 3.5.1 ความหมายของจิตอาสา
 - 3.5.2 ตัวบ่งชี้ด้านจิตอาสา
 - 3.5.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับจิตอาสา
 - 3.5.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสา
 - 3.5.5 แนวทางการเสริมสร้างจิตอาสา
- 4. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้รูปแบบเพื่อการบริหาร
 - 4.1 ความหมายของรูปแบบ
 - 4.2 ประเภทของรูปแบบ
 - 4.3 การสร้างรูปแบบในการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน
 - 4.4 การพัฒนารูปแบบ
- 5. องค์ความรู้เกี่ยวกับกลยุทธ์ “KONDEE MODEL”
 - 5.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับการะงาน 4 ด้าน
 - 5.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับ “KONDEE” 6 องค์ประกอบ
- 6. ความพึงพอใจ
 - 6.1 ความหมายของความพึงพอใจ
 - 6.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อกับความพึงพอใจ
 - 6.3 การประเมินความพึงพอใจ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับความมีวินัยในตนเอง

1.1 ความหมายของความมีวินัยในตนเอง

สมพงษ์ บุญญา (2555 : 6) ให้ความหมายของวินัยในตนเอง หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวัง โดยเกิดจากความสำนึกตัวในตนเอง แม้จะมีสิ่งกระตุ้นจากภายนอก หรือสิ่งกระตุ้นภายในตนเองเป็นอุปสรรคก็ไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มุ่งหวังไว้ การประพฤติตนให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมที่เห็นว่าดีงามเหมาะสม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมการมีวินัยในตนเองประกอบด้วยพฤติกรรม 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความรับผิดชอบเป็นการเอาใจใส่และปฏิบัติงานและงานที่ได้รับมอบหมาย พร้อมทั้งติดตามแก้ไขปรับปรุงงานให้สำเร็จยอมรับผลกระทำของตนเอง 2) การตรงต่อเวลา เป็นการปฏิบัติงานให้สำเร็จภายในระยะเวลาที่กำหนดและปฏิบัติตนในขณะที่ทำกิจกรรมได้เหมาะสมกับเวลา 3) การปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามความต้องการของสังคมที่เห็นว่าดีงามเหมาะสม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2557 : 52) ได้ให้ความหมายไว้ว่าความมีวินัยในตนเอง หมายถึง ระเบียบในการดำเนินชีวิตในที่นี้จำกัดเฉพาะเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และความอดทน การใฝ่หาความรู้ความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่และการยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนเองอันเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดขึ้นในคนไทยเพื่อให้ เป็นคนดี มีความรู้และความสามารถเพื่อความสุขความเจริญในชีวิต และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ

ศูนย์โรงเรียนคุณธรรม มูลนิธิยุวสถิรคุณ (2558 : 14) ได้ให้ความหมายว่า วินัยในตนเอง คือ ประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบแบบแผนอย่างสม่ำเสมอ การมีวินัยในสังคม คือ การอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรับผิดชอบ เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่กระทบกระทั่งกัน ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2553 : 27) ให้ความหมายวินัยในตนเองไว้ว่า การที่บุคคลสามารถแสวงหาแนวทางในการแสดงออกเพื่อสนองความต้องการหรือความปรารถนาของตนเอง และในขณะที่เดียวกันได้รับการยอมรับจากสังคมด้วย

บุญชม ศรีสะอาด (2555 : 4) ให้ความหมายวินัยในตนเองไว้ว่า เป็นความสามารถของบุคคลในการควบคุมการกระทำของตนเองให้ปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้อง ภายในขอบเขตของระเบียบและกฎเกณฑ์ที่กำหนด โดยไม่ได้ปฏิบัติเพราะคำสั่งของคนอื่น นอกจากนี้ยังหมายความรวมถึงการยับยั้งการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมด้วย

จากความหมายของวินัยในตนเองข้างต้น สรุปได้ว่า วินัยในตนเองหมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมกับสถานการณ์ เวลา และเป็นไปตามเงื่อนไขกฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อตกลงที่สังคมกำหนดไว้ด้วยความเต็มใจ โดยไม่ต้องมีการลงโทษหรือควบคุมเพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

1.2 คุณลักษณะของผู้ที่มีวินัยในตนเอง

ออซูเบล (Ausubel. 1972 : 459-460) กล่าวถึงผู้ที่มีวินัยในตนเองว่ามีคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นผู้ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ของสังคม
2. เชื่อมั่นในตนเอง
3. ฟังตนเอง
4. ควบคุมอารมณ์ได้
5. มีความอดทน

วิกกินส์ (Wiggins. 1971 : 289) ได้อ้างถึงการศึกษากอฟ (Gough) ซึ่งศึกษาความมีวินัยในตนเอง พบว่า ผู้ที่มีวินัยในตนเองสูงจะมีคุณสมบัติดังนี้

1. มีความรับผิดชอบสูง
2. เชื่อมั่นในตนเอง
3. ไม่กังวล
4. มีความตั้งใจจริง
5. มีลักษณะความเป็นผู้นำ
6. มีความซื่อสัตย์จริงใจ
7. มีเหตุผล
8. กล้าคิด กล้าทำ กล้าพูด
9. เคารพสิทธิผู้อื่น
10. ปฏิบัติตามกฎ กติกาของสังคม
11. มีความอดทน
12. มีความเชื่ออำนาจภายในตน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527 : 59-69) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองว่า

1. มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมให้เป็นไปตาม กฎเกณฑ์ของ
สังคม

2. มีความสามารถต้านทานสิ่งยั่วยุต่าง ๆ
3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
4. มีความรับผิดชอบสูง
5. มีความสามารถในการชะลอความต้องการ
6. สามารถคาดหวังผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
7. มีการตั้งเป้าหมายเพื่ออนาคต

สุเทพ เบญญิวีโลกุล (2550 : 6) คุณลักษณะของผู้มีวินัย

1. ความตั้งใจ
2. ความเคารพต่อกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ กติกา
3. ความซื่อสัตย์
4. การตรงต่อเวลา
5. ความอดทน
6. ความเป็นผู้นำ
7. ความเชื่อมั่นในตนเอง

ธิดารัตน์ ธนะคำดี (2552 : 4) กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง

1. ความรับผิดชอบ
2. ความเชื่อมั่นในตนเอง
3. ความอดทน
4. ความซื่อสัตย์
5. ความเป็นผู้นำ
6. การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม

จากแนวคิดของนักวิชาการและนักการศึกษา ข้างต้น สรุปได้ว่า คุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง ประกอบด้วย มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ และจริงใจ ตรงต่อเวลา ความเป็นผู้นำ และเชื่อมั่นในตนเอง มีความอดทน สามารถควบคุมอารมณ์ และต้านทานต่อสิ่งยั่วยุต่างๆ เคารพสิทธิของผู้อื่น มีเหตุผล และพึ่งพาตนเองได้

จากแนวคิดข้างต้น โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ได้กำหนดพฤติกรรมที่สะท้อนถึงความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาด้าน

พฤติกรรมของนักเรียน และบริบทของโรงเรียนไว้ 6 ประการ คือ 1. ความซื่อสัตย์ 2. ตรงต่อเวลา 3. ความรับผิดชอบ 4. การเคารพกฎระเบียบของสังคม และ 5. จิตอาสา / จิตสาธารณะ

1.3 ความสำคัญและประโยชน์ของการมีวินัยในตนเอง

วินัยเป็นคุณธรรม จริยธรรมที่มีความสำคัญที่จะช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในระเบียบ กฎเกณฑ์ที่กำหนดช่วยให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สงบเรียบร้อย ซึ่งได้มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของวินัยไว้ดังนี้

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2553 : 15) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวินัยในตนเองว่า การสร้างวินัยจำเป็นอย่างยิ่งกับเด็กทุกคน อย่าคอยจนเกิดปัญหา เพราะวินัยเป็นสิ่งที่จะต้องสร้างเสริมให้เกิดขึ้นตั้งแต่เขายังเล็ก เพราะวินัยที่ดีเมื่อเกิดกับเด็กก็จะติดตัวเขาไปจนโตและกลายเป็นส่วนหนึ่งของมโนธรรมประจำใจเขาไปตลอดชีวิต เพราะการสร้างวินัยเกิดจากการร่วมมือกัน เกิดจากความรักและการใส่ใจต่อกัน ถ้าเลี้ยงเด็กโดยไม่มีวินัย เขาคงเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ก้าวร้าว เห็นแก่ตัว เอาแต่ได้ และรุกรานผู้อื่นทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุขไม่ได้ การจะสร้างวินัยให้กับเด็กถือเป็นกระบวนการทางสังคมที่ประกอบด้วย การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น รู้จักกฎระเบียบของสังคม ความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งการบังคับใจตนเอง เป็นต้น

บุญชม ศรีสะอาด (2555 : 4-5) สรุปความสำคัญของวินัยในตนเองว่าเป็นเหตุผลเกี่ยวกับประโยชน์ส่วนตัว โดยต้องการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง และเป็นเหตุผลเกี่ยวกับชุมชน ชุมชนจะเจริญและมีความมั่นคงยั่งยืนได้ จะต้องอาศัยพลเมืองทำความดี เสียสละให้แก่ชุมชนไม่แสวงหาประโยชน์ส่วนตัว และได้สังเคราะห์องค์ประกอบการมีวินัยในตนเองจากคุณลักษณะของบุคคลที่มีวินัยในตนเอง

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2560 : 29) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีวินัยในตนเองว่าการมีวินัยในตนเอง เป็นองค์ประกอบหนึ่งของลักษณะชีวิตที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนในชีวิต ถ้าคนไม่มีวินัยในตนเอง ชีวิต ก็จะสับสน ทำให้สังคมวุ่นวาย อีกทั้งยังทำลายโอกาสในการที่จะดำเนินชีวิตที่ดีงามและโอกาสในการพัฒนาตนเอง วินัยสร้างระเบียบแบบแผน สร้างคนให้เป็นคนดี สร้างคนให้เป็นคนเก่ง ดังนั้นวินัยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ จึงจำเป็นต้องสร้างวินัยให้แก่มนุษย์ตั้งแต่เด็ก สำหรับการจัดการศึกษา ความมีวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ครูผู้สอนต้องให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดขึ้นในวัยเด็ก ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนเห็นคุณค่าของความมีวินัยในตนเอง เพื่อการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นการทำให้เกิดวินัย ไม่ว่าจะเป็นวินัยด้านใดล้วนแต่มีความสำคัญ แต่วินัยในตนเองนั้นถือ เป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การมีวินัยในสังคมและประเทศชาติต่อไป

กนกรวรรณ อุปลา (2562 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีวินัยในตนเองว่า

1. ถ้าไม่มีวินัยในตนเองชีวิตก็จะสับสนยุ่งเหยิง สังคมจะวุ่นวาย ไร้สาระ ไร้สาย ทำลายโอกาสในการที่จะดำเนินชีวิตที่ดีงามและโอกาสในการพัฒนาตนเองของทุกคน
2. วินัยในตนเอง เป็นองค์ประกอบหนึ่งของลักษณะชีวิตที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนในชีวิต เราจะไม่สามารถนำชีวิตไปสู่สิ่งที่ดีงามได้จนกว่าจะตั้งอยู่บนวินัย
3. วินัยสร้างความรับผิดชอบ วินัยสร้างระเบียบแบบแผน วินัยสร้างคนให้เป็นคนดี วินัย สร้างคนให้เป็นคนเก่ง ดังนั้นวินัยจึงเป็นเรื่องสำคัญ เราจำเป็นต้องสร้างวินัยให้แก่นุชน้อยตั้งแต่เด็ก
4. สำหรับการจัดการศึกษา ความมีวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ครูผู้สอนต้องให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดขึ้นในวัยเด็ก ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนเห็นคุณค่าของความเป็นวินัยในตนเองเพื่อความสุขและความสำเร็จของตนเองและสังคม ดังนั้นการทำจะทำให้เกิดวินัยขึ้นในหมู่คณะไม่ว่าจะเป็นวินัยด้านใดก็ตามล้วนแต่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม หากแต่ว่าวินัยในตนเองนั้นเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การมีวินัยในสังคมและประเทศชาติต่อไปจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีระเบียบวินัยในตนเอง

จากความสำคัญและประโยชน์ของการมีวินัยในตนเอง สรุปได้ว่า การมีวินัยในตนเอง จะช่วยให้สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม ถ้าปราศจากวินัยแล้ว การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมย่อมสับสน วุ่นวาย การมีวินัยในตนเองของบุคคลนั้นจะทำให้บุคคลนั้นมีความประพฤติที่เหตุผล มีความอดทน มั่นคงทางอารมณ์และเป็นผู้มีจริยธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักรับผิดชอบชั่วดี ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จะเห็นได้ว่าการพัฒนาความมีวินัยในตนเองแก่เด็กหรือเยาวชน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่อยู่ในโรงเรียนพึงตระหนักและเห็นความสำคัญที่จะปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็กนักเรียนในโรงเรียน

1.4 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัยในตนเอง

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความมีวินัยในตนเอง

สมพร สุทัศนีย์ (2536 : 16 -18) ได้อธิบายถึงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเองหรือวินัยในตนเอง พอสรุปได้ว่าการควบคุมตนเอง (Self - control) เป็นเทคนิคในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยตนเอง โดยระงับการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่พึงพอใจโดยเน้นพฤติกรรมที่สังเกตได้ ซึ่งผู้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบตนเอง และการควบคุมตนเองบนพื้นฐานการปรับพฤติกรรมเป็นเทคนิคที่อยู่บนพื้นฐานหลักการเรียนรู้เงื่อนไขสิ่งแวดล้อม

สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม (2521 : 95) กล่าวว่า วินัยเกิดจากสาเหตุ

2 ประการ คือ

1. เกิดจากการมีอำนาจภายนอกมาบังคับ เช่น นักเรียนไม่กล้าทุจริตเพราะกลัวครูจับได้ ผู้ร้ายไม่กล้าขโมยของเพราะเห็นตำรวจยืนอยู่ เป็นต้น

2. เกิดจากการมีจิตใจรู้สึกผิดชอบชั่วดี ไม่กระทำความผิดวินัย เพราะบังคับตนเองได้จากสาเหตุการเกิดวินัยดังกล่าว สามารถแยกวินัยได้เป็น 2 ประเภท คือ

2.1 วินัยในตนเอง หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการควบคุมตนเองโดยตนเป็นผู้แนะนำตนเองให้ประพฤติไปตามแนวทางที่เลือกไว้

2.2 วินัยในหมู่คณะ หมายถึง การใช้ระเบียบข้อบังคับเพื่อเป็นเครื่องมือรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2556 : 14-26) ได้เสนอแนวคิดของการเสริมสร้างวินัยไว้ 5 แนวทาง ดังนี้

1. การสร้างวินัยด้วยการทำให้เป็นพฤติกรรมเคยชิน เป็นการนำเอาธรรมชาติของมนุษย์มาเป็นเครื่องช่วย โดยสร้างวินัยให้ปฏิบัติตามธรรมชาติหรือสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เพราะในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลจะปฏิบัติตนตามความเคยชินเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้สาเหตุของความเคยชินเกิดจากความเป็นไปตามเหตุปัจจัยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเมื่อมนุษย์ได้แสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งสักครั้งหรือสองครั้ง จะมีแนวโน้มที่จะเคยชินและจะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นซ้ำไปซ้ำมา พอมีความเคยชินก็จะยึดถือพฤติกรรมนั้นแล้ว เกิดความพึงพอใจในพฤติกรรมที่เคยชิน ดังนั้นหากต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมย่อมยากขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นจึงควรใช้วิธีการนำเอาความเคยชินของมนุษย์มาใช้ให้เป็นประโยชน์แต่ทั้งนี้การฝึกฝนความมีวินัยในตนเองต้องใช้ความสามารถอย่างมากและจะต้องมีระบบการฝึกฝนที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งระบบการฝึกฝนเช่นนี้จะใช้ได้ดีกับช่วงวัยเด็ก ทั้งนี้เพราะวัยเด็ก ยังไม่มีพฤติกรรมอันเกิดจากความเคยชิน ดังนั้นการฝึกฝนวินัยในตนเองจึงควรที่จะเริ่มให้เด็กมีพฤติกรรมที่ดีอันมาจากแบบอย่างที่ดีของบิดามารดาหรือผู้ที่เลี้ยงดูตลอดจนสังคมที่แวดล้อมตัวเด็ก ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่เด็กอาศัยอยู่หรือสถานศึกษาที่เด็กศึกษาเล่าเรียนอยู่

2. การใช้วินัยที่ลงตัวแล้วหรือวัฒนธรรมมาช่วย เพราะวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สร้างวินัยแบบพฤติกรรมเคยชิน ทั้งนี้เกิดจากการที่สมาชิกทุก ๆ คนในสังคมปฏิบัติตน โดยให้วินัยนั้นกลายเป็นวัฒนธรรมแล้วสมาชิกใหม่ของสังคมที่เข้าสู่วัฒนธรรมดังกล่าวหรือเข้ามาสู่ชุมชนจะปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติดั้งเดิม เพราะวัฒนธรรมเป็นกระบวนการถ่ายทอดตามความเคยชินหรือนั่นคือการทำให้วินัยกลายเป็นวิถีชีวิต

3. การสร้างวินัยให้ได้ผลด้วยระบบสัมพันธ์ขององค์กรรวม การฝึกวินัยจะได้ผลดีต้องอาศัยระบบความสัมพันธ์ขององค์กรประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาบูรณาการด้วยกัน ซึ่งเป็นการนำองค์รวมมาประสานกันให้เป็นระบบ องค์กรรวมหมายถึง หากต้องการที่จะฝึกฝนพัฒนามนุษย์หรือการศึกษา ต้องใช้องค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจและด้านปัญญา ทำงานประสานกันไป จึงทำให้เกิดองค์กรรวมที่สมบูรณ์ ฉะนั้นสิ่งที่ฝึกฝนจะกลายเป็นชีวิตจริงของผู้ที่ถูกฝึก ดังนั้นหากต้องการฝึกปฏิบัติอะไรสักอย่างหนึ่ง ต้องพิจารณาองค์กรรวมทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 ด้านพฤติกรรม หากผู้ที่ถูกฝึกมีพฤติกรรมที่ดีด้วยความเคยชินถือว่าเป็นสิ่งที่ดี

ด้านที่ 2 มีความรัก ทำให้เกิดความอบอุ่น มีความเป็นกันเอง พร้อมทั้งศรัทธาและความสุข (จิตใจ)

ด้านที่ 3 กัลยาณมิตร รู้เหตุรู้ผล สามารถบอกได้ว่าทำอย่างนั้นแล้วมีผลอย่างไร ทำให้เด็กเข้าใจเหตุผลและเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำ (ปัญญา)

4. การสร้างปัญญาดูด้วยแรงหนุนของสภาพจิตใจ เป็นอีกวิธีการหนึ่งซึ่งนำเอาปัจจัยด้านจิตใจมาเป็นตัวนำ กล่าวคือ เป็นการตั้งอุดมคติในจิตใจเพื่อให้ความฝึกฝนมุ่งมั่นอย่างแรงในการที่จะไปถึงจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้ หรือเรียกว่า การเร้ามานะ แต่ทั้งนี้ต้องมีข้อความระวางตรงที่ความมานะในระดับต้น ๆ จะเป็นความภาคภูมิใจ แต่ถ้ารุนแรงเกินไปจะกลายเป็นการดูถูกบุคคลอื่น หรือเป็นการทำตนให้เข้าไปอยู่ในระบบการแข่งขันซึ่งมักจะแย่งความเป็นใหญ่

5. การสร้างวินัยโดยใช้กฎเกณฑ์ข้อบังคับ ซึ่งเป็นการใช้กฎหมาย กฎเกณฑ์เข้ามาบังคับใช้ควบคุมโดยวิธีการลงโทษ ซึ่งสามารถสร้างความมีวินัย แต่ไม่ใช่เป็นวิธีการที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะไม่เป็นวิธีการที่สอดคล้องกับหลักการความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ ซึ่งมีหลักว่ามนุษย์ต้องได้รับการฝึกฝน การกดขี่หรือข้อบังคับมิใช่วิถีทางที่ถูกต้องเสมอไป เพราะการใช้อำนาจบังคับจะได้ผลต่อเมื่ออำนาจดังกล่าวยังคงอยู่ แต่ถ้าหากอำนาจนั้นหมดลงไป มนุษย์ก็พร้อมที่จะละเมิดวินัย ซึ่งจะยิ่งก่อให้เกิดความวุ่นวายและความเสียหาย แต่กระนั้นก็ตามการใช้กฎเกณฑ์ในบางกรณีอาจจะได้ผลหากกฎเกณฑ์ดังกล่าวนั้นมีได้มีอำนาจบีบบังคับมากเกินไป และมีระยะเวลาพอสมควร เพื่อที่จะให้บุคคลผ่านเข้าสู่ความเคยชิน กระทั่งบุคคลจะมีได้รู้สึกว่าการกำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจที่บังคับ ซึ่งจากกฎธรรมชาติตามวิธีที่ 1 การสร้างวินัยด้วยการทำให้เป็นพฤติกรรมความเคยชินซึ่งมารับทอดการใช้อำนาจบีบบังคับอันจะเป็นวิธีการที่ได้ผล แต่ทั้งนี้สิ่งที่จะต้องพึงระลึกคือ ไม่ควรใช้วิธีการบีบบังคับและลงโทษ หากแต่ต้องฝึกฝนทางจิตใจให้ผู้ที่ถูกฝึกฝนเกิดความรู้สึกว่าเป็นประโยชน์ ถ้าปฏิบัติตามกฎข้อบังคับนั้น ๆ ความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกที่ได้รับจากการฝึกฝนจะ

ทำให้ผู้ที่ถูกฝึกฝนเกิดความพึงพอใจหรือความเต็มใจที่จะปฏิบัติตาม นั่นคือเป็นการทำให้เข้าสู่ระบบการศึกษาที่แท้จริง อันประกอบด้วยพฤติกรรม สภาพจิตใจและปัญญาเข้ามาประสานกัน

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความมีวินัยในตนเอง

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความมีวินัยในตนเองนั้นมีนักวิชาการกล่าวถึงไว้ ดังนี้

ไพบูลย์ ขำขันมะลิ (2548 : 17) กล่าวว่า ความมีวินัยในตนเองเป็นคุณสมบัติสำคัญที่บุคคลควรมี เพราะผู้ที่มีวินัยในตนเองจะมีคุณธรรม ประพฤติตนอย่างมีเหตุผล ไม่ก่อความวุ่นวายแก่สังคม การศึกษาทฤษฎีที่ว่าด้วยการเกิดวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะให้ทราบว่าวินัยในตนเองมีที่มาอย่างไร เพื่อที่จะได้ปลูกฝังและพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลได้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527 : 58-59) ได้อธิบายถึงทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองโดยยึดแนวทฤษฎีที่สำคัญ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีของ เมารอร์ (Mowrer) ซึ่งว่าด้วยการกำเนิดของการควบคุมตนเองหรือความมีวินัยในตนเอง และทฤษฎีของ เพค และ ฮาวิกเฮอร์ส (Peck and Havighurst) ซึ่งว่าด้วยพัฒนาการของแรงจูงใจทางจริยธรรมหรือความมีวินัยในตนเอง โดยยึดการควบคุมของอีโก้และซูเปอร์อีโก้เป็นหลักซึ่งมีหลักการสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองของทฤษฎีของ เมารอร์ (Mowrer) การเกิดวินัยในตนเองของบุคคลนั้น นักจิตวิทยาทั้งหลายเชื่อว่าจะต้องมีพื้นฐานมาตั้งแต่ระยะแรกจนกระทั่งเติบโตขึ้นมาสิ่งสำคัญ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับบิดามารดา หรือผู้เลี้ยงดูอันจะเป็นทางนำไปสู่ความสามารถในการให้รางวัลตนเอง หรือความสามารถควบคุมตนเองเมื่อ โตขึ้น ซึ่ง Mowrer ได้อธิบายว่า ทารกหรือเด็กจะต้องเรียนรู้จากผู้ที่เลี้ยงดูตนเองมา โดยการเรียนรู้นี้จะเกิดในสภาพอันเหมาะสมเท่านั้น การเรียนรู้ของเด็กทารกหรือเด็กจะเกิดขึ้นหลายระดับและมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. บุคคลที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของทารกหรือเด็ก คือ บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู การที่ทารกได้รับการบำบัดความต้องการก็จะรู้สึกสบายใจและมีความสุข และจะติดอยู่ในสำนึกของทารกไปจนเติบโตขึ้น

2. ความรักและความผูกพันของเด็กนำไปสู่การปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอนหรือการเลียนแบบผู้ที่ตนรักและพอใจ กล่าวคือ จากความรักและความพอใจของเด็กที่มีต่อบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูจึงทำให้บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูมีการอบรมสั่งสอนเด็ก หรือมีการกระทำหรือพูดจาอย่างไร เด็กจะเกิดการทำตามหรือเลียนแบบคำพูด ซึ่งการเลียนแบบผู้เลี้ยงดูของเด็กจะทำทั้งทางที่ดีและไม่ดีเท่ากัน トラบเท่าที่ลักษณะนั้นเป็นลักษณะของผู้ที่ตนรักและพอใจ ดังนั้น จากทฤษฎีของ Mowrer การเกิดวินัยในตนเองจนเป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะทางจิตนั้น จะต้องเริ่มต้นจากการเลี้ยงดูในวัยทารกอย่างมีความสุข ความอบอุ่น และผ่านการอบรม สั่งสอน หรือเลียนแบบที่ดีงามจากผู้เลี้ยงดูตนเองจึงจะ

พัฒนามาเป็นลักษณะที่เด่นชัดในจิตสำนึกของบุคคลนั้นและกลายเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องมีเหตุผลของบุคคลนั้น

2. ทฤษฎีแรงจูงใจทางจริยธรรมหรือความมีวินัยในตนเองของ เพค และฮาวิกเฮอร์ส (Peck and Havighurst) เชื่อว่า การควบคุมอีโก (Ego Control) และการควบคุมซูเปอร์อีโก้ (Super Ego Control) ร่วมกันช่วยให้เกิดความต้องการแสดงพฤติกรรมเพื่อผู้อื่นได้อย่างสมเหตุสมผล พลังควบคุมของอีโก้และซูเปอร์อีโก้ของแต่ละบุคคลไม่เท่ากัน เนื่องจากได้รับความรู้จากจริยศึกษาที่ทำให้บุคคลรู้ผลการกระทำของตนเองไม่เท่ากัน ซึ่งส่งผลไปสู่ความมีวินัยในตนเองจะเห็นได้ว่าการวางรากฐานการมีวินัยในตนเองนั้นควรต้องเริ่มที่วัยเด็ก ซึ่งการอบรมสั่งสอนเลี้ยงดูจากครอบครัวจะมีผลต่อการมีวินัยในตนเองของเด็ก นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมในสถานศึกษา การสอนของครูก็มีส่วนส่งเสริมให้นักเรียนมีวินัยเช่นกัน ผลจากการเสริมสร้างวินัยในตนเองให้นักเรียนนั้นอาจปรากฏให้เห็นได้ในวัยรุ่นตอนปลายหรือวัยผู้ใหญ่ตอนต้น

จากทฤษฎีนี้สามารถจำแนกบุคคลตามคุณลักษณะ ได้ 5 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. ปราศจากจริยธรรม (Amoral person) บุคคลประเภทนี้เป็นบุคคลที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง เห็นแก่ตัว บุคคลประเภทนี้จะไม่มีวินัยในตนเองหรือถ้ามีก็น้อยมาก

2. เอาแต่ได้ (Expedient person) บุคคลประเภทนี้เป็นบุคคลที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง โดยกระทำทุกอย่างเพื่อความพึงพอใจและประโยชน์ของตนเอง ไม่จริงใจต่อผู้อื่น จะยอมอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ที่พร้อมจะเอื้อประโยชน์ตามที่ตนต้องการ

3. คล้อยตาม (Conforming person) บุคคลประเภทนี้เป็นบุคคลยึดพวกพ้องเป็นหลัก ทำให้คล้อยตามผู้อื่นโดยไม่ไตร่ตรองจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของกลุ่มและสังคมบุคคลประเภทนี้จะมีความวินัยในตนเองแต่ไม่มีความแน่นอน

4. ตั้งใจจริงแต่ขาดเหตุผล (Irrational person) บุคคลประเภทนี้เป็นผู้ที่ยอมรับกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคมและกฎหมายอย่างยึดมั่นศรัทธา บุคคลประเภทนี้เป็นผู้ที่มีวินัยในตนเองค่อนข้างสูงแต่ยังไม่สมบูรณ์เพราะจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดถึงแม้ว่าจะเกิดผลเสียแก่ผู้อื่นขาดความยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผลดังนั้นบุคคลประเภทนี้เป็นผู้ที่ไม่สมบูรณ์ทางจริยธรรม

5. เห็นแก่ผู้อื่นอย่างมีเหตุผล (Rational altruistic person) บุคคลประเภทนี้เป็นบุคคลที่มีความสมดุลระหว่างการปฏิบัติตามตามกฎเกณฑ์ของสังคมกับความสมเหตุสมผลจะยึดหลักปฏิบัติที่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นเป็นที่ตั้งจึงเป็นผู้ที่ตระหนักถึงการกระทำของตนเองว่าจะส่งผลดีผลเสียต่อผู้อื่นในสังคมอย่างไร ดังนั้นก่อนที่จะกระทำจะพิจารณาอย่างมีเหตุมีผลบุคคลประเภทนี้จึงสามารถควบคุมตนเองอย่างมีเหตุผลโดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มหรืออิทธิพลของกฎเกณฑ์โดยปราศจากเหตุผลที่เหมาะสม

กัลยา นาคเพ็ชร์ และคณะ (2548 : 63-66) ได้อธิบายถึงทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg ตามแนวคิดของ Kohlberg การให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral reasoning) คือกระบวนการคิดที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลตัดสินใจว่าการกระทำหนึ่ง ๆ นั้นถูกหรือผิด จริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับความถูกผิดเกิดจากความคิดไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละบุคคล และการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลนั้นต้องอาศัยพัฒนาการทางพุทธิปัญญา โดยจะพัฒนาเป็นขั้น ๆ จากขั้นต่ำไปขั้นสูงกว่าตามลำดับอย่างแน่นอนตายตัว ไม่มีการข้ามขั้น ย้อนกลับหรือสลับขั้น ทุกคนจะต้องผ่านพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นขั้น ๆ นอกจากนี้จริยธรรมไม่ได้เกิดจากการถ่ายทอดทางสังคม ดังนั้นไม่ว่าบุคคลจะอยู่ในสภาพแวดล้อมใด ย่อมมีลำดับขั้นการพัฒนาของจริยธรรมที่เหมือนกัน กระบวนการพัฒนาการทางจริยธรรมแต่ละขั้นเป็นผลของการไตร่ตรองโดยอาศัยข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่นำมาพิจารณาส่วนมากเป็นความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับจากผู้อื่น หากข้อมูลที่รับมามีความขัดแย้งกัน บุคคลจะตกอยู่ในสภาพที่ไม่สมดุลและต้องปรับตัวโดยการสำรวจและจัดระเบียบความเข้าใจใหม่มีการจำแนกประเด็นปัญหาต่าง ๆ ให้มีความชัดเจนละเอียดมากขึ้นและเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นความเข้าใจใหม่ที่สามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ความเข้าใจใหม่เกิดจากการจัดระเบียบทางความคิดเป็นโครงสร้างทางความคิดใหม่ซึ่งแตกต่างจากเดิม ดังนั้นกระบวนการจำแนกและการบูรณาการจึงเป็นกลไกพัฒนาการทางจริยธรรมโดยทำให้เกิดจริยธรรมใหม่ขึ้นมาแทนที่จริยธรรมเก่าและมีความแตกต่างจากจริยธรรมเก่าเชิงคุณภาพ จริยธรรมจึงเป็นผลของการสังเกตและการคิดไตร่ตรองผู้ที่ไม่สังเกตและไม่คิดไตร่ตรองพัฒนาการทางจริยธรรมก็ไม่เกิด แม้ว่าพัฒนาการปัญญายาจะเข้าสู่ขั้นสูงแล้ว

วัลลภา วงศ์ศักดิ์รินทร์ (2558 : 26-27) ได้สรุปไว้ว่า มโนทัศน์พื้นฐานของทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ได้แก่

1. จริยธรรมของแต่ละบุคคลนั้นจะพัฒนาเป็นลำดับขั้นที่แน่นอน โดยเริ่มจากขั้นต่ำสุดพัฒนาไปที่ละขั้น ไปขั้นสูงสุดไม่มีการย้อนกลับหรือข้ามขั้น
2. พัฒนาการทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพัฒนาการทางพุทธิปัญญา
3. พัฒนาการทางจริยธรรมเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของมนุษย์กับการเรียนรู้ทางสังคม
4. พัฒนาการทางจริยธรรมมีความเป็นสากล พัฒนาการทางจริยธรรมแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ภายในแต่ละระดับแบ่งพัฒนาการออกเป็น 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ในช่วงวัยรุ่นจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในระดับที่ 2 คือ มีจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ของสังคม ในระดับนี้บุคคลจะใช้หลักเกณฑ์ต่างๆ เป็นตัวกำหนดความถูกต้อง ความดี ความควรไม่ควร โดยพิจารณาจากการยอมรับของกลุ่มระเบียบประเพณีและกฎหมาย บุคคลปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของบิดามารดาและสังคมเพราะรู้ว่าเป็น

กฎเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติในระดับที่ 2 แบ่งออกเป็น 2 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 3 ความคาดหวังและการยอมรับของกลุ่ม อายุ 10-13 ปี จะใช้การเป็นที่ยอมรับจากบุคคลอื่นและสังคมในการตัดสินใจ การตัดสินใจทำสิ่งที่ถูกที่ควรจะทำให้เป็นที่ยอมรับของบุคคลใกล้ชิด เพื่อรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ความต้องการดีกับผู้อื่นเพื่อให้ดีต่อตนเอง ให้ความสำคัญกับความคาดหวังของผู้อื่นมากกว่าความต้องการของตนเองและชั้นที่ 4 กฎระเบียบของสังคม อายุ 13-16 ปี จะใช้ระเบียบแบบแผนและระบบของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ การตัดสินใจทำสิ่งที่ถูกที่ควรเกิดจากการที่ต้องการทำตามหน้าที่ที่ตกลงกันไว้เป็นหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เข้าใจบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ บุคคลจะมีเหตุผลในการเลือกทำพฤติกรรมโดยยึดถือระเบียบ ประเพณี กฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดขึ้น โดยมุ่งหวังให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555 : 58-60) ได้สรุปทฤษฎีทางด้านจิตพิสัยของ Krathwohl, Bloom และ Masia ไว้ว่า ลำดับการเกิดลักษณะนิสัยของบุคคล มี 5 ชั้น ดังต่อไปนี้

1. ชั้นรับรู้ (Receiving) เป็นการพัฒนาขั้นแรกสุด บุคคลจะรับรู้ต่อสิ่งเร้าที่มากกระทบต่อประสาทสัมผัส ซึ่งแบ่งเป็น 3 ชั้นย่อย ได้แก่
 - 1.1 ชั้นรู้ตัว เกิดจากการสังเกตแล้วรับรู้ความแตกต่างของสิ่งเร้า
 - 1.2 ชั้นตั้งใจรับ ในขั้นนี้จะตั้งใจรับรู้ต่อสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง เริ่มสะสมความรู้หรือประสบการณ์ในสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง
 - 1.3 ชั้นการเลือกสรรสิ่งที่รับ เป็นการเลือกรับเฉพาะอย่าง เช่น สนใจอ่านเฉพาะบางเรื่อง สนใจตอบคำถามเฉพาะบางคำถาม
2. ชั้นตอบสนอง (Responding) ในขั้นนี้บุคคลจะเริ่มมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้า 3 ลักษณะ ได้แก่
 - 2.1 ชั้นเต็มใจตอบสนอง เป็นการยินยอมปฏิบัติตามหลักการหรือกฎเกณฑ์และยอมรับในสิ่งที่เลือกสรร
 - 2.2 ชั้นตั้งใจตอบสนอง เป็นการเริ่มอาสาที่จะเข้าร่วมปฏิบัติกับผู้อื่นและอาจมีการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ขัดกับสิ่งตนรับมา
 - 2.3 ชั้นพอใจตอบสนอง เป็นความพึงพอใจหรือไม่พอใจต่อการแสดงออกของผู้อื่นที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับสิ่งที่รับมา
3. ชั้นเห็นคุณค่า (Valuing) เป็นการเริ่มเห็นคุณค่าประโยชน์ของสิ่งที่รับมาและสิ่งที่ตอบสนองแล้ว เริ่มยอมรับสิ่งที่ได้รับมาว่าสิ่งใดมีความหมายสิ่งใดไม่มีความหมาย สิ่งใดมีค่าสิ่งใดไม่มีค่า บุคคลจะแสดงออกด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ตามขั้นตอนดังนี้

3.1 การยอมรับค่านิยม เป็นความพยายามเพิ่มพูนประสบการณ์ในสิ่งเรานั้น ๆ พยายามปฏิบัติตาม

3.2 การแสดงความนิยมในค่านิยม เป็นการเข้าช่วยเหลือสนับสนุนร่วมมือในกิจกรรมที่เห็นด้วย

3.3 การเข้าร่วมงาน เป็นการเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่เห็นคุณค่าและชัดเจน การปฏิบัติที่ไม่เห็นคุณค่า

4. ชั้นจัดระบบ (Organization) เป็นความพยายามปรับตัวเองให้เข้ากับคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ตนเองยอมรับ จะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม (Value) ที่เห็นคุณค่าหลายๆ อย่างพร้อมๆ กัน พยายามจัดลำดับค่านิยมเหล่านั้น และปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่ยอมรับชั้นนี้ประกอบด้วยชั้นย่อย 2 ชั้น ดังนี้

4.1 ชั้นสร้างความเข้าใจในค่านิยม เป็นการเข้าร่วมกลุ่มอภิปราย ร่วมสร้างแนวคิด

4.2 ชั้นสร้างระบบค่านิยม บุคคลจะพยายามชั่งน้ำหนักค่านิยมต่าง ๆ ที่ยอมรับจัดลำดับค่านิยมเหล่านั้น สร้างแผน สร้างกฎเกณฑ์ให้สอดคล้องกับสิ่งที่ยอมรับและระบบที่สร้างขึ้นแล้วนำไปใช้กับตนเอง หรือพยายามชักชวนให้ผู้อื่นยอมรับกับระบบนั้น

5. ชั้นการเกิดกิจนิสัย (Characterization) เป็นการเริ่มต้นยอมรับสิ่งที่เห็นคุณค่าแล้วรับมาเป็นลักษณะเฉพาะตัวเมื่อจัดระบบสำหรับตัวเองเข้ารูปเข้ารอยแล้ว บุคคลก็จะยึดถือหรือนำมาปฏิบัติต่อไปจนแสดงออกโดยอัตโนมัติ กล่าวคือเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตอบสนองต่อสิ่งเร้า บุคคลจะตอบสนองในรูปแบบที่คงเส้นคงวาจนเป็นลักษณะประจำตัวเรียกว่า กิจนิสัย สามารถแบ่งเป็นชั้นย่อย 2 ชั้น ดังนี้

5.1 ชั้นสร้างข้อสรุป เป็นการปรับปรุงระบบจนอยู่ในขั้นสมบูรณ์ในตัวตามแนวทางหรือระบบที่ตนเองต้องการ

5.2 ชั้นกิจนิสัย เป็นการแสดงออกอย่างสม่ำเสมอจนได้รับการยอมรับจากกลุ่มว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แสดงถึงการเกิดคุณลักษณะเฉพาะของบุคคล

สรุปแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีวินัยในตนเอง การควบคุมตนเองต้องมีเงื่อนไขประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งในการควบคุมตนเองส่วนใหญ่จะประกอบด้วย การสังเกตพฤติกรรมของตนเอง การตั้งเกณฑ์มาตรฐานของตนเอง การประเมินตนเอง และการให้แรงเสริมตนเอง โดยจะต้องตั้งเป้าหมายด้วยตนเอง ซึ่งเป้าหมายจะเป็นเกณฑ์เชื่อมโยงไปถึงการให้แรงเสริมไปถึงการให้แรงเสริมด้วยตนเอง เนื่องจากการให้แรงเสริมนี้สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นที่พึงปรารถนาได้ และสามารถพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กได้

1.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมีวินัยในตนเอง

นักวิชาการและนักการศึกษาได้นำเสนอปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมีวินัยในตนเอง ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า พบว่ามี 5 ปัจจัย สำคัญ ได้แก่ 1) ปัจจัยจากตัวนักเรียนเอง 2) ปัจจัยจากกลุ่มเพื่อน 3) ปัจจัยจากครอบครัว 4) ปัจจัยจากสภาพแวดล้อมของโรงเรียน และ 5) ปัจจัยจากสังคมในชุมชน ปรากฏรายละเอียดแต่ละปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ดังนี้

1.5.1 ปัจจัยจากตัวนักเรียนเอง

กอร์ดัน (Gorton, 1983 : 42) ได้กล่าวถึง สาเหตุของการทำผิดวินัยด้านตัวนักเรียนเองไว้ดังนี้

1. นักเรียนไม่เข้าใจกฎระเบียบต่าง ๆ
2. นักเรียนไม่เข้าใจเหตุผลของการมีระเบียบต่าง ๆ
3. พื้นฐานการศึกษาของนักเรียนไม่ดี
4. การไม่รู้จักเลือกคบเพื่อน
5. นักเรียนมีเรื่องกระทบกระเทือนทางจิตใจ
6. นักเรียนมีความรู้สึกขัดแย้งกับครู

ภักดี เอื้อราษฎร์ (2551 : 74) ได้บอกสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทางวินัยของนักเรียนด้านสภาพตัวนักเรียน เช่น เป็นนักเรียนที่ขาดความอบอุ่น พิกัดและสภาพของจิตใจที่อาจได้รับผลกระทบกระเทือนและนักเรียนขาดความรับผิดชอบ

ประไพศิลป์ ศรีณรงค์ฤทธิ์ (2552 :65) กล่าวถึง สาเหตุการขาดระเบียบวินัยด้านตัวนักเรียนเอง เช่น มีความผิดปกติทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และความรู้สึกขาดความมั่นใจในตนเอง

ทวีศักดิ์ ใจนวน (2554 :58) ได้ศึกษา การพัฒนาวินัยนักเรียนในสถานศึกษา พบสาเหตุที่นักเรียนขาดวินัย ด้านตัวนักเรียนเอง เช่น ร่างกายผิดปกติ ความพิการ สุขภาพอ่อนแอ ขาดความอบอุ่น ขาดการเอาใจใส่ตลอดจนสติปัญญาไม่ดี เป็นต้น

สรุปได้ว่า ปัจจัยจากตัวนักเรียนเอง หมายถึง สาเหตุการประพฤติผิดวินัยมาจากจิตใจจิตสำนึกหรือด้านร่างกายของนักเรียนเอง เช่น นักเรียนขาดความอบอุ่น ขาดความรับผิดชอบ ขาดความมั่นใจในตนเอง ขาดการเอาใจใส่ที่ดี ตลอดจนสติปัญญาไม่ดี ไม่เข้าใจกฎระเบียบ และเหตุผลของการมีกฎระเบียบต่างๆ ไม่ยอมรับกฎระเบียบ และไม่ปรับปรุง/พัฒนาพฤติกรรมให้ดีขึ้น

1.5.2 ปัจจัยจากกลุ่มเพื่อน

เอี่ยมพร ลาโยธิ (2552 : 9) ได้ให้ความหมาย ปัจจัยจากกลุ่มเพื่อนที่ส่งผลต่อ วินัยนักเรียนว่าเป็นสาเหตุการประพฤติผิดวินัยมาจากการเลียนแบบ ถูกกลุ่มเพื่อนชักจูงและชี้แนะหรือ กลุ่มเพื่อนสร้างบรรยากาศไม่ดีเกิดขึ้นในโรงเรียน เป็นต้น

ทวิศักดิ์ ใจนวน (2554 : 27) กล่าวถึง สาเหตุจากกลุ่มเพื่อนที่ทำให้นักเรียนขาดระเบียบวินัย เช่น เพื่อนฝูงชักชวนกันก่อการทะเลาะวิวาทหรือสร้างบรรยากาศตึงเครียดเกิดขึ้นใน โรงเรียน

สุพัฒน์ เศรษฐมกุล (2556 : 19) กล่าวถึง สาเหตุการผิดวินัยจากกลุ่มเพื่อนว่า ในการดำรงชีวิตประจำวัน การคบเพื่อนถือว่าเป็นสิ่ง สำคัญอย่างหนึ่งที่ทุกคนไม่ควรมองข้าม โดยเฉพาะในวัยที่กำลังศึกษานั้นย่อมส่งผลกระทบต่อโดยตรงแก่ตนเอง เนื่องจากชีวิตส่วนมากจะ คลุกคลีอยู่กับเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ หากขาดการคิดวิเคราะห์ที่ดีแล้วอาจส่งผลถึงเป้าหมายในชีวิตที่ ล้มเหลวได้ การเลือกคบเพื่อนที่ไม่ดีย่อมส่งผลเสียโดยตรงให้กับตนเอง โดยเฉพาะในวัยเรียนนั้นอาจ ทำให้เป้าหมายที่วางไว้ล้มเหลวได้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวไม่ดีแล้วย่อมส่งผลให้ตนเอง เสียหายไปด้วยเพราะการคบเพื่อนไม่ดี ตนเองก็ต้องถูกชักจูงในทางที่ผิด ๆ ในบางครั้ง ตัวเราอาจ ไม่รู้ว่าตัวเองทำอะไรลงไปซ้ำ แต่กลับต้องรับผิดชอบ เนื่องจากการกระทำจากกลุ่มเพื่อนนอกจากการ กระทำดังกล่าวแล้ว การคบเพื่อนไม่ดียังส่งผลไปถึงการก่อปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ มากมายที่ส่งผล กระทบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม อันก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมาโดยเกิดจากการกระทำที่หลง ผิดหรือถูกชักจูงไปในทางที่ผิด ซึ่งจะทำให้อาณาเขตต้องจมปรักอยู่กับปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่รู้จบจกบสิ้น

สิริกร สีนสม (2558 : 65) กล่าวถึง ปัจจัยที่ส่งผลต่อวินัยนักเรียนจากกลุ่มเพื่อน ว่าเป็นการกระทำของบุคคลในกลุ่มที่มีมักจะคล้อยตามกันหรือกระทำพฤติกรรมเช่นเดียวกันเพื่อบ่ง บอถึงการเป็นสมาชิกในกลุ่มนั้น กลุ่มเพื่อนจึงเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งในการทำผิดวินัย

สรุปได้ว่า การคบเพื่อนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนไม่ควรมองข้าม โดยเฉพาะวัยที่ กำลังศึกษา เพราะในชีวิตประจำวันนักเรียนจะคลุกคลีอยู่กับกลุ่มเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ การเลือกคบ เพื่อนที่ไม่ดี ย่อมส่งผลกระทบต่อตนเองที่จะถูกชักจูง ชี้นำไปในทางที่ผิดๆ หรือเกิดการเลียนแบบพฤติกรรม ที่ไม่เหมาะสมนำไปสู่การขาดวินัยในตนเอง และอาจก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมต่างๆ มากมาย ส่งผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

1.5.3 ปัจจัยจากครอบครัว

กอร์ตัน (Gorton, 1983 : 42) ได้กล่าวถึง สาเหตุของการทำผิดวินัยจากการเลี้ยงดูจากครอบครัวไว้ดังนี้ ปัญหาเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมทั้งทางบ้านและชุมชน ได้แก่

1. สภาพการใช้อำนาจของบุคคลและความสัมพันธ์ภายในบ้านไม่ดี
2. บ้านอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีการก่ออาชญากรรมบ่อย ๆ
3. นักเรียนมีภาระต้องรับผิดชอบมากหรือต้องทำงานดึกเกินไป

ภักดี เอื้อราษฎร์ (2551 : 17) กล่าวถึง สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทางวินัยของนักเรียน เช่น สภาพครอบครัว การอบรมเลี้ยงดู การขัดเกลานิสัย ตลอดจนบ้านแตกหรือบิดามารดาหย่าร้าง

สิริกร สินสม (2558 : 31) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมีวินัยนักเรียนด้านสถานภาพครอบครัว หมายถึง การอยู่ร่วมกัน การแยกกันอยู่ การหย่าร้างของครอบครัว

1. การอยู่ร่วมกันคือ การได้อยู่กับสามี อยู่กับภรรยา และบุตร
2. การแยกกันอยู่ ได้แก่ ผู้ที่ไม่ได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาแล้ว แต่ยังไม่ได้

หย่ากันตามกฎหมาย รวมทั้งผู้ที่ไม่ได้สมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ไม่ได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาแล้ว

ธนพงษ์ คำเกษ (2557 : 17) สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทางวินัยนักเรียนจากสภาพแวดล้อมในครอบครัว ได้แก่ ทักษะจิตของบิดามารดา ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู และสัมพันธภาพภายในครอบครัว มีความเกี่ยวข้องกันอย่างยิ่งกับปัญหาด้านวินัยของเด็กสภาพครอบครัวที่แตกแยกทำให้เด็กขาดความมั่นใจในตัวเอง แสดงความอวดเก่งต่อครู และเพื่อนในห้องเรียน เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อื่น ทักษะจิตของบิดามารดามีความสัมพันธ์ต่อความประพฤติกรรมและบุคลิกของเด็กเป็นอย่างมาก เด็กที่บิดามารดาร์ักและตามใจมากเกินไปจะทำให้ไม่รู้จักโตและเอาแต่ใจตนเอง จึงเข้ากับเพื่อนไม่ได้และแยกตัวออกจากสังคมเด็กที่ถูกเกลียดชังจะเกิดความเจ้าคิดเจ้าแค้น ไม้ไว้วางใจใครมักจะแสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าวข่มขู่หนีสังคมและชอบจับกลุ่ม การอบรมเลี้ยงดูและสัมพันธภาพในครอบครัวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กมีปัญหาด้านวินัย

สรุปได้ว่า ปัจจัยจากการเลี้ยงดูจากครอบครัว หมายถึง สาเหตุการประพฤติผิดวินัยจากทางครอบครัว เช่น การอบรมเลี้ยงดูจากทางครอบครัว ฐานะของครอบครัว การดูแลเอาใจใส่ในพฤติกรรมของนักเรียน และการเป็นแบบอย่างที่ดีจากครอบครัว

1.5.4 ปัจจัยจากสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

กอร์ตัน (Gorton, 1983 : 42) ได้กล่าวถึง สาเหตุของการทำผิดวินัยของนักเรียนที่มีสาเหตุจากโรงเรียนดังนี้

1. การสอนไม่ดี
2. จัดหลักสูตรไม่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน
3. ตารางสอนไม่ยืดหยุ่น
4. โปรแกรมการเรียนการสอนและโปรแกรมอื่น ๆ ไม่ปรับให้เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ความสามารถของนักเรียน

ความรู้ความสามารถของนักเรียน

5. วิชาที่จัดให้เรียนยากหรือง่ายเกินไป
6. วิชาที่ทางโรงเรียนจัดให้เรียนไม่ตรงกับความต้องการหรือขาดความสนใจของนักเรียน
7. การมอบหมายงานให้นักเรียนทำในชั้นอาจจะหนักเกินไปหรือเบาเกินไป

ครูอธิบายไม่ชัดเจน

8. เนื้อหาและกิจกรรมที่จัดไม่เหมาะสม
9. การจัดที่นั่ง เรียนไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี
10. ไม่มีการสอนซ่อมเสริมสำหรับเด็กที่เรียนอ่อน
11. ทักษะคติของครูต่อนักเรียนอาจจะเป็นไปในทางที่ไม่ดีขาดความอบอุ่นและที่พึง

ที่พึง

12. การประเมินผลขาดความยุติธรรม

ทวิศักดิ์ ใจนวน (2554 : 83) ได้ศึกษา การพัฒนาวินัยนักเรียนจากสาเหตุโรงเรียน เช่น ปัญหาจากครูอาจารย์ อาคารสถานที่และสิ่งแวดลอมไม่ดี ภาวะเบียบโรงเรียน เป็นต้น

ธนพงษ์ คำเกษ (2557 : 18) การทำผิดวินัยจากสาเหตุจากสภาพแวดล้อมในโรงเรียนสภาพการณ์ในโรงเรียนมีส่วนทำให้เด็กมีปัญหา ด้านวินัย สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ไม่ดีและไม่เหมาะสมจะทำให้เด็กทำผิดกฎระเบียบ ซึ่งเป็นผลมาจากครู เพื่อน วิธีการปกครองชั้นเรียนและกฎระเบียบข้อบังคับอาจจะสรุปสาเหตุอาจเนื่องมาจากครูได้ดังนี้

1. สอนไม่ดีไม่เตรียมการสอนทำให้เด็กไม่รู้เรื่อง ไม่สนใจเรียนหยอกล้อกัน
2. ไม่ยุติธรรมเลือกที่รักมักที่ชัง ทำให้พฤติกรรมกระด้างกระเดื่องและก้าวร้าว
3. แต่งตัวไม่เหมาะสม ทำให้เด็กเกิดความไม่เชื่อถือและล้อเลียนครูเกิดการต่อต้าน

ต่อต้าน

4. เกียจคร้านในการสอนทิ้งห้องเรียนบ่อยมาโรงเรียนสายทำให้เด็กขาดศรัทธา

5. เจ้าอารมณ์โมโหร้าย อารมณ์ไม่คงเส้นคงวา ทำให้เด็กก้าวร้าว
6. การไม่ยอมรับของครู ครูบางคนไม่ยอมรับพฤติกรรมบางอย่างของเด็กที่ติดมาจากบ้าน เมื่อเด็กมาที่โรงเรียนครูจะไม่ยอมรับและแยกเด็กออกจากกลุ่มทำให้เด็กเกิดความคับข้องใจกลายเป็นเด็กก้าวร้าวและก่อกวนชั้นเรียน
7. ไม่ให้ความสนใจเด็ก ซึ่งทำให้เด็กคับแค้นใจ ไม่สนใจเรียน เด็กเหล่านี้จะเรียกร้องความสนใจด้วยการพูดเสียงดัง ชุกชกกันเหตุดู แห่เพื่อนและลงมือมิครู
8. สาเหตุจากเพื่อน เพื่อนมีส่วนส่งเสริมให้เด็กมีปัญหา ด้านวินัย เพื่อนอาจจะคอยส่งเสริมให้กระทำผิดมากขึ้น โดยชักจูงให้ขัดคำสั่ง บิดามารดา และครู ซึ่งอาจเป็นแนวทางไปสู่การเป็นอาชญากรได้
9. สาเหตุจากการปกครองชั้นเรียนและกฎระเบียบข้อบังคับจากการปกครองชั้นเรียนและบรรยากาศในห้องเรียน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาทางวินัย ครูจะรักษาระเบียบวินัยในห้องเรียนได้ดีขึ้นนั้น จึงควรมีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน จัดกิจกรรมการสอนอย่างสนุกสนานมีชีวิตชีวา ถ้าหน้าที่เรียนยังทำผิดวินัยอีกก็พยายามแก้พฤติกรรมนั้น กฎระเบียบข้อบังคับมีอิทธิพลต่อระเบียบวินัยของนักเรียน การสร้างวินัยและการออกกฎระเบียบข้อบังคับควรจะทำให้เกิดความเห็นชอบของครูและนักเรียนโดยมีการวางแผนร่วมกันเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจเพราะนักเรียนเป็นผู้สร้างระเบียบวินัยขึ้นเอง

สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมของโรงเรียน หมายถึง สภาพการต่างๆ ในห้องเรียนและโรงเรียนเป็นสาเหตุการประพฤติดีวินัยมาจากสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เช่น พฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนของครูไม่เหมาะสม การบริหารจัดการชั้นเรียน เคร่งเครียด นักเรียนไม่มีความสุขไม่สนุกกับการเรียนรู้ กฎระเบียบหรือมาตรการต่างๆ ของโรงเรียน และครู ขาดการมีส่วนร่วมจากนักเรียน หรือจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนมากเกินไป ทำให้ครูดูแลไม่ทั่วถึง มาตรการ บทลงโทษหรือกฎระเบียบต่างๆ ไม่เหมาะสมกับบุคลิกภาพของนักเรียน

1.5.5 ปัจจัยจากสังคมในชุมชน

กอร์ดัน (Gorton, 1983 : 43) ได้กล่าวถึง สาเหตุของการทำผิดวินัยของนักเรียนเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้านและชุมชน ได้แก่

1. สภาพการใช้อำนาจของบุคคลและความสัมพันธ์ภายในบ้านไม่ดี
2. บ้านอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีการก่ออาชญากรรมบ่อย ๆ
3. นักเรียนมีภาระต้องรับผิดชอบมากหรือต้องทำงานดึกเกินไป

ภักดี เอื้อราษฎร์ (2551 : 63) ได้กล่าวถึง ปัญหาและสาเหตุของการประพฤติดีวินัยของนักเรียน ด้านสภาพของสังคม ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมสมัยใหม่ว่า นักเรียน

นักศึกษาต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาของสังคม เช่น การติดต่อสื่อสารอย่างรวดเร็วทางโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ การเพิ่มอัตราการว่างงานของวัยรุ่น การขาดการดูแลอย่างอบอุ่นจากบิดามารดา การเพิ่มจำนวนการค้าสิ่งเสพติดให้โทษ และสถานเริงรมย์ การอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ของคนหนุ่มสาวชาวชนบทเพื่อความอยู่รอดในชีวิตของผู้ที่ขาดแคลนในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ตลอดจนสุขภาพอนามัย สภาพปัจจุบันสังคมมีอิทธิพลเหนือชีวิต และความเป็นอยู่ของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งแวดล้อมเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้น อาทิ สถานเริงรมย์ บาร์ในตึกลับสถานเต้นรำ ซ่องโสเภณี ห้องอาหาร ร้านอาหาร เหล่านี้เป็นแหล่งมั่วสุมที่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง ถ้าโรงเรียนตั้งอยู่ติดกันเป็นบริเวณใกล้กันเด็ก ๆ อาจจะเอาอย่างและต้องการสัมผัสกับสิ่งต่ำทรามเหล่านั้นบ้าง เป็นต้น

ทวิตักดี โจนวอน (2554 : 57) กล่าวถึง สาเหตุการทำผิดวินัยที่มาจากสภาพสังคมว่าหากสภาพสังคมส่วนรวมของประเทศชาติดำรงสู่ความเป็นสังคมमानกันได้อย่างแท้จริงแล้วย่อมทำให้สภาพบ้านเมืองสงบสุข ขณะเดียวกันหากสภาพสังคมส่วนรวมวุ่นวายสับสนไปด้วยความแตกแยก แกร่งแย่ง และแข่งขันกันตลอดเวลา ก็จักเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่นักเรียนให้ได้รับรู้และรับทราบด้วยมีตัวอย่างจากผู้ใหญ่ที่ขาดระเบียบและไร้วินัยเป็นจำนวนมากนั่นเอง

สรุปได้ว่า ปัจจัยจากสังคมในชุมชน ส่งผลต่อความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ได้แก่ สภาพสิ่งแวดล้อมทั้งทางบ้าน และชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ เช่น สภาพการใช้อำนาจของบุคคลในครอบครัว สัมพันธภาพภายในบ้าน หรือครอบครัวที่ไม่ดี และบ้านที่นักเรียนอยู่อาศัยมีสภาพแวดล้อมที่มีการก่ออาชญากรรมบ่อยๆ รวมถึงสภาพของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ของสื่อและเทคโนโลยีต่างๆ ในสังคม ก่อให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ/หรือ นักเรียนจะถูกหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย ส่งผลต่อความมีวินัยในตนเองของนักเรียนได้ทั้งสิ้น

จากแนวคิดของนักวิชาการและนักการศึกษาสรุปได้ว่า สาเหตุของการทำผิดวินัยเกิดจากปัจจัยสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่

1. ปัจจัยจากตัวนักเรียนเอง เช่น นักเรียนขาดความอบอุ่น ขาดความรับผิดชอบ ขาดความมั่นใจในตนเอง ขาดการเอาใจใส่ตลอดจนสติปัญญาไม่ดี ไม่เข้าใจกฎระเบียบและเหตุผลของการมีกฎระเบียบต่างๆ ไม่ยอมรับกฎระเบียบและไม่ปรับปรุง/พัฒนาพฤติกรรมให้ดีขึ้น

2. ปัจจัยจากกลุ่มเพื่อน การคบเพื่อนถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนน่าจะควรมองข้าม โดยเฉพาะวัยที่กำลังศึกษา เพราะในชีวิตประจำวันของนักเรียนจะคลุกคลีอยู่กับกลุ่มเพื่อนเป็นส่วนใหญ่ การเลือกคบเพื่อนที่ไม่ดี ย่อมส่งผลต่อตนเองที่จะถูกชักจูงขึ้นไปในทางที่ผิดๆ หรือเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนำไปสู่การขาดวินัยในตนเอง และอาจก่อให้เกิดปัญหา อาชญากรรมต่างๆ มากมาย ส่งผลต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

3. ปัจจัยจากครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว ขาดการเอาใจใส่ในพฤติกรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดีจาก พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือบุคคลในครอบครัว ข่มขู่ส่งผลต่อการมีวินัยในตนเองของนักเรียน

4. ปัจจัยจากสภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพการณ์ต่างๆ ในโรงเรียน ในห้องเรียน เช่น พฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนของครูไม่เหมาะสมการบริหารจัดการชั้นเรียนที่เคร่งเครียด นักเรียนไม่มีความสุข และไม่สนุกกับการเรียนรู้ กฎระเบียบ ข้อบังคับหรือมาตรการต่างๆ ที่โรงเรียน หรือที่ครูกำหนด ขาดการมีส่วนร่วมจากนักเรียน หรือจำนวนนักเรียนต่อห้องเรียนมากเกินไป ทำให้ครูดูแลไม่ทั่วถึง อีกทั้ง มาตรการ บทลงโทษหรือกฎระเบียบต่างๆ ที่โรงเรียน หรือ ครูกำหนด ไม่เหมาะสมกับวุฒิภาวะของนักเรียนส่งผลต่อความมีวินัยในตนเองของนักเรียน

5. ปัจจัยจากสังคมในชุมชน ส่งผลต่อความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ได้แก่ สภาพสิ่งแวดล้อมทั้งทางบ้าน และชุมชนที่นักเรียนอยู่อาศัย เช่น สภาพการใช้อำนาจของบุคคลในครอบครัว/สัมพันธ์ภายในบ้าน/ครอบครัวไม่ดี/บ้านที่อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่มีการก่ออาชญากรรมบ่อยๆ รวมถึงสภาพของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสื่อ และเทคโนโลยีต่างๆ ในสังคม ก่อให้เกิดพฤติกรรมการเล่นแบบ/หรือถูกหลอหลอมจากสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย ส่งผลต่อความมีวินัยในตนเองของนักเรียน

1.6 แนวทางการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเอง

ความมีวินัยในตนเอง เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็กนักเรียน โดยมี นักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมวินัย ดังนี้

กองวิจัยทางการศึกษา (2542:157;อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.2561 : 33-34) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านความมีวินัยในตนเองของนักเรียนไว้ 7 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดสำคัญ ดังนี้

1. ผู้บริหารต้องกำหนดให้การพัฒนาศักยภาพด้านวินัยเป็นนโยบายของโรงเรียนอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร โดยผู้บริหารโรงเรียนจัดประชุมชี้แจงรายละเอียดให้ครูและบุคลากรในโรงเรียนรับรู้ถึงความสำคัญและสร้างความเข้าใจถึงนโยบาย วัตถุประสงค์ และประโยชน์ของการพัฒนานวินัยในตนเองของนักเรียน กำหนดให้เป็นนโยบายที่ทุกคนในโรงเรียนต้องปฏิบัติร่วมกัน

2. แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการพัฒนานวินัยนักเรียน โดยแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานต้องสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน กล่าวคือ ขึ้นอยู่กับความพร้อม ข้อจำกัดของบุคลากร สภาพแวดล้อม และงบประมาณของโรงเรียน

3. กำหนดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพด้านวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ และดำเนินการกับนักเรียนอย่างทั่วถึงทุกคน

4. การดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนด โดยผู้บริหาร โรงเรียนและคณะกรรมการดำเนินการจัดประชุมและบุคลากรทางการศึกษาทุกคนใน โรงเรียน เพื่อชี้แจงรายละเอียดของกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพด้านวินัยของนักเรียน พิจารณามอบหมายให้ครูรับผิดชอบการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรมให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละคน

5. การนิเทศ ติดตาม และการประเมินผลระหว่างดำเนินการพัฒนาศักยภาพ

6. การประเมินและสรุปผลการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและภาพรวมของการพัฒนาโดยมีเครื่องมือในการประเมินผล เช่น แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบสังเกต เป็นต้น โดยสรุปผลการดำเนินงานเป็นขั้นตอนและเป็นระบบอย่างชัดเจน หากพบว่าการดำเนินงานไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ต้องปรับปรุงแก้ไข แล้วดำเนินการใหม่จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด

7. ดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง จนเป็นงานประจำที่ต้องปฏิบัติและสามารถเปลี่ยนแปลงกิจกรรมได้ตามความเหมาะสม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551 : 18 - 28) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างวินัยไว้ดังนี้

1. สร้างวินัยด้วยการทำให้เป็นพฤติกรรมเคยชิน วิธีการฝึกวินัยที่ดีที่สุดอาศัยธรรมชาติของมนุษย์มาเป็นเครื่องช่วย คือ ทำให้ธรรมชาติซึ่งมนุษย์ดำเนินชีวิต โดยทั่วไปอยู่เป็นส่วนใหญ่มนุษย์มีพฤติกรรมอย่างไร พอทำไปแล้วครั้งสองครั้งก็มีแนวโน้มเกิดความเคยชิน และจะทำอย่างนั้นซ้ำ ๆ พฤติกรรมพอชินแล้วยึดมั่นแล้วเกิดความพอใจในพฤติกรรมนั้น

2. ใช้วินัยที่ลงตัวแล้ว คือ วัฒนธรรมมาช่วย วัฒนธรรมเป็นหนึ่งสิ่งที่สร้างวินัยแบบพฤติกรรมเคยชิน ถ้าหมู่คณะของเราปฏิบัติอย่างไรให้วินัยลงตัวเป็นวัฒนธรรมไปแล้วคนที่เข้ามาสู่วัฒนธรรมของชุมชนใหม่ ก็จะเป็นอย่างนั้นเอง เช่น วัฒนธรรมเข้าแถวรอคิว

3. สร้างวินัยให้ได้ด้วยระบบสัมพันธ์ขององค์กรรม การฝึก (คือฝึกให้เป็นศีล) นั้นจะได้ผลดีต่ออาศัยระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาบูรณาการด้วยกันในการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ หรือการศึกษานี้ต้องมีองค์ประกอบสามส่วน คือ ด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านปัญญา ประสานด้วยกัน ทำให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ และสิ่งที่ฝึกนั้นก็จะเป็นกลายเป็นชีวิตจริงของเรา

4. สร้างวินัยโดยใช้ปัจจัยอื่นช่วยเสริมวินัย จะทำให้เกิดความสุขและปฏิบัติด้วยความพึงพอใจ โดยใช้ปัจจัยอื่นมาช่วยอีกก็ได้ เช่น มีกัลยาณมิตร ครูอาจารย์น่ารักก็อบอุ่นสบายใจ เด็กจะเชื่อฟังเพราะรักเคารพศรัทธา

5. สร้างวินัยด้วยแรงหนุนของสภาพจิตใจ วิธีนี้นำปัจจัยด้านจิตใจมา คือ การตั้งเป็นอุดมคติในจิตใจ ทำให้ใจฝึกฝึ มุ่งมั่นอย่างแรง เช่น ตั้งเป้าว่าโรงเรียนของตน ชาติของตน ต้องเก่งยิ่งใหญ่เหนือใคร ๆ แต่วินัยแบบนี้อาจเลยถืด

6. สร้างวินัยโดยใช้กฎเกณฑ์บังคับ วิธีนี้ใช้กฎเกณฑ์บังคับควบคุมโดยมีการลงโทษ อันเป็นวิธีที่ไม่ดีไม่ถูกต้อง และไม่ตรงกับหลักธรรม คือ ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติมนุษย์จะมายัดเยียดเอาศีลใส่ให้แก่นักไม่ได้

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2553 : 31 - 34) ได้ให้แนวคิดด้านการสร้างวินัยให้เด็กยอมรับนั้น วินัยหรือกฎทุกกฎต้องมีลักษณะ 3 ประการ ดังนี้

1. กฎต้องสมเหตุสมผล หมายความว่า สิ่งที่ต้องการให้เด็กทำนั้น ควรเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และจำเป็น และเป็นเรื่องที่เด็กทำได้ในระดับอายุของเขา

2. กฎต้องถูกต้องชัดเจน ไม่คลุมเครือ คือต้องแน่ใจว่ากฎที่ตั้งขึ้นในเด็กทุกเรื่องเป็นสิ่งชัดเจนอย่าให้มีข้อสงสัยหรือโต้เถียงได้

3. กฎต้องบังคับได้ คือต้องมีการกำหนดโทษ ถ้าทำผิดก็ต้องลงโทษอย่างจริงจังทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2560 : 51 - 52) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมวินัยว่า ในการสร้างเด็กให้เก่ง ดี และมีวินัย การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนมีส่วนช่วยในการควบคุมชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย บรรยากาศในชั้นเรียนเป็นตัวกำหนดอาณาเขตของการเรียน ทำให้มีบรรยากาศที่แตกต่างไปจากกิจกรรมอื่น เช่น ผู้เรียนเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่จัดไว้อย่างเหมาะสม ก็จะรู้จักสำรวจอยู่ในระเบียบวินัยมากขึ้น โดยเฉพาะถ้ามีการจัดโต๊ะ เก้าอี้ ของผู้เรียนอย่างมีวัตถุประสงค์จะช่วยให้การควบคุมชั้นเรียนมีระบบระเบียบและง่ายสำหรับผู้สอนมากขึ้น

สรุปว่า แนวทางในการส่งเสริมวินัยควรดำเนินการฝึกอย่างต่อเนื่องเหมาะสมกับวัย ใช้กฎเกณฑ์ที่สมเหตุสมผล ถูกต้องชัดเจน บังคับได้ ภายใต้อสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม โดยผู้บริหาร ครู และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ที่ยึดควบคุม ดูแล แนะนำอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง ดังนั้นการบริหารการส่งเสริมวินัยในตนเองของนักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้กลยุทธ์ในการส่งเสริมโดยให้ครูดำเนินการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติหน้าที่ในความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างให้นักเรียน มีความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติที่ดี ตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีวินัยในตนเอง พร้อมยอมรับปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ประพฤติ ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย

โดยการฝึกอย่างต่อเนื่องเหมาะสมกับวัย ใช้กฎเกณฑ์ที่สมเหตุสมผล ถูกต้องชัดเจน ภายใต้อสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ให้นักเรียนเป็นผู้มีวินัยในตนเอง และอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข

1.7 บทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างวินัยในตนเอง

การส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียนนั้น ผู้บริหารและครู ถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญโดยตรงที่มีส่วนในการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองให้กับนักเรียน โดยมีนักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารและครูในการส่งเสริมวินัยนักเรียนไว้ดังนี้

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2539 :18-19) กล่าวว่า พฤติกรรมของบิดามารดาหรือผู้ปกครองในการปฏิบัติตามกฎระเบียบและกิจวัตรประจำวันให้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคม และช่วยเสริมสร้างความมีวินัยแก่เด็กอย่างสม่ำเสมอ โดยการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ชมเชยหรือให้กำลังใจเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม และฝึกให้เด็กพิจารณาแก้ปัญหาและสร้างข้อตกลงเพื่อปฏิบัติตาม ทั้งนี้ต้องเน้นในเรื่องของการใช้เหตุผล การช่วยเหลือและการเสียสละเพื่อส่วนรวม การควบคุมตนเอง การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และการร่วมมือกับผู้อื่น แนวทางในการปฏิบัติของบิดามารดาเกี่ยวกับการส่งเสริมให้เด็กเกิดวินัยดังกล่าวข้างต้นนั้น มีดังนี้

1. ความแน่นอนสม่ำเสมอ ควรกำหนดกิจวัตรประจำวันที่แน่นอน เด็กจะรู้สึกสบายใจถ้าเขารู้กำหนดการแน่นอนของตนเองล่วงหน้า การตั้งกฎเกณฑ์ ต้องคำนึงว่ามีความสำคัญและเด็กสามารถที่จะทำตามได้ เด็กต้องการรู้อย่างชัดเจนว่า ผู้ใหญ่ต้องการอะไรจากตน ทั้งนี้เพื่อเด็กจะสามารถตัดสินใจได้แน่นอน หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องอธิบายเหตุผลว่าเป็นเพราะอะไร

2. ชมเชยให้กำลังใจ เด็กๆต้องการความสนใจและยอมรับที่สม่ำเสมอจากบิดามารดา ซึ่งควรบอกให้เด็กรู้ถึงความต้องการอย่างชัดเจนและชมเชยเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ดี

3. ทำเป็นตัวอย่าง เด็กจะเลียนแบบสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ดังนั้นบิดามารดาจึงควรทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้เด็กเห็นเพื่อให้เด็กเป็นไปตามความคาดหวัง

4. ใช้เหตุผลที่ถูกต้องตามสถานการณ์ เด็กแต่ละคน มีความแตกต่างกัน และมีพัฒนาการทางร่างกายและอารมณ์แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับเวลาและสถานการณ์ก่อนที่จะใช้วินัยกับเด็ก ต้องพิจารณาว่าเด็กกำลังเหนื่อย ป่วย หิว กำลังไม่สบาย เด็กอาจจะเล็กเกินไปกว่าที่จะเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่

5. การลงโทษอาจทำได้ หากพูดชี้แจงหรือกระทำโดยวิธีการต่าง ๆ ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้อาจจำเป็นต้องมีการลงโทษ แต่ไม่ควรรุนแรงนัก เช่น การยอมรับในสิ่งที่เด็กกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง การงดการปฏิบัติบางอย่างหรือสิทธิบางประการการจำกัดบริเวณหรือการไม่พูดด้วยระยะเวลาหนึ่ง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561ค : 13-14) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารในการเสริมสร้างวินัยในสถานศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของผู้อำนวยการโรงเรียน

1. พัฒนานำแผนไปปฏิบัติ และประเมินระเบียบวินัยของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอซึ่งต้องสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานระดับนโยบาย ควรผ่านการหารือกับสมาชิกของโรงเรียนและกรรมการบริหารสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ

2. กำกับดูแลระเบียบ กติกา ข้อบังคับ ด้านวินัยสำหรับนักเรียน ซึ่งถูกยกร่างบนพื้นฐานของความเข้าใจในหลักการที่จะทำให้ให้นักเรียนได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสมที่สุด

3. กำกับดูแลให้บุคลากร นักเรียน และครอบครัว ที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในโรงเรียนให้เข้าใจถึงระเบียบวินัยของโรงเรียน และแจ้งให้ทราบถึงสิทธิในการมีบทบาทต่อการดำเนินงานตามนโยบายด้านระเบียบวินัยของโรงเรียน

4. ส่งเสริมให้ผู้ปกครองหรือผู้ดูแลสามารถเข้าถึงข้อมูลและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับนโยบายระเบียบ กติกา และข้อบังคับของโรงเรียน

5. ตระหนักถึงสิทธิที่สามารถมีส่วนร่วมในการสนับสนุน หรือแสดงความเห็น ในเวทีที่เปิดให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในเรื่องที่เกี่ยวกับระเบียบวินัยของนักเรียน

6. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในระดับห้องเรียนและโรงเรียน

7. ให้โอกาสนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดการพฤติกรรมของตนเอง

8. ส่งเสริมการสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและคณาจารย์ เพื่อให้การดูแลระเบียบวินัยในนักเรียนดำเนินไปในทางบวก

9. กำกับดูแลว่ามาตรการต่าง ๆ ของโรงเรียนจะต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านเพศ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม สถานะทางครอบครัว และมาตรการนั้น ๆ จะต้องไม่จำกัดความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียน

10. ขยายโอกาสของนักเรียนที่จะประสบความสำเร็จทั้งด้านวิชาการและสังคม

11. สอนและผลักดันให้มีการตัดสินใจร่วม รวมทั้งให้การสนับสนุนความคิดเห็นของนักเรียน

12. ส่งเสริมโครงการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพคณาจารย์และเจ้าหน้าที่

กอร์ดัน (Gorton. 1983 : 71) ได้กล่าวถึง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ 6 ประการ คือ

1. เป็นผู้จัดการในด้านจัดทำเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดหน้าที่ตำแหน่งงานต่างๆ มีการประสานงานทรัพยากรทั้งที่เป็นมนุษย์และมีใช้มนุษย์เข้าด้วยกัน เพื่อให้หน่วยงานบรรลุผล เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2. เป็นผู้นำทางการศึกษา

3. เป็นผู้มีวินัยและรักษาวินัย

4. มีมนุษยสัมพันธ์ จะสามารถสร้างสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาได้ 2 ประการ คือ การสร้างขวัญให้แก่บุคลากรในสถานศึกษา และสภาพในสถานศึกษาจะเต็มไปด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน

5. เป็นผู้ริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการจัดทำแผนงานหรือกำหนดเกี่ยวกับการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อสนองต่อความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด

6. เป็นคนกลางที่กล้าเผชิญปัญหา ขจัดหรือประสานงานในเรื่องขัดแย้งต่างๆ ที่เกี่ยวกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ผู้บริหารจะต้องยึดมั่นในความเป็นกลาง และรักษาความเที่ยงตรง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561ค : 14-15) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการเสริมสร้างวินัยในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของครู

1. บริหารจัดการแผนการสอน ที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนเพื่อบรรลุเป้าหมายของตนเองให้ได้ดีที่สุด

2. ตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาของนักเรียนแต่ละคน ทั้งการพัฒนาทางอารมณ์และทักษะทางสังคม และพยายามใช้วิธีการและสื่อการสอนที่หลากหลาย

3. ให้ผลการวิเคราะห์และผลประเมินเกี่ยวกับการเรียนของนักเรียน แก่นักเรียนและผู้ปกครองหรือผู้ดูแลรวมทั้งพยายามพัฒนารูปแบบการสอนบนพื้นฐานของผลการเรียนของนักเรียน

4. วางแผนและจัดตั้งยุทธศาสตร์ในการจัดการห้องเรียนที่มีคุณลักษณะ ดังนี้

4.1 เปิดโอกาสการหารือระหว่างสมาชิกในห้องเรียน

4.2 สนับสนุนการมีส่วนร่วมของนักเรียนทุกคน

4.3 ให้ความสำคัญความแตกต่างของนักเรียนทั้งด้านเพศ วัฒนธรรม และภาษา

4.4 รับรู้และให้การยกย่องพฤติกรรมที่ดีและการกระทำที่เคารพระเบียบวินัยของ

นักเรียน

4.5 สามารถรับมือได้กับปัญหาในโรงเรียนที่เกี่ยวกับการละเมิดทางเพศ การเหยียดผิว ชนชาติ และการรังแกกัน

4.6 คำนึงถึงข้อจำกัดของความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนที่ได้รับผลกระทบจากความบ่งบอกทางกาย ทางการเรียนรู้และ/หรือข้อจำกัดอื่น ๆ

4.7 สร้างและกำกับดูแลให้บรรยากาศในชั้นเรียนปลอดภัย มีความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

ชุดิมา ศิริกุลชยานนท์ (2562 : 1) ได้กล่าวถึงส่วนที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของครูในการส่งเสริมความมีวินัยในตนเองให้แก่เด็กว่า การปลูกฝังการมีวินัยในตนเองให้แก่เด็กวัยเรียนนั้น ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างวินัยให้เด็กเมื่ออยู่ในชั้นเรียน พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก ควรร่วมมือกันและประสานแนวคิดระหว่างบ้านและโรงเรียน เวลา และวิธีการทางบวกเพื่อสร้างวินัย

จากบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการเสริมสร้างวินัยในตนเองที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าบทบาทของผู้บริหารและครูในการส่งเสริมวินัยนักเรียน คือ พฤติกรรมการปฏิบัติหน้าที่ในความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเสริมสร้างให้นักเรียน มีความรู้ ความเข้าใจ ทศนคติที่ดี ตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีวินัยในตนเอง พร้อมยอมรับปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัย เป็นผู้มีวินัยในตนเอง และอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข

2. การเสริมสร้างความมีวินัยในตนเอง

ฉันทนา ภาคบงกช และคณะ (2539 : 75) ได้เสนอแนะแนวทางการสร้างเสริมวินัย ดังนี้

1. ควรเริ่มต้นส่งเสริมวินัยจากเรื่องที่ทำในชีวิตประจำวัน เช่น การรักษาความ สะอาดให้คุ้นเคยกับการทำตามระเบียบง่ายๆ เช่น การเคารพสิทธิก่อนหลังจนเกิดเป็นนิสัยไม่ต้องจงใจหรือตั้งใจ ฝึกรับผิดชอบต่อสังคม เช่น ไม่สร้างมลภาวะ โดยให้เหตุผลแนวคิดเพื่อให้เด็กเข้าใจ รับผิดชอบต่อความสุขของตนเองและสังคมเมื่อวินัยภายนอกเกิดเป็นความเคยชินแล้วจะฝึกรับผิดชอบใจให้มีคุณธรรม มีความขยันขันแข็ง มีหิริ โอตตปปะ เป็นกำลังใจให้ทำในสิ่งที่เหมาะสมที่ควร

2. ควรลดการชี้แนะ บังคับ สั่งสอนและอบรมลง เพราะวินัยที่เกิดจากการควบคุมบังคับจากภายนอก มักไม่ถาวร ควรใช้หลักจิตวิทยาแบบมนุษยนิยมในการช่วยให้เด็กรู้จัก คิด และตัดสินใจด้วยตนเองสร้างข้อตกลงด้วยตนเอง และปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลงด้วยความเต็มใจ ซึ่งเป็นวินัยในตนเอง

3. ควรรณรงค์ให้มีการส่งเสริมวินัย โดยใช้สื่อต่างๆผ่านสื่อมวลชน

4. ทำตนเองให้มีวินัย ทำครอบครัวให้มีวินัย ทำให้หน่วยงานที่รับผิดชอบมีวินัยทำให้เพื่อนและผู้ใกล้ชิดมีวินัย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าของวินัย

5. เสริมสร้างวินัยร่วมมือกับองค์กรและสถาบันต่าง ๆ

6. การกำหนดวินัยควรปรับให้ทันสมัย สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเป็นธรรมควรฝึกการทำกิจกรรมกลุ่ม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2540 : 21) ให้แนวคิดในการสร้างวินัยไว้ 5 ประการ คือ

1. การทำให้เกิดพฤติกรรมเคยชิน โดยให้บุคคลรู้เพิ่มและปฏิบัติพฤติกรรมที่ดีเพื่อเป็นพื้นฐานและปฏิบัติต่อเนื่องจนเกิดเป็นพฤติกรรมเคยชินที่ดี

2. การใช้วัฒนธรรมในสังคม เป็นแนวปฏิบัติผสมผสานกับหลักการทำให้เป็น พฤติกรรมที่เคยชิน เช่น การทำความเคารพด้วยการไหว้ เมื่อพบผู้ใหญ่ เป็นสิ่งที่เขาทำได้ง่าย แต่การเข้าแถวไม่ใช่ วัฒนธรรมไทย เด็กไม่เห็นแบบอย่างที่ดีอยู่เสมอ ดังเช่น การไหว้ของไทย ดังนั้นการไหว้จึงง่ายต่อการปฏิบัติมากกว่าการเข้าแถว

3. การใช้ข้อจรรยาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจ พฤติกรรมและสติปัญญา ซึ่งเป็นหลักการทางการศึกษา และหลักการพัฒนาจริยธรรม คือ มีความเข้าใจในความสำคัญของสิ่งที่จะกระทำมีความพอใจ และยอมรับในสิ่งที่จะกระทำยอมทำไปสู่ความพร้อมในการกระทำ

4. การใช้แรงหนุนสภาพจิต เป็นการตั้งความมุ่งมั่นหรืออุดมการณ์และพยายาม ปฏิบัติตามเป้าหมายที่อาจมุ่งมั่นไว้ซึ่งอาจทำให้เกิดการเปรียบเทียบแม้ความภาคภูมิใจในผลการ ปฏิบัติหากใช้มากเกินไป จะกลายเป็นดูถูกดูหมิ่นผู้อื่น อันเกิดจากการเปรียบเทียบและพึงพากำลังใจจากภายนอก

5. การใช้กฎเกณฑ์บังคับ เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้สำเร็จได้ชั่วระยะหนึ่ง เมื่อไม่มีผู้ใดควบคุม วินัยก็จะหายไป จึงเป็นวิธีที่ไม่ถูกต้อง

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2540 : 30-34) การสร้างวินัยให้เด็กยอมรับวินัยหรือกฎทุกกฎต้องมี ลักษณะ 3 ประการดังนี้

1. กฎต้องสมเหตุผล หมายความว่า สิ่งที่ยากให้เด็กทำนั้นควรเป็นสิ่งที่ดี เป็นไปได้ และเป็นเรื่อง que เด็กทำได้ในระดับอายุของเขา

2. กฎต้องถูกต้องชัดเจน ไม่คลุมเครือ คือต้องแน่ใจว่ากฎที่ตั้งไว้ในเด็กทุกเรื่อง เป็นสิ่งที่ชัดเจน อย่าให้มีข้อสงสัย

3. กฎต้องบังคับได้ คือต้องมีการกำหนดโทษ ถ้าทำผิดก็ต้องลงโทษอย่างจริงจังทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

กองวิจัยทางการศึกษา (2542 : 99-106) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านความมีวินัย ในตนเองของนักเรียนไว้ดังนี้ รูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองของนักเรียน มี 7 ขั้นตอน แต่ละขั้นตอนมีแนวทางดำเนินการดังนี้

1. กำหนดนโยบายของโรงเรียน ผู้บริหารต้องกำหนดให้การพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองของนักเรียน เป็นนโยบายของโรงเรียนอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร โดยผู้บริหารโรงเรียนประชุมชี้แจงรายละเอียดให้ครู-อาจารย์ทุกคนในโรงเรียนทราบ และเข้าใจถึงนโยบาย วัตถุประสงค์ ความสำคัญและประโยชน์ของการพัฒนาความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองของนักเรียนและกำหนดให้เป็นนโยบายที่ครู-อาจารย์ นักเรียนทุกคนในโรงเรียนต้องปฏิบัติร่วมกัน

2. แต่งตั้งคณะกรรมการตามที่โรงเรียนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและประโยชน์ของความรับผิดชอบต่อความรับผิดชอบและความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โดยกำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียนอย่างชัดเจนนั้น จำเป็นต้องมีคณะกรรมการรับผิดชอบในการดำเนินการ โดยให้มีการแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร คณะกรรมการผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ โดยมีแนวทางในการสรรหาแต่งตั้งหลายแนวทาง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความพร้อม ข้อจำกัดบุคลากรสภาพแวดล้อมและงบประมาณแต่ละโรงเรียนดังนั้น คณะกรรมการผู้รับผิดชอบในการดำเนินการของแต่ละโรงเรียนไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน

3. กำหนดกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบต่อเนื่องและทั่วถึง นักเรียนทุกคน ซึ่งกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาสามารถกำหนดได้หลายแนวทาง

4. ดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนด ผู้บริหาร โรงเรียนและคณะกรรมการดำเนินการจัดประชุมครูทุกคนในโรงเรียนชี้แจงรายละเอียดของกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนด้านความรับผิดชอบและมีวินัยของนักเรียนและเพื่อให้การดำเนินการตามกิจกรรมบรรลุตามวัตถุประสงค์ การพิจารณาอบหมายให้ครูอาจารย์รับผิดชอบการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรมให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ

5. นิเทศ ติดตาม ประเมินผลระหว่างดำเนินการ การดำเนินการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองในระหว่างที่ครูอาจารย์

6. ประเมินและสรุปผลการดำเนินงาน หลังจากดำเนินการพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเองของนักเรียนเสร็จสิ้นแล้ว ให้มีการประเมินผลการดำเนินงานและพัฒนาศักยภาพด้านความรับผิดชอบ และมีวินัยในตนเองของนักเรียน

7. ดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง จนเป็นงานประจำที่ต้องปฏิบัติ โดยมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมได้ตามความเหมาะสม

อรรถพ อุ๋นจะนำ (2541 : 19) กล่าวว่า วินัยในโรงเรียนควรมีลักษณะ ดังนี้

1. การทำดีของนักเรียนเป็นเพราะตนเห็นดีเห็นงามที่จะได้รับผลกระทบ ไม่ใช่เพราะอำนาจภายนอกออกมาบังคับให้กระทำดี การเชื่อฟัง และระเบียบเกิดขึ้นจากความเข้าใจในเหตุผลของการกระทำตามระเบียบ ไม่ใช่กลัวอำนาจของบุคคลอื่นที่ออกระเบียบนั้น จุดหมายปลายทางของระเบียบวินัยในโรงเรียน คือต้องการให้รู้จักควบคุมตนเอง

2. การออกคำสั่งให้นักเรียนปฏิบัติตาม ต้องได้รับการพิจารณาแล้วว่าเป็นส่วนช่วยให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติดี ไม่ใช่ออกคำสั่งมาเพื่อเหตุผลส่วนตัวของผู้มีอำนาจที่จะออกคำสั่งนั้น

3. การปฏิบัติต่อหน้าของผู้กระทำผิด เป็นไปตามลักษณะพื้นฐานส่วนตัวของผู้กระทำผิดเป็นราย ๆ ไป

4. กิจกรรมทั้งหลายของนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นักเรียนได้สร้างเสริมจริยธรรมไปในทิศทางที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม

สรุปการเสริมสร้างควมมีวินัยในตนเอง เป็นการสร้างเสริมวินัยในตนเองสำหรับเด็กเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากบุคคลที่มีวินัยในตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ให้มีการแสดงออกอย่างเหมาะสม ตามกฎระเบียบและบรรทัดฐานของสังคมซึ่งจะเป็นพลเมืองดีนำไปสู่การพัฒนาของประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

3. องค์ความรู้แนวคิด/ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับควมมีวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ปีการศึกษา 2561-2562

ควมมีวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม หมายถึง พฤติกรรมที่นักเรียนประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมกับสถานการณ์ เวลา และเป็นไปตามเงื่อนไข กฎเกณฑ์ กติกา หรือข้อตกลงที่โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคมกำหนดไว้ด้วยความเต็มใจ โดยไม่ต้องมีการลงโทษหรือควบคุม เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ตามตัวบ่งชี้ที่โรงเรียนกำหนด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านการตรงต่อเวลา ด้านควมรับผิดชอบ ด้านการเคารพกฎระเบียบของสังคม และด้านจิตอาสา ซึ่งมีองค์ความรู้ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนตามลำดับ ดังนี้

3.1 ความซื่อสัตย์

3.1.1 ความหมายของความซื่อสัตย์

รุ่งอรุณ เขียวพุ่มพวง (2557 : 35) ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติชอบ ไม่คิดคดหลอกลวง ตรงไปตรงมาถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและกฎหมายของบ้านเมือง

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2557 :50) ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้อง ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา ใจ ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต คือ ผู้ที่ประพฤติตรงตามความเป็นจริงทั้งทางกาย วาจา ใจ และยึดหลักความจริงความถูกต้องในการดำเนินชีวิต มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2560 : 15) ให้ความหมายว่า ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติตรงตามความจริงทั้งกาย วาจา ใจ ตัวอย่างพฤติกรรม คือ พูดความจริง ปฏิบัติตามคำสัญญา ไม่นำสิ่งของหรือผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ไม่หาประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง

ดวงรัตน์ วาห์สะ (2554 : 15) ได้อธิบายความหมายของพฤติกรรมความซื่อสัตย์ว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติ หรือการแสดงออกของนักเรียนในการเป็นผู้ที่ปฏิบัติอย่างเหมาะสมทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะของการรักษาสัจจะ การไม่ทุจริต การไม่เอารัดเอาเปรียบ การไม่พูดโกหก

สมพงษ์ บุญญา (2555 : 14) กล่าวว่า คุณลักษณะของผู้ที่มีวินัยด้านความซื่อสัตย์ หมายถึง การกระทำหรือความรู้สึกที่เกี่ยวกับการไม่ทุจริตและประพฤติไม่ชอบ การปฏิบัติตามกฎที่กำหนดไว้ การไม่หลอกลวง การพูดแต่ความจริง การไม่หาประโยชน์ในทางมิชอบ การมีความยุติธรรมและมีความละเอียดรอบาป

จากความหมายของความซื่อสัตย์ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ซื่อสัตย์ หมายถึง ประพฤติตรงไปตรงมาไม่คดโกงผู้อื่น ไม่พูดโกหก ไม่พูดหลอกลวง/ พูดแต่ความจริง มีความซื่อซ้งใจ ไม่ลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่น ไม่ลอกการบ้านเพื่อน/ ไม่ทุจริตในการสอบ ทำตามคำพูด คำสัญญาที่ให้ไว้ในสิ่งที่ถูกต้อง

3.1.2 ตัวบ่งชี้ด้านความซื่อสัตย์

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ด้านความซื่อสัตย์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551ค : 19)

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
1. ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองทั้งทางกาย วาจา ใจ	1. ให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง 2. ปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงความถูกต้องละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด 3. ปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา
2. ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา ใจ	1. ไม่ถือเอาสิ่งของหรือผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง 2. ปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความซื่อตรง 3. ไม่หาประโยชน์ในทางที่ไม่ถูกต้อง

โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ ด้านความซื่อสัตย์ของนักเรียนที่โรงเรียนกำหนด ไว้ดังนี้

- ไม่โกหก ไม่หลอกลวง/ พูดแต่ความจริง
- ทำตามคำพูด คำสัญญาที่ให้ไว้ในสิ่งที่ถูกต้อง
- มีความขยันขันแข็ง ไม่ลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่น
- ไม่ลอกการบ้านเพื่อน/ ไม่ทุจริตในการสอบ
- ประพฤติตรงไปตรงมาไม่คดโกงผู้อื่น

3.1.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับความซื่อสัตย์

บรูซซี ศิริมหาสาร (2546 : 53-54) ได้กล่าวถึง พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ว่าทรงให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์เป็นอย่างยิ่ง ทรงเน้นเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต และทรงให้พระบรมราโชวาทแก่ปวงชนชาวไทย 4 ประการ คือ

1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
2. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกจิตใจให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์
3. การอดทน อดกลั้นและอดออม ที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติล่วงความสัตย์ สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลประการใด
4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

อโนมา ชันพันธ์ (2548 : 20-21) เชื่อว่าสติปัญญาที่มีความสำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้บุคคลมีชีวิตที่ดีทั้งกายและใจ
2. ช่วยให้บุคคลรู้จักตนเอง ตำนึกในหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น

และส่วนรวม

3. ช่วยให้บุคคลรู้จักใช้สติปัญญาแก้ปัญหา ไม่มั่งงายลุ่มหลง
4. ทำให้บุคคลได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น ได้รับมอบหมายงานที่สำคัญหรือ

เป็นความลับของส่วนรวม

5. ทำให้บุคคลเป็นผู้มีความเชื่อถือ ได้รับการยอมรับ และการกล่าวถึงในทางที่

ดีจากบุคคลรอบข้าง

6. ช่วยเสริมบุคลิกภาพ ทำให้บุคคลมีความสมบูรณ์ในความคิด และการกระทำ

เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด คำพูด และการกระทำ

7. ช่วยให้มีมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีระบบ ระเบียบ ปลอดภัย

8. เพื่อให้บุคคลมีเครื่องยึดเหนี่ยว ป้องกันการเบียดเบียน เอาเปรียบเปรียบซึ่ง

กันและกัน

9. เสริมสร้างสันติภาพ ทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น

เกิดความสุขสงบในสังคม

10. ช่วยเสริมความมั่นคงแก่สังคม

3.1.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับความซื่อสัตย์

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 15) เพียเจต์ เป็นผู้ริเริ่มความคิดที่ว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ย่อมขึ้นอยู่กับความฉลาดที่จะทำให้รับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น ๆ เขาเชื่อว่าจริยธรรมเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน (Complex Process) ระหว่างความรู้ ความรู้สึก และการสร้างในการศึกษาค้นคว้า เขาพบว่าเด็กจะพัฒนาการทางสติปัญญาได้ถึงขั้นสูงสุดเมื่ออายุประมาณ 8-10 ปี ดังนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กจะบรรลุถึงขั้นสูงสุดเมื่ออายุประมาณ 8-10 ปี เช่นกัน เพียเจต์ได้แบ่งขั้นการพัฒนาจริยธรรมของมนุษย์เป็น 3 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นก่อนจริยธรรม เริ่มตั้งแต่เด็กแรกเกิดจนถึง 2 ขวบ ในขั้นนี้เด็กยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียด มีแต่ความต้องการทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับบำบัดโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะ เมื่อเด็กมีความสามารถในการพูดก็จะเริ่มเรียนรู้สภาพแวดล้อมและบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง เริ่มตั้งแต่อายุ 2 ถึง 8 ปี เด็กจะมีพัฒนาการในขั้นปฏิบัติตามคำสั่ง มีความเกรงกลัวผู้ใหญ่ และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่คือสิ่งที่ตนต้องการทำตาม

ขั้นที่ 3 ขั้นยึดหลักแห่งตน เกิดจากการพัฒนาทางสติปัญญาและประสบการณ์ในการมีในกลุ่มเพื่อนเด็กด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอกกลายเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม เมื่อเด็กพบว่ากฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่บ้าน ทางโรงเรียน และทางสังคมแตกต่างกัน เด็กจะตัดสินใจเลือกเกณฑ์เองโดยปรับเกณฑ์ทั้งหลายเข้าด้วยกัน

3.1.5 แนวทางการเสริมสร้างความซื่อสัตย์

ชัตติยา กรรณสูต (2547 : 122) อธิบายว่า องค์ประกอบหรืออิทธิพลในการขัดเกลา หล่อหลอมให้เป็นคนซื่อสัตย์ สุจริต ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันโรงเรียน สถาบันศาสนารวมถึงสภาพแวดล้อมอื่น ๆ เช่น สื่อมวลชน ผู้บังคับบัญชา กลุ่มเพื่อน ประชาชนทั่วไป ตลอดจนสภาพสังคมโดยรวม โดยได้ให้แนวทางการสร้างคุณธรรมความซื่อสัตย์ คือ การสร้างครอบครัวอบอุ่น โดยการปลูกฝังคุณธรรมความซื่อสัตย์ เพิ่มบทบาทด้านศาสนาแก่โรงเรียนทั่วไปให้มากขึ้น ด้านสถาบันศาสนาจะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดในการดำเนินชีวิตของบุคคลและชุมชนให้สมดุลระหว่างด้านเศรษฐกิจและคุณธรรม สร้างภูมิคุ้มกันจากสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ให้สามารถดำรงตนเป็นคนดีที่ซื่อสัตย์ในชุมชน เป็นแบบอย่างที่ดีและถ่ายทอดสู่ผู้อื่นทั้งในการดำรงชีวิตและการปฏิบัติงานการปฏิรูปการศึกษาให้เข้าถึงคุณธรรมอย่างแท้จริง สร้างสื่อคุณธรรมกระตุ้นสังคม เพื่อให้เกิดการศึกษาทบทวน พื้นฟูจิตสำนึก ความภูมิใจในชาติและวัฒนธรรมของไทย เร่งให้ผู้นำไทยเป็นแบบฉบับด้านคุณธรรมของสังคมในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงรุกและรับ ยกกระชับคุณภาพการเรียนรู้ของคนไทยโดยอาศัยกระบวนการศึกษาเป็นตัวอบรม

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2561 : ออนไลน์) กล่าวถึงแนวทางในการปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริตว่าเป็นหน้าที่ของทุกฝ่าย ผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งคือ โรงเรียนมีหน้าที่หลักคือ การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในทุกด้านอย่างมีคุณภาพ ต้องให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจ ปัญญา ร่างกายและสังคม กระบวนการเรียนการสอนเป็นกระบวนการกระตุ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาทำให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็น เรียนรู้ ได้ปฏิบัติงานเกิดความเข้าใจ เกิดความเชื่อ ความศรัทธาและยึดถือเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ซึ่งกระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริตมีดังนี้

1. กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต เช่น การนำข่าวเหตุการณ์ประจำวันที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์สุจริตหรือเอาเรื่องของคนในชุมชนที่คนยกย่องนับถือมาเล่าให้นักเรียนฟัง เด็กเล็กอาจต้องเล่าเป็นนิทาน เด็กโตเล่าเรื่องจริงและมีรายละเอียดมากขึ้น

2. การยกย่องสรรเสริญผู้ที่ทำความดีต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์สุจริต ควรยกย่องนักเรียนของตน คนในสังคมนรอบ ๆ โรงเรียนหรือคนอื่น ๆ ตามข่าวเหตุการณ์ที่ปรากฏ
3. การให้นักเรียนศึกษาค้นคว้า หาบุคคลตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าผู้นั้นเป็นคนซื่อสัตย์ สุจริตและมีคุณสมบัติที่ดีงามอื่น ๆ นักเรียนควรจะได้ศึกษาโดยการไปพูดคุยกับคนในชุมชน เพื่อหาคนที่ชุมชนยกย่อง และศึกษาจากหนังสือ เอกสารต่าง ๆ ควรให้นักเรียนได้ให้เหตุผลในการที่เขาเลือกบุคคลนั้นมาเป็นตัวอย่างด้วย
4. การให้นักเรียนช่วยกันจัดนิทรรศการแสดงประวัติชีวิตและพฤติกรรมของผู้ที่นักเรียนหรือสังคม องค์กรต่าง ๆ ยกย่องว่าเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตเป็นระยะ
5. โรงเรียนประกาศยกย่องนักเรียนหรือครู หรือบุคคลในสังคมที่มีพฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริตให้ปรากฏแก่นักเรียน โดยทั่วไปทุกครั้งที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้น
6. โรงเรียนอาจจัดกิจกรรมประจำภาคเรียนหรือประจำปีให้นักเรียนช่วยเลือกเพื่อนของเขาเองที่เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตสมควรได้รับการยกย่องชมเชย
7. ในกิจกรรมการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดวิชาใดก็ตาม ครูทุกคนควรให้ความสำคัญกับการสร้างนิสัย ความมีวินัย ความรู้จักหน้าที่รับผิดชอบและความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองและผู้อื่นเสมอๆ ไม่ควรแยกการสอนเรื่องความซื่อสัตย์จากการสอนอื่น ๆ ควรสอนควบคู่กันไป
8. ให้นักเรียนได้ศึกษาจากบุคคลในท้องถิ่น เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ถึงความดีงามของการเป็นคนซื่อสัตย์และโทษของการไม่เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ พร้อมทั้งหาตัวอย่างมาประกอบ
9. ให้นักเรียนเขียนนิทานหรือเรื่องจริงเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต
10. ให้นักเรียนสังเกต วิเคราะห์และวิจารณ์ตนเองในเรื่องของความซื่อสัตย์ คือการให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง อาจเป็นความลับเฉพาะตัว
11. โรงเรียนอาจจัดให้มีปาฐกถา โต้วาที เกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต โดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการเอง
12. ให้นักเรียนตั้งปณิธานของตนเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต
13. โรงเรียนเชิญผู้ที่มีชื่อเสียงหรือผู้ที่ได้รับการยกย่องเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตมาพูดคุยกับนักเรียน
14. โรงเรียนจัดงานวันแห่งความซื่อสัตย์และจัดกิจกรรมอื่น ๆ เกี่ยวกับการปลูกฝังความซื่อสัตย์สุจริต

15. ครูในโรงเรียนประพุดิตนให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียน ยังมีรูปแบบและวิธีการ อื่น ๆ อีกมากมายที่สามารถนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการปลูกฝังสร้างนิสัยให้นักเรียนยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต

กล่าวโดยสรุปแนวทางการเสริมสร้างความซื่อสัตย์ที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาทำได้โดยใช้กระบวนการทางการศึกษา กระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจเรื่องความซื่อสัตย์ ยกย่อง สรรเสริญผู้ที่มีความซื่อสัตย์ จัดกิจกรรมให้นักเรียน ได้เรียนรู้จนเกิดความเข้าใจ เห็นประโยชน์และยึดมั่นในความซื่อสัตย์

3.2 การตรงต่อเวลา

3.2.1 ความหมายของการตรงต่อเวลา

สุรเกียรติ จอมไพศรี (2550 : 21-22) กล่าวว่า การตรงต่อเวลาเป็นการทำกิจกรรมใด ๆ ที่ต้องมีการวางแผน และให้สำเร็จไปตามเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งมีค่ามากที่สุด เมื่อเวลาผ่านไปแล้วเราไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้ ดังนั้น เราต้องบริหารเวลาให้คุ้มค่าที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ถ้าหากปล่อยเวลาผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมาเลย ก็จะเสียโอกาสในภายหลัง การที่จะมีความสุขที่สุดในชีวิต คือ การรู้จักจัดการและมีการวางแผนการใช้เวลาในการทำกิจกรรมใด ๆ ให้ถูกต้อง และพยายามทำให้เสร็จสิ้นตามกำหนดเวลา และเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ ทำให้ชีวิตมีความสุขตลอดจนอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นและสังคมได้ด้วยดี

เอี่ยมพร ลาโยธิ (2552 : 9) สรุปว่า การตรงต่อเวลา หมายถึง การเคารพเวลาในการเรียน การปฏิบัติงาน การส่งงาน การเข้าแถว และการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

อัญชิสรา สุริย์แสง (2553 : 30) ได้อธิบาย ลักษณะของการตรงต่อเวลา ไว้ว่าการตรงต่อเวลาที่กำหนดหรือนัดหมาย การรู้จักแบ่งเวลาให้เหมาะสมใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ เช่น มาโรงเรียนก่อนเวลาโรงเรียนเข้าเสมอ ถึงเวลาเข้าชั้นเรียนตรงเวลา ไม่ผลัดวันส่งงาน นัดใครไว้ไปตรงตามเวลานัด อ่านหนังสือตามเวลาที่กำหนด การส่งของที่ยืมมาตามนัดหมาย

สมพงษ์ บุญญา (2555 : 14) ได้อธิบาย คุณลักษณะของผู้ที่มีวินัยด้านการตรงต่อเวลา หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ได้สำเร็จภายในเวลาที่กำหนดและปฏิบัติตนในขณะที่ทำกิจกรรมได้เหมาะสมกับเวลา

สิริกร สีนสม (2558 : 11) สรุปว่า การตรงต่อเวลา หมายถึง การเป็นบุคคลที่มีความตั้งมั่นในการทำงานให้บรรลุตามเวลาที่กำหนด

สรุป การตรงต่อเวลา หมายถึง การที่บุคคลมีความมุ่งมั่น มีการวางแผนใช้เวลาในการทำกิจกรรมใด ๆ ให้ถูกต้องเหมาะสม และสำเร็จตามเวลาที่กำหนด

3.2.2 ตัวบ่งชี้ด้านการตรงต่อเวลา

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ด้านการตรงต่อเวลา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561 : 94)

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
1. การตรงต่อเวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับตัวนักเรียนเอง	1. มาโรงเรียนทันการเข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง 2. เข้าเรียนทันเวลา 3. เข้าร่วมกิจกรรมตามเวลา 4. ส่งงาน/การบ้านภายในเวลาที่กำหนด 5. เข้าห้องสอบตรงเวลา
2. การตรงต่อเวลาในการทำภารกิจที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น	1. ไม่ผิดเวลานัด 2. เมื่อยืมของแล้วส่งคืนตามเวลา

โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ด้านตรงต่อเวลาของนักเรียนที่โรงเรียนกำหนดไว้ดังนี้

- มาโรงเรียนก่อนเข้าแถวเคารพธงชาติ
- เข้าเรียนตรงเวลา
- ทำงานเสร็จทันเวลา
- เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนตรงตามเวลา
- ประพฤติปฏิบัติตนเหมาะสมกับเวลาและโอกาส

3.2.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับการตรงต่อเวลา

ศิริลักษณ์ เบญจภูมริน (2562 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการตรงต่อเวลาไว้ ดังนี้

1. ทำให้เรามีนิสัยขยันขันแข็ง เอาการเอางานอย่างจริงจัง
2. ฝึกให้เราเป็นคนกระตือรือร้น มีชีวิตชีวา
3. ทำให้เรามีความเชื่อตรงต่อตัวเอง รักษาเกียรติยศของตนเอง
4. ทำให้เราทำงานได้สะดวก รวดเร็ว เรียบร้อยและมีผลดี
5. หน้าที่การงานประสบความสำเร็จ ชีวิตก้าวหน้า
6. สามารถกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เราจะกระทำได้ในแต่ละวันทำให้ชีวิตมีระเบียบและมีวินัยกับตนเอง
7. เป็นที่เชื่อถือ และไว้วางใจของคนอื่น

สุทธิชัย ปัญญาโรจน์ (2556 : 24) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการตรงต่อเวลาไว้ว่า การฝึกให้เป็นคนตรงต่อเวลา มีข้อดีหลายอย่าง เช่น จะทำให้เราได้ผลงานเป็นจำนวนมาก ฝึกตนเองให้เป็นคนมีวินัย ฝึกการฝึกใจตนเอง ฝึกการปฏิบัติของตนเอง เป็นต้น

วุฒินันท์ จันทร์ทอง (2552 : 11) กล่าวว่า การตรงต่อเวลา เป็นการทำกิจกรรมใดๆ ที่ต้องมีการวางแผนและให้เสร็จตามกำหนดเวลา ซึ่งถือว่าเวลาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด เมื่อเวลาผ่านไปไปแล้ว เราไม่สามารถเรียกกลับคืนมาได้ ดังนั้น เราต้องบริหารเวลาให้คุ้มค่าที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ถ้าหากปล่อยเวลาผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมากเลย ก็จะเสียโอกาสในภายหลัง การที่จะมีความสุขที่สุดในชีวิต คือ การรู้จักจัดการมีการวางแผนการใช้เวลาในการทำกิจกรรมใด ๆ ให้ถูกต้องและพยายามทำให้เสร็จสิ้นตามกำหนดเวลา และเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ จะทำให้ชีวิตมีความสุขตลอดจนอยู่ร่วมกับคนอื่นและสังคมได้ด้วยดี

สรุป ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับการตรงต่อเวลา เป็นการทำกิจกรรมใด ๆ ที่ต้องมีการวางแผนและให้เสร็จตามกำหนดเวลา ฝึกให้เราเป็นคนกระตือรือร้น มีชีวิตชีวา ทำงานได้สะดวก รวดเร็ว เรียบร้อย ส่งผลให้ประสบความสำเร็จในชีวิต

3.2.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับการตรงต่อเวลา

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543 : 19-20) ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม เป็นทฤษฎีที่เสนอจิตลักษณะ 8 ประการ ที่อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดี คนเก่งและมีสุขของคนไทยซึ่งแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ราก ลำต้น และส่วนที่เป็นดอกและผลของต้นไม้

ส่วนแรก คือ ราก

แทนจิตลักษณะพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. สุขภาพจิต หมายถึง ความวิตกกังวล ตื่นเต้น ไม่สบายใจของบุคคลอย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์
2. ความเฉลียวฉลาดหรือสติปัญญา หมายถึง การรู้การคิดในขั้นรูปธรรมหลายด้านและการคิดในขั้นนามธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการทางการรู้การคิดของ Piaget
3. ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ความเอื้ออาทรเห็นอกเห็นใจ และสามารถคาดหรือทำนายความรู้สึกของคนอื่น

ส่วนที่สอง คือ ลำต้น

เป็นผลจากจิตลักษณะพื้นฐานที่ราก ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ประการ ได้แก่

1. ทักษะคิด ค่านิยม และคุณธรรม

ทัศนคติ หมายถึง การเห็นประโยชน์-โทษของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คุณส่วนใหญ่เห็นว่าสำคัญ คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่คุณส่วนใหญ่เห็นว่าดีงามส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับหลักทางศาสนา เช่น ความกตัญญู ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความพอใจ ไม่พอใจต่อสิ่งนั้นและพร้อมที่จะมีพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น

2. เหตุผลเชิงจริยธรรม

เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เจตนาของการกระทำที่เพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวหรือพวกพ้อง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีทางเหตุผลเชิงจริยธรรมของ Kohlberg

3. ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน หมายถึง ความสามารถในการคาดการณ์ไกลว่าสิ่งที่กระทำลงไปในปัจจุบันจะส่งผลอย่างไร ในปริมาณเท่าใด ต่อใคร ตลอดจนสามารถในการอดได้ รอได้ สามารถอดเปรี้ยวไว้กินหวานได้

4. ความเชื่ออำนาจในตน

ความเชื่ออำนาจในตน หมายถึง ความเชื่อว่าผลที่ได้รับอยู่เกิดจากการกระทำของตนเองมิใช่เกิดจากโชคเคราะห์ ความบังเอิญ หรือการควบคุมของคนอื่น เป็นความรู้สึกในการทำนายนายได้ ควบคุมได้ของบุคคล ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎี Locus of Control ของ Rotter

5. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หมายถึง ความมานะพยายามฝ่าฟันอุปสรรคในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่ย่อท้อ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีแรงจูงใจของ McClelland

ส่วนที่สาม คือ ส่วนของดอกและผล

เป็นส่วนของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งซึ่งแสดงพฤติกรรมการทำงานดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งเป็นพฤติกรรมของคนดี และพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วนด้วยกัน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2543 : 20 - 21) คือ

1. พฤติกรรมของคนดี ประกอบไปด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่

1.1 พฤติกรรมไม่เบียดเบียนตนเอง เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่ไม่ทำร้ายหรือทำลายตนเอง เช่น การดูแลสุขภาพของตนเอง การบริโภคสิ่งที่มีประโยชน์ ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่ติดยาเสพติด ไม่เล่นการพนัน เป็นต้น

1.2 พฤติกรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นพฤติกรรมที่ไม่ทำร้าย ทำลายหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เช่น พฤติกรรมสุภาพบุรุษ ไม่ก้าวร้าว ขับขี่รถอย่างมีมารยาท ซื่อสัตย์ เป็นต้น

2. พฤติกรรมของคนดีและเก่ง ประกอบไปด้วย 2 พฤติกรรมหลัก ได้แก่

2.1 พฤติกรรมรับผิดชอบ เช่น พฤติกรรมการเรียนการทำงาน พฤติกรรมการปกครองของหัวหน้า และเคารพกฎหมาย เป็นต้น

2.2 พฤติกรรมพัฒนา เป็นการพัฒนาของผู้อื่นและสังคม เช่น ใฝ่รู้ ใฝ่การอ่าน เป็นกัลยาณมิตร การอาสาช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เป็นต้น

3.2.5 แนวทางการเสริมสร้างการตรงต่อเวลา

นิตยา รัชชวงษ์ (2552 : 12) กล่าวว่า การตรงต่อเวลา เป็นการทำกิจกรรมใด ๆ ที่ต้องมีการวางแผนและให้เสร็จตามกำหนดเวลา ซึ่งถือว่าเวลาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุด เมื่อเวลาผ่านไปไปแล้ว เราไม่สามารถปล่อยเวลาผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นเลย ก็จะเสียโอกาสในภายหลัง การที่จะมีความสุขที่สุดในชีวิต คือ การรู้จักจัดการและมีการวางแผนการใช้เวลาในการทำกิจกรรมใดให้ถูกต้อง และพยายามทำให้เสร็จสิ้นตามกำหนดเวลา และเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ ทำให้ชีวิตมีความสุขตลอดจนอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสังคมได้ด้วยดี

พนัส หันนาคินทร์ (2542 : 61) ได้ให้แนวทางปฏิบัติดังนี้

1. เมื่อได้รับมอบหมายงานหรือหน้าที่ให้รับผิดชอบต้องรีบดำเนินการทันที
2. เมื่อนัดกับใครต้องไปตามเวลาและสถานที่ที่นัดหมาย พยายามอย่าคิดนัดถ้าไปไม่ได้หรือไปช้าให้รีบแจ้งให้ทราบล่วงหน้าทันที
3. เมื่ออยู่ที่บ้านตื่นนอนตอนเช้าให้ทันเวลา
4. เมื่ออยู่ที่โรงเรียนต้องเข้าเรียนให้ทันตามเวลาที่กำหนด เพื่อจะได้รับความรู้

อย่างเต็มที่

5. เมื่อมีอุปสรรคในการปฏิบัติงาน อาจเกิดความท้อแท้จนการทำงานต้องหยุดชะงักต้องรีบแก้ไขเพื่อให้งานสำเร็จตามเวลาที่กำหนด

รุจิรี ภูสาระ และคณะ (ม.ป.ป. : 30) กล่าวว่า การทำตนให้เป็นคนตรงต่อเวลาต้องมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

1. รีบปฏิบัติภารกิจทันทีที่ได้รับมอบหมาย
2. ไม่หยุดหรือชะงักอยู่กับที่
3. สร้างตารางหรือกำหนดการที่จะเริ่มต้นดำเนินงาน

สรุปแนวทางการเสริมสร้างการตรงต่อเวลา คือการฝึกวินัยว่าด้วยความตรงต่อเวลาในการทำกิจวัตรประจำวันของตนเองให้เกิดเป็นนิสัย เพื่อที่จะสามารถสร้างวินัยในเรื่องความตรงต่อเวลา เมื่อทำภารกิจต่าง ๆ นอกบ้านให้เป็นนิสัยด้วย

3.3 ความรับผิดชอบ

3.3.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพล อดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (กฤษฎา พันธุ์วานิช, 2550 : 35) ทรงมีคุณธรรม "ความรับผิดชอบ" ประจำพระองค์ในการทรงปฏิบัติภาระหน้าที่ พระมหากษัตริย์ของแผ่นดินไทย ทรงให้ความหมายของคุณธรรม "ความรับผิดชอบ" คือ สภาพที่รู้จักภาระหน้าที่ และทำงาน หรือดำเนินการตามภาระหน้าที่ให้บังเกิดผลลัพท์มากที่สุด และเงื่อนไขที่ต้องมี คือ การรู้ (เรียนรู้ และ/หรือรับรู้) ว่าภารกิจที่ต้องกระทำในหน้าที่นั้น ๆ มีอะไรบ้าง หรืออีกนัยหนึ่งคือ รู้หน้าที่นั่นเอง การมีคุณธรรมความรับผิดชอบ "คือการมีคุณธรรม" การรู้จักหน้าที่ นั่นคือ การมีความสำนึกในหน้าที่

ชัยณรงค์ ศรีสุข (2545 : 6) ให้ความหมายของ ความรับผิดชอบไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นต่อการทำงานทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม

รัชณี สังข์สุวรรณ (2547 : 16) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความเอาใจใส่ ไม่ต้องมีใครบังคับ ใช้ความสามารถเต็มที่ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค มีความละเอียด ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยงจนกว่างานจะสำเร็จ พยายามปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น พัฒนาประสิทธิภาพงานรู้จักวางแผนงาน ปฏิบัติงานอย่างมีจุดมุ่งหมายด้วยความระมัดระวัง เพื่อป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในงานที่ได้รับมอบหมาย รู้จักหน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี

ยาใจ ปะมาคะเต (2549 : 28) ได้สรุปองค์ประกอบของความรับผิดชอบไว้ว่าเป็นที่ไว้วางใจได้ มีความคิดริเริ่มไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค การทำงานแข่งขันมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความปรารถนาที่จะทำให้ดีกว่าเดิมผู้ที่มีความสามารถ ผู้มีความรับผิดชอบต้องเป็นผู้ที่สามารถปฏิบัติงานให้ลุล่วงไปตามเป้าหมาย มีความซื่อสัตย์สุจริตและตรงต่อเวลา

วาริพร บำรุงผล (2548 : 13) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงความสำนึกในการกระทำควบคุมพฤติกรรม รวมทั้งแสดงออกถึงการรู้จักหน้าที่ของตน และมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วง ยอมรับผลการกระทำของตนทั้งที่เป็นผลดีและผลเสีย พร้อมทั้งพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ ว่าความรับผิดชอบ หมายถึง คุณลักษณะของบุคคล/นักเรียนในการเอาใจใส่ต่อการเรียน เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนทุกครั้ง ทั้งขณะในเวลาที่กำหนด ให้ความร่วมมือกับเพื่อนในการทำงานของห้องเรียนใช้ทรัพยากรของโรงเรียนอย่างประหยัด และรู้คุณค่า และปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ

3.3.2 ตัวบ่งชี้ด้านความรับผิดชอบ

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ด้านความรับผิดชอบ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561 : 94)

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง	1. แต่งกายถูกต้องตามระเบียบ 2. รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย 3. ขยันรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ 4. รักษาสุขภาพอนามัยของตนเอง 5. มีความอดทน เพียรพยายาม
2. ความรับผิดชอบต่อครอบครัว	1. ช่วยทำงานบ้าน 2. เคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง 3. ไม่นำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว
3. ความรับผิดชอบต่อสังคม	1. ช่วยดูแลรักษาสาธารณสมบัติ 2. เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน 3. เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน

โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ด้านความรับผิดชอบของนักเรียนที่โรงเรียนกำหนดไว้ดังนี้

- เอาใจใส่ต่อการเรียน
- เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนทุกครั้ง
- ทิ้งขยะในที่ที่กำหนดให้
- ให้ความร่วมมือกับเพื่อนในการทำงานของห้องเรียน
- ใช้ทรัพยากรของโรงเรียนอย่างประหยัด และรู้คุณค่า
- ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ

3.3.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับความรับผิดชอบ

มีนักวิชาการและนักการศึกษากล่าวถึงความสำคัญของความรับผิดชอบ ดังนี้ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544 ; อ้างถึงใน สายหยุด ภูบุย. 2558 : 55) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบ เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองคืออย่างหนึ่ง นอกจากความมีวินัยทางสังคมความเอื้อเฟื้อและเกรงใจ เนื่องจากความรับผิดชอบนั้นเป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นเครื่องมือในการผลักดันให้บุคคลปฏิบัติตามกฎระเบียบ เคารพสิทธิผู้อื่นทำตามหน้าที่ของตน และมีความซื่อสัตย์สุจริต การเป็นคนดี มีความรับผิดชอบนี้ เป็นคุณลักษณะที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันใน

สังคมเป็นไปด้วยความสงบราบรื่น นอกจากนี้ความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศอีกด้วย และถ้าบุคคลในสังคม มีความรับผิดชอบจะส่งผล ดังนี้

1. คนที่มีความรับผิดชอบยอมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายทันเวลา
 2. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นที่นับถือ ได้รับการยกย่องสรรเสริญ และเป็นคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคม
 3. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นสิ่งเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับกฎ จริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น
 4. ทำให้เกิดความก้าวหน้า สงบสุขเรียบร้อยในสังคม
 5. การขาดความรับผิดชอบ เป็นเหตุแห่งความเสื่อม และเสียหายของสังคม
- ศิริลักษณ์ เบญจกุ่มริน (2551 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความรับผิดชอบต่อว่ามีประโยชน์ ดังนี้

1. ทำให้งานและกิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้
 2. ทำให้เราเป็นคนซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น
 3. เกิดการเติบโตและพัฒนาทางด้านจิตใจมากขึ้น
 4. มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านชีวิตและการงาน
 5. เป็นที่ยอมรับ เชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น
- ฉันทนา รัตนพลแสน (2562 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความรับผิดชอบต่อ ความรับผิดชอบ มีความสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ดังนี้

1. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีศักยภาพที่ดี
 2. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่สมรรถนะที่ดี (Based Competency)
 3. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน
- เสมอ
4. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีการวางแผนที่ดี
 5. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่ตรงต่อเวลา
 6. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนที่มีวิสัยทัศน์ที่ดี
 7. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนขยันหมั่นเพียร
 8. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนมุ่งมั่นและมีเป้าหมายในการทำงาน
 9. คนที่มีความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเอง
 10. คนที่มีความรับผิดชอบ เป็นคนมองโลกในแง่ที่ดีเสมอ
 11. คนที่มีความรับผิดชอบ จะเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

12. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่น่าเชื่อถือและมีคุณค่าในสังคม
13. คนที่มีความรับผิดชอบจะได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น
14. คนที่มีความรับผิดชอบสามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขตาม

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

15. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่ระเบียบวินัยต่อตนเองและสังคม
16. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่ซื่อสัตย์ ซื่อตรง ต่อตนเองและสังคม
17. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่มีความยุติธรรม
18. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่มีความเป็นประชาธิปไตย
19. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่มนุษยสัมพันธ์ดีกับทุกคน
20. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่ใช้ชีวิตที่สงบสุข
21. คนที่มีความรับผิดชอบเป็นคนที่พบความสำเร็จในชีวิต

ซึ่งจะเห็นได้ว่าความรับผิดชอบ มีความสำคัญมากเพราะจะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขประเทศชาติเจริญก้าวหน้า และสังคมโลกเกิดความสันติสุขอย่างถาวรหน้ ดังนั้น โรงเรียน ครู และบุคลากรต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการศึกษา จึงต้องแสดงบทบาทและความรับผิดชอบในการสร้างเด็ก เยาวชนและคนในชาติให้เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมส่วนรวมอย่างจริงจัง

สรุปว่า ความรับผิดชอบมีความสำคัญ โดยช่วยเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับ กฎจริยธรรม และหลักเกณฑ์ของสังคม โดยไม่ต้องมีการบังคับจากผู้อื่น ทำให้ทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ทำให้เป็นคนซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัยต่อตนเองและผู้อื่น ได้รับการยกย่องสรรเสริญ มีความเจริญก้าวหน้า สงบสุขเรียบร้อยในสังคมและเป็นคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

3.3.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบ

ทฤษฎีเกี่ยวกับความรับผิดชอบ

ปราชญา กล้าผจญ (2544 : 164-168) กล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบ โดยตรงยังไม่มีผู้ใดกล่าวถึงมีเพียงแต่ทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพาดพิงถึงพอที่จะนำมาใช้ได้ คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget) และทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบอร์ก (Kohlberg) ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ เพียเจต์ ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ขั้น คือ

1.1 เฮเทอโรโนมัส (Heteronomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำรับเกณฑ์หรือมาตรฐานทางจริยธรรมมาจากผู้มีอำนาจเหนือตน และถือว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามเปลี่ยนแปลงไม่ได้

ลักษณะของการพัฒนาการทางจริยธรรมขั้น เฮเทอโรโนมัส

เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้เป็นเด็กที่มีอายุระหว่าง 5-8 ขวบ รับกฎเกณฑ์และมาตรฐานทางจริยธรรมมาจากบิดา มารดา ครูและเด็กโตเด็กวัยนี้จะมีความเชื่อติดต่อกันไปนี้

- 1) พฤติกรรมใดจะถูกต้อนหรือดี ก็ต่อเมื่อผู้แสดงพฤติกรรมได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์
- 2) กฎเกณฑ์มีไว้สำหรับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและแก้ไขไม่ได้
- 3) ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์โดยเด็ดขาดถ้าใครทำตามกฎเกณฑ์เป็นคนดีและคนที่ไม่ทำตามกฎเกณฑ์เป็นคนไม่ดี
- 4) การประเมินตัดสินว่า “ใครผิด” “ใครถูก” ไม่คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

1.2 ออโตโนมัส (Autonomous) เป็นขั้นที่ผู้กระทำเชื่อว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคล กฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้คือ ความร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นเรื่องสำคัญ

ลักษณะของการพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นออโตโนมัส

เด็กที่มีพัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะเป็นเด็กที่มีอายุ 9 ขวบขึ้นไปเด็กวัยนี้จะมีความเชื่อติดต่อกันไปนี้

- 1) กฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคลและกฎเกณฑ์อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ถ้าหากบุคคลที่ใช้กฎเกณฑ์นั้นตกลงกันว่าจะเปลี่ยน
- 2) กฎเกณฑ์จะมีความหมายหรือมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อบุคคลที่จะต้องปฏิบัติยอมรับกฎเกณฑ์
- 3) การร่วมมือและการนับถือซึ่งกันและกันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาทางจริยธรรม
- 4) การประเมินตัดสินใจ “ใครถูก” “ใครผิด” คำนึงถึงความต้องการแรงจูงใจหรือเจตนาของผู้กระทำ

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางเหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg's Description of Moral Development)

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976 : 33-36) มีความเชื่อว่า จริยธรรมเป็นกระบวนการพัฒนาไปตามวุฒิภาวะของคน และพบว่าการพัฒนาจริยธรรมของมนุษย์นั้นไม่ได้พัฒนาถึงจุดสมบูรณ์เพียงอายุ 10 ปี แต่มนุษย์ในสภาพปกติมีพัฒนาการทางจริยธรรมอีกหลายขั้นตอนจากอายุ 11-25 ปี เขาได้แบ่งการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ ระดับละ 2 ชั้น ดังนี้

ระดับที่ 1 เหตุผลทางจริยธรรมระดับ ก่อนกฎเกณฑ์ทางสังคม (Preconventional) อายุ 2-10 ปี การตัดสินใจเลือกกระทำโดยทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ไม่คำนึงถึงผลที่เกิดต่อผู้อื่น ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 การถูกลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience) เด็กคิดว่า สิ่งที่ถูกต้องคือไม่ทำผิดกฎเพราะจะถูกลงโทษถ้าทำผิด เช่น เด็กทำการบ้าน เด็กทำเวร เพราะกลัวถูกลงโทษ จึงทำให้เด็กเชื่อฟังและเห็นว่าสิ่งที่ปรากฏให้เห็นแล้วไม่ถูกลงโทษคือสิ่งที่ถูกต้อง ชั้นนี้อายุ 2-7 ปี จริยธรรมในขั้นนี้อาจปรากฏในผู้ใหญ่ที่เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่พัฒนาตามวัย เช่น ไม่กระทำความผิดสิ่งหนึ่งเพราะกลัวถูกลงโทษ หรือกลัวตกนรก

ชั้นที่ 2 การคิดถึงตัวเองและแลกเปลี่ยน (Individual and Exchange) เด็กทำตามกฎ แต่หวังผลประโยชน์ ทำในสิ่งที่ตนสนใจ เด็กจะเรียนรู้ว่าการกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่ ได้รับรางวัล คำชมเชย เช่น ขนม อาหาร ของเล่นหรือเงิน เด็กจะพิจารณาจริยธรรมที่สัมพันธ์กับการกระทำเมื่อเขาได้รับรางวัล เด็กจะทำตามคำสั่งก็ต่อเมื่อมีสิ่งของตอบแทน ชั้นนี้อายุ 7-10 ปี ผู้ใหญ่ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมจะรักในขั้นนี้จะให้เหตุผลการกระทำหรือไม่กระทำ เช่น ทำแล้วไม่คุ้มค่ากับการลงทุนลงแรง หรือถึงแม้จะทำในสิ่งที่เป็นหน้าที่ก็จะขอสิ่งตอบแทน มิฉะนั้นจะไม่ทำหรือทำแบบขอไปที

ระดับที่ 2 เหตุผลทางจริยธรรมระดับกฎเกณฑ์ (Conventional Morality) อายุ 10-16 ปี ระดับนี้มีในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ บุคคลจะทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตนโดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา จะยึดสังคมรอบข้าง จะแสดงบทบาทของตนตามที่สังคมคาดหวังไว้ เพื่อนและสังคมจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อเหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็ก เด็กที่มีจริยธรรมในระดับนี้ยังต้องการการควบคุมจากภายนอกสามารถแสดงบทบาทที่สังคมต้องการได้ ระดับนี้มี 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 3 หลักการกระทำตามผู้อื่น (Good Boy Orientation) เด็กจะกระทำในสิ่งที่ คนอื่นเห็นว่าดีเพื่อ จะได้รับคำยกย่องชมเชย เหตุผลสำคัญที่ทำให้เด็กตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำความผิดสิ่งหนึ่งนั้น เกิดจากความเห็นชอบ ยินยอม หรือการยอมรับของคนรอบข้าง เด็กจะมีพฤติกรรม การเลียนแบบหรือทำให้ตนเองเป็นจุดเด่น เพื่อเรียกร้องความสนใจและการยอมรับจากผู้อื่น โดยเฉพาะ เพื่อน ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกอาจเป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา ในขั้นนี้เด็กไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ชอบคล้อยตามผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน ในขั้นนี้

อายุ 10-13 ปี ผู้ใหญ่ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมจะรักในขั้นนี้จะกระทำการใด ๆ ด้วยความเห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้อง เครือญาติมากกว่าจะกระทำเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

ขั้นที่ 4 หลักการกระทำตามหน้าที่และกฎระเบียบของสังคม (Authority and Social Order Maintaining Orientation) เป็นการตัดสินใจกระทำตามระเบียบของสังคม กระทำตามกฎต่างๆ ที่สังคมกำหนดให้ พฤติกรรมที่ถูกต้องประกอบด้วย การทำตามหน้าที่ ฐานะ และ บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม เช่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน การปฏิบัติตามกฎจราจรใน ขั้นนี้อายุ 13-16 ปี

ระดับที่ 3 เหตุผลทางจริยธรรมระดับเหนือกฎเกณฑ์ทางสังคม (Post conventional Morality) วัยผู้ใหญ่อายุมากกว่า 16 ปี บุคคลจะตัดสินใจกระทำการใด ๆ ด้วยการคิดไตร่ตรอง และเหตุผล ของตนเองมีหลักของตนเอง ยุติธรรมและถือประโยชน์ของคนหมู่มากเป็นหลัก ระดับนี้มี 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 5 สัญญาสังคมและสิทธิส่วนบุคคล (Social-contracts and Individual Rights) บุคคลยึดข้อตกลงเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความถูกต้องเป็นหลัก ซึ่งข้อตกลง และความถูกต้องเป็นไปตามสิทธิของตนและของผู้อื่น ไม่พยายามลิดรอนสิทธิของผู้อื่น เห็นแก่ประโยชน์ ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เช่น การเคารพสิทธิมนุษยชน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ในขั้นนี้อายุ 16 ปีขึ้นไป

ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากลและความเป็นธรรม (Conscience or Principle or Universal Orientation) ขั้นนี้แสดงพฤติกรรมเพื่อทำตามหลักการคุณธรรมสากล โดยคำนึงความถูกต้องยุติธรรม ยอมรับในคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีอุดมคติและคุณธรรมประจำใจ มีความ ยึดหยุ่นและยึดหลักของตนอย่างมีสติ ด้วยความยุติธรรม คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน เคารพในความเป็น มนุษย์ของแต่ละบุคคล ละอายและเกรงกลัวต่อบาป ยึดหลักประชาธิปไตย พบในวัยผู้ใหญ่ที่มีความ เจริญทางสติปัญญาในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม 3 ระดับ 6 ขั้น ตามทฤษฎีพัฒนาการทางเหตุผลเชิง จริยธรรมของโคลเบอร์ก สรุปได้ดังนี้

ขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 การถูกลงโทษและการเชื่อฟัง ขั้นที่ 2 การคิดถึงตัวเองและแลกเปลี่ยน	1. เหตุผลทางจริยธรรมระดับก่อนกฎเกณฑ์ ทางสังคม
ขั้นที่ 3 หลักการกระทำตามผู้อื่น ขั้นที่ 4 หลักการกระทำตามหน้าที่และกฎระเบียบ ของสังคม	2. เหตุผลทางจริยธรรมระดับกฎเกณฑ์
ขั้นที่ 5 สัญญาสังคมและสิทธิส่วนบุคคล ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากลและความเป็น ธรรม	3. เหตุผลทางจริยธรรมระดับเหนือกฎเกณฑ์ ทางสังคม

ความสามารถในการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นผลจากการพัฒนาของโครงสร้างทางความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรมเพื่อการตัดสินใจที่จะเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางจิตใจของบุคคล การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ของสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นการใช้เหตุผลที่ยากแก่การเข้าใจยิ่งขึ้นตามลำดับของวุฒิภาวะทางปัญญาบ่อเกิดของเหตุผลเชิงจริยธรรมได้มาจากการพัฒนาการทางความคิด การได้เข้ากลุ่มทางสังคมต่างๆ เด็กได้มีโอกาสติดต่อกับผู้อื่น ทำให้ได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่น ช่วยให้ได้พัฒนาทางจริยธรรม ซึ่งการพัฒนาทางจริยธรรมนั้น ไม่ใช่แค่การรับความรู้จากการพร่ำสอนของผู้อื่นอย่างเดียว แต่ต้องผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้อื่นด้วย แม้จะมีการขัดแย้งกันบ้างในสังคม แต่บุคคลจะพัฒนาไปตามขั้นตอนและทิศทางเดียวกันเสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มใดหรือสังคมใดก็ตาม

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมดังนี้

- 1) กระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึงการมีจริยธรรมโดยใช้สถานการณ์จริงหลายๆ ตัวอย่างหรือการใช้เหตุการณ์จริง ๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน
- 2) สร้างบรรยากาศในห้องเรียนที่สามารถกระตุ้นให้นักเรียนอภิปรายได้อย่างอิสระ กระตุ้นให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
- 3) พยายามทำความเข้าใจแนวคิดของนักเรียน กระตุ้นให้นักเรียนได้สื่อแนวคิดนั้น โดยการเปิดโอกาสให้ได้แสดงความสามารถ

3.3.5 แนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบ

กรมวิชาการ (2542:16) ได้กล่าวไว้ถึงขั้นตอนการฝึกความรับผิดชอบต่อเด็กพอสรุปได้ดังนี้

1. เริ่มให้เด็กทำงานง่ายๆ เหมาะสมกับวัยและความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล
2. เมื่อมอบหมายงานให้ทำ ควรให้เด็กทำได้อย่างเต็มที่ เพื่อจะได้มีประสบการณ์ด้วยตนเองและทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองยิ่งขึ้น
3. ให้รู้จักขอบเขตหน้าที่การงานของตน ไม่ปิดความรับผิดชอบต่อผู้อื่น
4. ทำงานให้เสร็จ ไม่ละทิ้งงานที่ทำไว้
5. หากเด็กทำอะไรผิดพลาด ควรให้ความช่วยเหลือแนะนำ

กรมวิชาการ (2541 : 36) ความรับผิดชอบ เป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมตั้งแต่เยาว์วัย และจะพัฒนาต่อไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ ดังนั้นผู้ใหญ่ต้องเข้าใจถึงธรรมชาติของเด็กแนะนำและส่งเสริมในสิ่งที่ถูกที่ควรให้รู้จักแก้ปัญหาและค่อย ๆ ปลุกฝังความรับผิดชอบ เพราะนอกจากจะมีวินัยและความรับผิดชอบจากวัฒนธรรม โดยอาศัยการสั่งสอน ฝึกฝนจากบุคคลแวดล้อมซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ระยะแรก ๆ ของชีวิต เด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องอาศัยผู้อื่นตลอดเวลา และจะค่อยเรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นตลอดไป ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครอบครัวที่จะอบรมเลี้ยงดูให้เด็กรู้จักกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง รู้จักพึ่งตนเองและมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อปฏิบัติตนให้เป็นผลสำเร็จ แม้จะต้องใช้ความพยายามอย่างมากการปลุกฝังความรับผิดชอบต่อเด็ก มิใช่ด้วยการตักเตือนว่ากล่าว อบรม เท่านั้น แต่ต้องฝึกให้ปฏิบัติอย่างจริงจังจึงจะก่อให้เกิดเป็นนิสัย

สุนันท์ พรหมประกอบ (2546 : 17-18) กล่าวว่า การปลุกฝังความรับผิดชอบต่อเด็กนั้นพ่อแม่ควรมีหลักสำคัญที่พึงปฏิบัติ 7 ประการ ดังนี้

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัย เพื่อจะได้มีแนวทางในความสามารถที่จะรับผิดชอบของเด็กได้ และคอยสังเกตว่าเด็กพยายามที่จะทำอะไรด้วยตัวของเขาเองหรือพยายามที่จะช่วยพ่อแม่เมื่อใด เพื่อจะได้เริ่มต้นสนับสนุน และแนะแนวทางให้เขาทำในสิ่งนั้น ๆ ได้ทันที
2. การสอนให้เด็กเกิดความรับผิดชอบได้ดีที่สุดคือ ช่วงเวลาที่เด็กแสดงให้เห็นว่าเต็มใจ และพร้อมที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองเป็นครั้งแรก แม้เด็กจะยังทำไม่ได้ดีในครั้งแรก ๆ แต่การได้มีโอกาสฝึกทำบ่อย ๆ จะทำได้ดีขึ้นและทำงานกลายเป็นนิสัย ซึ่งทำให้เกิดความรับผิดชอบที่จะทำต่อไปโดยถือเป็นภารกิจที่พึงกระทำ

3. พยายามที่จะรู้ด้วยการสังเกตอยู่เสมอ ๆ ว่าเมื่อใดเด็กพร้อมที่จะมีความรับผิดชอบมากขึ้น เพื่อจะได้ปล่อยให้รู้จักที่จะรับผิดชอบต่อสิ่งนั้น ๆ เพิ่มขึ้น

4. ฝึกความรับผิดชอบต่อไปพร้อม ๆ กับการฝึกให้เด็กมีความเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ เพราะการเคารพเชื่อฟังพ่อแม่จะเป็นพื้นฐานในการสร้างวินัยให้กับเด็ก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เด็กมีความรับผิดชอบ

5. สร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการร่วมมือกันในการทำงาน มีการให้อภัย มีการใช้เหตุผลและพยายามให้เด็กรู้ว่าพ่อแม่ไว้วางใจในตัวเด็ก เพื่อให้ได้พัฒนาความรับผิดชอบควบคู่ไปกับการเชื่อมั่นในตนเอง

6. ควรยอมรับในความผิดที่ตนทำและไม่ลังเลที่จะกล่าวคำขอโทษ เพื่อเด็กจะได้รู้สึกว่าการทำผิดพลาดเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นได้ และแก้ไขได้

7. พ่อแม่ต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก เนื่องจากการเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อเด็กในการปลูกฝังความรับผิดชอบ

สรุปแนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบ การที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กนั้นต้องมุ่งให้เด็กสามารถควบคุมตนเองและรู้จักปกครองตนเองได้ โรงเรียนต้องมีกระบวนการในการสอนทักษะทางสังคมและพฤติกรรมให้แก่ผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ต้องปลูกฝังแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้แก่เด็กนักเรียนให้นักเรียนมีการปรับตัวที่ดี และต้องดูแล ป้องกัน ควบคุมและแก้ไข พฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กนักเรียน ด้วย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีของนักเรียนให้ควบคุมตนเองและปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกาของสังคมได้อย่างเหมาะสม

3.4 การเคารพกฎระเบียบของสังคม

3.4.1 ความหมายของการเคารพกฎระเบียบของสังคม

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2553 : 20) ให้ความหมายว่า กฎระเบียบ หมายถึง การปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

พนัส หันนาคินทร์ และคณะ (2542 : 38) ได้กล่าวว่า ความหมายของคำว่า วินัย หมายถึง การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง กติกา และกฎหมาย ตามที่สังคมได้วางไว้หรือตามที่กลุ่มได้ตกลงอันจะนำมาซึ่งความสงบสุข ความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคง และความปลอดภัย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551 : 35) ได้กล่าวว่า ความหมายของคำว่า ระเบียบวินัย หมายถึง ข้อบัญญัติที่วางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน

สรุปได้ว่าการเคารพต่อกฎระเบียบ หมายถึง การปฏิบัติตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ หมายหรือระเบียบที่กำหนดของบุคคล ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นอันจะนำมาสู่ความสงบสุข และปลอดภัย

3.4.2 ตัวบ่งชี้ด้านการเคารพกฎระเบียบของสังคม

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ด้านการเคารพกฎระเบียบของสังคม (เบญญาภา หลวงราช, 2560 : 39)

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
1. การเคารพกฎระเบียบของสังคม	1. ปฏิบัติตามข้อตกลง ข้อบังคับ กฎกติกา ระเบียบ และกฎหมายของครอบครัว โรงเรียน และสังคม 2. เข้าใจปฏิบัติตามหน้าที่และรักษาสิทธิของตนเองอย่างครบถ้วน 3. ยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตน 4. รู้เคารพสิทธิของผู้อื่น 5. เป็นพลเมืองดีของชุมชนสังคมและประเทศชาติ 6. รอคอยตามลำดับก่อนหลัง 7. เคารพกติกาจราจรและชักชวนให้ผู้อื่นร่วมปฏิบัติ

โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ด้านการเคารพกฎระเบียบของสังคมสำหรับนักเรียน ไว้ดังนี้

- แต่งกายตามระเบียบของโรงเรียน
- ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับการใช้ห้องเรียนและห้องพิเศษต่าง ๆ
- แสดงกิริยาวาจาหรือการกระทำสุภาพเรียบร้อย เหมาะสมกับการเป็นนักเรียน
- ขออนุญาตก่อนออกนอกบริเวณโรงเรียน

3.4.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับการเคารพกฎระเบียบของสังคม

ณรงค์ เส็งประชา (2541 : 35) การที่ได้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์นั้น การปลูกฝังให้เด็กเพิ่มความรับผิดชอบและมีระเบียบวินัยในการที่จะอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อที่จะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่อย่างมีคุณภาพในวันข้างหน้า เพราะความประสบความสำเร็จในชีวิตของแต่ละบุคคลนั้นเริ่มมาจากการที่บุคคลแต่ละคนได้รับการปลูกฝังอบรมให้เป็นคนมีระเบียบวินัย และมีความรับผิดชอบ การที่ได้ทำตามกรอบกติกาตั้งแต่เด็กนั้น ก็คือการสอนให้เขาได้รู้จักความอดทนในอันที่จะไม่ทำอะไรตามใจตนเอง เอาชนะกิเลสหรือที่พูดกันโดยทั่วไปว่า เอาชนะใจตน เมื่อเป็นได้อย่างนี้ก็

เป็นเครื่องรับรองได้ว่า ชีวิตของเด็กคนนั้นก็จะมีความสำเร็จอย่างเดี่ยวไม่มีความเสื่อมเลย ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงหลักธรรมที่แสดงถึงประโยชน์จากการเป็นคนเคารพต่อกฎกติกาไว้ดังนี้

1. ทำให้เป็นคนน่ารัก น่าเอ็นดู น่าเกรงใจ เพราะเป็นคนว่านอนสอนง่าย ยึดมั่นในกฎกติกาจึงเป็นสาเหตุให้เป็นที่รักเป็นที่ปรารถนาของผู้คน โดยทั่วไป
2. ทำให้ได้รับความสุขกาย สบายใจ การปฏิบัติตามครรลองของสังคมนั้นย่อม ทำให้ตนมีความเจริญรุ่งเรือง เพราะการกระทำที่ถูกต้องเป็นเหตุให้ได้รับผลเช่นนั้น
3. ทำให้ไม่มีความเคียดแค้น ไม่มีเวร ไม่มีภัย ความที่ตนเป็นผู้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ด้วยการพูดและทำ กล่าวคือ ด้วยกายกรรม และวจีกรรมที่แสดงออกมาได้อย่างถูกต้องตามกฎกติกา จึงเป็นผลให้ไม่ต้องได้รับความเคียดแค้นหรือร้อนใจในภายหลัง มีความอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากการอยู่ร้อนนอนทุกข์นั่นเอง
4. ทำให้สามารถถ่ายทอดความดีจากผู้อื่นได้ง่าย การที่ตนเองเป็นคนว่านอนสอนง่ายนั้นเป็นการง่ายที่จะได้รับเอาคำสั่งสอนแนะนำจากผู้อื่น ไม่แข็งกระด้างและมีความอ่อนนุ่ม ถ่อมตน
5. ทำให้ผู้อื่นอยากช่วยเหลือเพิ่มเติมคุณความดีให้ เป็นธรรมดาของคนที่ว่านอนสอนง่าย สามารถปฏิบัติตามกฎ เกณฑ์ทางสังคมได้ ย่อมเป็นที่รักและพร้อมให้การช่วยเหลือจากผู้อื่น
6. ทำให้สติดีขึ้น เป็นคนไม่ประมาท การเป็นคนที่สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมได้นั้น ปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ การครองสติและสัมปชัญญะเอาไว้ให้ได้ เมื่อทำได้ดังนั้นก็ ได้ชื่อว่าเป็นคนไม่ประมาท
7. ทำให้เป็นคนมีปัญญาละเอียดอ่อน ฐูจจริง และทำได้จริง การดำรงตนอยู่ในกรอบกติกาช่วยทำให้เพิ่มพูน ความประณีต มีความละเอียดละไม สุขภาพ สุขุมลุ่มลึก และมีความสงบ เย็นแก่บุคคลโดยทั่วไป
8. ทำให้เกิดในตระกูลสูงไปทุกภพทุกชาติ
9. ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

3.4.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับการเคารพกฎระเบียบของสังคม

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของแบนดูรา

แบนดูรา (Bandura, 1977 : 27) ทฤษฎีนี้มีแนวความคิดว่า จริยธรรมเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับการประเมินความผิดถูกของพฤติกรรม การเรียนรู้มี 3 ส่วน ได้แก่ ประสบการณ์ตรงของบุคคล การสังเกตจากผู้อื่น และการฟังคำบอกเล่าหรืออ่านบันทึกของผู้อื่นซึ่งองค์ประกอบการตัดสินใจ การกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคล คือ ความเข้าใจและความเชื่อใน

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและผลของการกระทำนั้นๆ แบนดูรา (Bandura) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางการเรียนรู้ทางสังคมไว้ดังนี้

1. สิ่งที่เรียนรู้ การเรียนรู้ของบุคคลเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ มนุษย์เรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ และเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม ความรู้ที่มนุษย์เรียนรู้กลายเป็นความเชื่อที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่อเกิดมีเหตุการณ์ขึ้น บุคคลก็จะมี ความคาดหวังล่วงหน้าเกี่ยวกับการเกิดของผลจากการกระทำนั้น ความคาดหวังนี้ทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำหรือไม่ทำเพื่อให้เกิดผลตามที่ตนปรารถนา

2. วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเองหรือเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมและผลที่เกิดกับผู้อื่น และจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นบันทึกหรือทำสัญลักษณ์ไว้ หรือจากคำบอกเล่า จากวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง

3. ความเชื่อ ผลของการเรียนรู้ของมนุษย์จะพัฒนาเป็นความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์สามารถกำหนดพฤติกรรมของบุคคลได้

4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Control) มนุษย์มีความรู้ความเข้าใจและสามารถถ่ายทอดสิ่งที่ตนรู้ และมองเห็นผลของการกระทำว่าเกิดผลอะไรบ้าง อาจดีหรือไม่ดี การคิดเช่นนี้นำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง และนำไปสู่การบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

5. จริยธรรม เป็นกฎที่ใช้สำหรับการประเมินพฤติกรรมว่าถูกหรือผิด ซึ่งต้องคำนึงถึงลักษณะของผู้กระทำ ลักษณะของพฤติกรรมและผลที่ตามมาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว สภาพแวดล้อม ความรู้สึกของผู้กระทำว่าใคร่รู้สำนึกผิดหรือยัง และจะต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ อีกมาก ดังนั้นในการตัดสินใจความถูกผิดของพฤติกรรมต่าง ๆ จึงใช้เกณฑ์ที่แตกต่างกัน

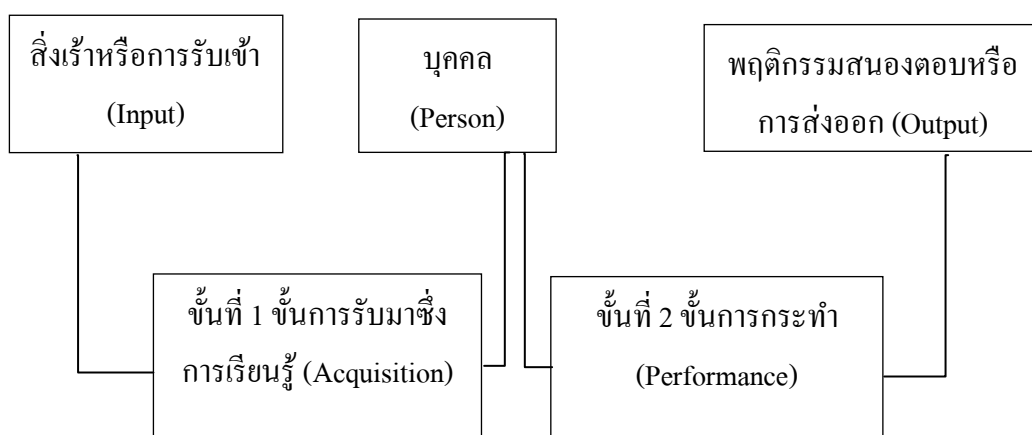
6. การบังคับตนเอง (Self Regulation) มนุษย์สามารถบังคับตนเองที่จะประพฤติหรือไม่ประพฤติ ตามมาตรฐานของตนเอง ตามการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและทางอ้อม โดยการบังคับตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสังคม หากการเสริมแรงเป็นไปในทางบวกก็มีแนวโน้มจะประพฤติในสิ่งที่ดีงาม

แบนดูราเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเรานั้น ไม่ได้เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมีปัจจัยส่วนบุคคล (ปัญญา ชีวภาพ และสิ่งภายในอื่น ๆ) ร่วมด้วย และการร่วมของปัจจัยส่วนบุคคลนั้นจะต้องร่วมกันในลักษณะที่กำหนดซึ่งกันและกัน (Reciprocal Determinism) กับปัจจัยทางด้านพฤติกรรมและสภาพแวดล้อม

สุรางค์ โคว์ตระกูล (2550 : 239) นอกจากนี้ เบนคูรายังกล่าวว่าการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดพฤติกรรมมี 2 ประเภท คือ

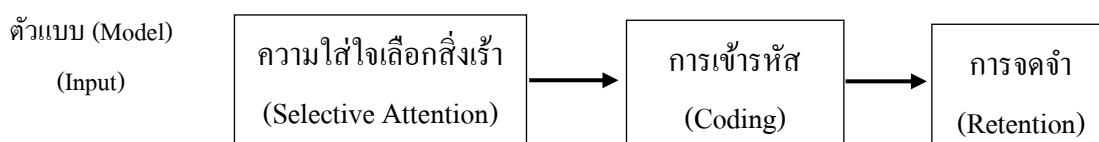
1. การเรียนรู้จากผลการตอบสนอง (Learning by response consequences) เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากตัวแบบที่ตนได้รับ โดยจะเรียนรู้พฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางบวกหรือได้รับรางวัลหรือได้รับคำชมเชย และพฤติกรรมใดที่ทำแล้วได้รับผลทางลบ ถูกลงโทษ หรือถูกตำหนิ

2. การเรียนรู้โดยตัวแบบ (Learning through modeling) การเรียนรู้จากการเลียนแบบมี 2 ขั้น คือ การรับมาซึ่งการเรียนรู้ (Acquisition) ทำให้สามารถแสดงพฤติกรรมได้และขั้นการกระทำ (performance) ซึ่งอาจกระทำหรือไม่กระทำก็ได้ แสดงดังแผนภาพ 1

แผนภาพ 1 ขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ

ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้ประกอบด้วยส่วนสำคัญเป็นลำดับ ดังแสดงแผนภาพ 2

แผนภาพ 2 ขั้นการรับมาซึ่งการเรียนรู้

จากแผนภาพ 2 จะเห็นว่าส่วนประกอบทั้ง 3 อย่าง ของการรับมาซึ่งการเรียนรู้ เป็นกระบวนการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Processes) ความใส่ใจเลือกสิ่งเร้ามีบทบาทสำคัญในการเลือกตัวแบบ สำหรับขั้นการกระทำ (Performance) ขึ้นอยู่กับผู้เรียน เช่น ความสามารถทางด้านร่างกาย ทักษะต่าง ๆ รวมทั้งความคาดหวังที่จะได้รับแรงเสริมซึ่งเป็นแรงจูงใจ

แบนดูรา (Bandura, 1977 : 1-60) ได้อธิบายกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้ โดยการสังเกตหรือการเรียนรู้โดยตัวแบบมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. กระบวนการสนใจ (Attentional Process) เป็นกระบวนการเลือกและรับรู้ ลักษณะพฤติกรรมของตัวแบบ โดยผู้สังเกตจะต้องให้ความสนใจและรับรู้ลักษณะที่สำคัญให้ถูกต้อง แล้วนำสิ่งที่ได้จากการสังเกตมาสรุป รวบรวมไว้เป็นขั้นตอน เพื่อให้ง่ายต่อการจำ การรับรู้จะเกิดขึ้น มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสนใจจากตัวผู้สังเกต ได้แก่ ความสามารถในการสังเกต การรับรู้ การแปลความ การรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากการสังเกตหรือจาก โครงสร้างและลักษณะของตัวแบบ ได้แก่ ความซับซ้อน ความน่าสนใจของตัวแบบ รวมทั้ง องค์ประกอบด้านสัมพันธภาพระหว่างตัวแบบกับผู้สังเกต

2. กระบวนการจดจำ (Retention Process) เป็นกระบวนการที่รวบรวมลักษณะ พฤติกรรมที่ได้จากการสังเกตไว้ในระบบความจำในรูปของสัญลักษณ์ (Symbolic Forms) ได้แก่ จินต ภาพ (Image) และภาษา (Verbal) เมื่อบุคคลได้เห็นพฤติกรรมของตัวแบบที่ตนสนใจ การรับรู้จะ เกิดขึ้น และเมื่อพฤติกรรมสิ้นสุดลงมโนภาพและพฤติกรรมจะยังคงอยู่ในความทรงจำและถูก คัดแปลงเป็นสัญลักษณ์ทางภาษา ซึ่งสามารถจำได้ง่ายและนานกว่า

3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนกับตัวแบบ (Reproduction Process) เป็นกระบวนการแปลงสัญลักษณ์ในระบบความจำออกมาเป็นพฤติกรรม พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจะ ถูกต้องหรือใกล้เคียงกับตัวแบบหรือไม่ขึ้นอยู่กับปริมาณการเรียนรู้ที่ได้จากการสังเกตและ ความสามารถที่มีอยู่ในตัวของบุคคลนั้น

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Process) การเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ใน สังคมมนุษย์ไม่สามารถแสดงพฤติกรรมที่ตนรับรู้มาทั้งหมด แต่จะเลือกพฤติกรรมของตัวแบบที่ ก่อให้เกิดผลดีมากกว่าพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสีย การประเมินพฤติกรรมของตัวแบบจึงเป็นไป ในรูปของการรับเอาสิ่งที่ตนพอใจและปฏิเสธสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วยหรือไม่พอใจ

จากกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตของแบนดูรา แบนดูรากล่าวถึงอิทธิพล ของตัวแบบไว้ว่า การเรียนรู้ด้วยการสังเกตจากตัวแบบมีผลทำให้ผู้สังเกตเกิดการตอบสนอง 3 ประการ คือ 1) การได้เห็นพฤติกรรมของตัวแบบทำให้ผู้สังเกตสามารถแสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่ไม่เคยแสดงมาก่อนได้ 2) พฤติกรรมของตัวแบบอาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้สังเกตที่มีอยู่ก่อนให้ เพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับผลของพฤติกรรมที่ตัวแบบได้รับ 3) การได้เห็นพฤติกรรมของตัว แบบช่วยให้ผู้สังเกตสามารถแสดงพฤติกรรมที่ตนมีแนวโน้มที่จะแสดงออกให้แสดงออกได้ง่ายขึ้น

กล่าวโดยสรุป แบนดูราเชื่อว่า การเรียนรู้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและ สิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคลส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกต หรือการเลียนแบบจาก

ตัวแบบ ตัวแบบมี 2 ประเภท คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรงและตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่าง ๆ กระบวนการสำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกตมี 4 กระบวนการ คือ กระบวนการความสนใจ กระบวนการจดจำ กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ และ กระบวนการจูงใจ จากทฤษฎีนี้ทำให้เชื่อว่าการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นวิธีสำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูลและทักษะต่าง ๆ ของนักเรียน เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง และนักเรียนจะมีพฤติกรรมหรือมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในลักษณะใดขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลที่เป็นตัวแบบที่ใกล้ชิดกับตัวนักเรียน ดังนั้นการพัฒนานักเรียนให้มีลักษณะนิสัยทางคุณธรรมที่ดีจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจในพฤติกรรมของตัวแบบ

จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรม ดังนี้

- 1) การเรียนรู้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม
- 2) การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์อ้อม โดยการสังเกต อ่าน ฟังการบอกเล่าของบุคคลอื่น
- 3) พฤติกรรมของบุคคลส่วนมากเป็นการเรียนรู้โดยการสังเกตหรือการเลียนแบบจากตัวแบบ

ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Behavior modification theory)

ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม (Skinner, 1974, p. 124, อ้างถึงใน สุเทพ แสงธรรม, 2553 : 22-23) ทฤษฎีนี้ประยุกต์มาจากทฤษฎีการวางเงื่อนไขวิบาकरण (Operant conditioning) ที่อธิบายหลักการเรียนรู้ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้โดยอาศัยหลักการปรับพฤติกรรมซึ่งจะเจาะจงเฉพาะกระบวนการเรียนรู้แบบการกระทำ อันเป็นการเรียนรู้แบบการกระทำอันเป็นการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลกรรมที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกจะมีผลในการกำหนดถึงการแสดงพฤติกรรมในอนาคต พฤติกรรมที่แสดงออกแล้วได้รับผลที่พึงพอใจ จะมีแนวโน้มให้เกิดพฤติกรรมนั้นอีก ความพึงพอใจดังกล่าวเป็นผลมาจากการเสริมแรง

1. วิธีเสริมแรงที่ใช้กันทั่วไป เช่น การชมเชย การพูดคุยยอ การยอมรับ การให้คะแนน ตลอดจนการให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เขาสนใจในทำนองเดียวกันพฤติกรรมที่แสดงออกแล้วได้รับผลที่ไม่พึงพอใจพฤติกรรมนั้นจะไม่เกิดขึ้นซ้ำ เช่น นักเรียนสามคนร่วมวงสนทนากัน ถ้าในขณะที่คนหนึ่งกำลังพูดสองคนไม่สนใจฟังข้ามไปพูดกันเอง นักเรียนคนแรกจะหยุดพูดทันทีเพราะเกิดความไม่พึงพอใจ

2. การลงโทษ เป็นการให้สิ่งที่ไม่พึงพอใจเพื่อหยุดยั้งหรือระงับพฤติกรรม เช่น นักเรียนไม่ส่งการบ้าน ครูลงโทษโดยการเขียนติ พฤติกรรมไม่ส่งการบ้านจะลดลง การเสริมแรงและการลงโทษเป็นวิธีการปรับพฤติกรรม ถ้าต้องการให้เกิดพฤติกรรมใดก็ใช้วิธีเสริมแรง และถ้าไม่ต้องการให้เกิดพฤติกรรมใดก็ใช้วิธีลงโทษ

ขั้นตอนการปรับพฤติกรรมโดยใช้กิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. กำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์

2. สำรวจพฤติกรรมที่ทุกคนสนใจ เพื่อจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ มีความสนุกสนานและเกิดความสำเร็จ

3. กำหนดตัวเสริมแรง

การปรับพฤติกรรมมีความเหมาะสมกับการปลูกฝังวินัย ดังนี้

1. การปรับพฤติกรรม สามารถปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของบุคคลให้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ เช่น การปรับพฤติกรรมของคนที่พูดคำหยาบคาย ให้เป็นคนที่ไม่พูดจาสุภาพเรียบร้อยหรือปรับจากคนที่ไม่มีวินัยให้เป็นผู้มีวินัยในตนเองมากขึ้น

2. การปรับพฤติกรรมที่วัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือพัฒนาให้บุคคลมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์โดยตรง จึงเป็นวิธีการที่เน้นภาคปฏิบัติและช่วยเสริมให้การปลูกฝังจริยธรรมโดยวิธีกระจำค่านิยม และวิธีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม บรรลุเป้าหมายในการแสดงออกเป็นพฤติกรรมเชิงจริยธรรมมากขึ้น

3. การปรับพฤติกรรมไม่จำเป็นต้องปรับพฤติกรรมโดยตรง เพราะเป็นวิธีที่ฝึกรอบมให้ผู้สนใจสามารถเข้าใจ และทำหน้าที่เป็นผู้ปรับพฤติกรรมได้ จึงเพิ่มจำนวนผู้รับผิดชอบการปลูกฝังจริยธรรมโดยวิธีการปรับพฤติกรรมได้ตามความจำเป็น

4. การปรับพฤติกรรมมีวัตถุประสงค์ให้บุคคลปรับพฤติกรรมตนเอง หรือควบคุมตนเองให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมซึ่งมุ่งให้ทุกคนตระหนักในการทำความดีด้วยตนเอง

จากการศึกษาทฤษฎีการปรับพฤติกรรม สรุปได้ว่า วิธีการของวิธีนี้ตั้งอยู่บนความเชื่อว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษ วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวคิดนี้หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม และหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริม

3.4.5 แนวทางการเสริมสร้างการเคารพกฎระเบียบของสังคม

ณรงค์ เส็งประชา (2541 : 64) การที่เด็กๆ จะเป็นผู้รู้จักการเคารพกฎระเบียบกติกาของสังคมได้นั้นพ่อแม่ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญต่อพฤติกรรมของลูก เพราะพ่อแม่เป็นต้นแบบที่แท้จริงสำหรับลูก ๆ หากพ่อแม่ได้แนะนำอบรมลูกๆของตนได้อย่างถูกต้องด้วยแนวทางการสอนการถ่ายทอดที่ดีงามแล้ว ก็จะเป็นปัจจัยอย่างสำคัญต่อชีวิตลูก ๆ ซึ่งแนวทางในการปลูกฝังความเป็นคนมีระเบียบวินัยให้กับลูก ๆ นั้นอาจมีหลายวิธีแตกต่างกันไปดังนี้

1. การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การสอนการอบรมทุกอย่างไม่มีวิธีการใดที่จะสัมฤทธิ์ผลได้เท่ากับการทำเป็นตัวอย่างให้ดู กล่าวคือ การดำรงตนตามปกติของมารดาบิดาอย่างมีระเบียบวินัยมีความเรียบร้อยนั้น เป็นการฝึกอย่างแท้จริง เพราะเด็ก ๆ ย่อมได้เห็นพฤติกรรมของพ่อแม่ที่เรียบร้อยดีงาม เป็นต้นแบบในการที่จะประพฤติปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากพ่อแม่ประพฤติปฏิบัติตนได้จริง แม้จะกล่าวสอนแนะนำบุตรหลาน โอวาทหรือคำแนะนำพร่ำสอนนั้นย่อมมีน้ำหนักอันควรเชื่อถือและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ เพราะลูกหลานได้เห็นเป็นตัวอย่างมาแล้วว่าสามารถทำได้และให้ผลเป็นความดีเช่นไร การพร่ำสอนคนอื่นอย่างที่คุณกระทำได้ คือการพูดอย่างที่ทำนั่นเอง

2. การฝึกฝนให้ลูกๆมีความซื่อตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปลูกฝังตั้งแต่เด็กด้วยการเริ่มจากเรื่องง่าย ๆ คือการฝึกเด็ก ๆ รู้จักทำอะไรให้เป็นเวลา เช่น นอนเป็นเวลา ตื่นเป็นเวลา ทานอาหารเป็นเวลา แม้กระทั่งเล่นเป็นเวลา สิ่งเหล่านี้ค่อยกล่อมเกลียดีกให้รู้จักทำอะไรเป็นเวลา เป็นการสอนให้เขารู้จักระเบียบวินัยในชีวิตโดยอ้อม

3. การฝึกให้เด็กทำงานพร้อมทั้งการติดตามดูแลเพื่อให้เด็ก ๆ ทำงานได้ตามกำหนดที่ตั้งไว้ เมื่อเด็ก ๆ เริ่มเติบโตขึ้น พ่อแม่ควรฝึกหัดให้เด็กได้มีความรับผิดชอบต่องาน เล็กๆ น้อยๆ เช่น ให้เด็ก ๆ รู้จักล้างจาน ซักเสื้อผ้าเอง หรือกวาดบ้านถูบ้าน เป็นต้น ตามกำหนดระยะเวลาที่กำหนดไว้ว่าควรทำเมื่อไร ยังไง การทำเช่นนี้เป็นการส่งเสริมให้เด็ก ๆ มีความรับผิดชอบต่องาน และระเบียบเวลาที่ตั้งไว้ อีกทั้งตัวของเด็ก ๆ ยังได้เห็นผลของการกระทำเช่นนั้นว่าเป็นอย่างไร กล่าวคือ ได้เห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในบ้าน หรือความสำเร็จของงานที่ตนรับผิดชอบ

4. การสอนให้เด็ก ๆ รู้จักกฎเกณฑ์ทางสังคมตลอดถึงวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ เพื่อเป็นการสอนให้เด็ก ๆ ได้รู้ว่าควรวางตนอย่างไรในสังคม กล่าวคือจะประพฤติปฏิบัติอย่างไรจึงจะถูกต้องในสังคม วิธีการนี้ อาจทำได้โดยให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงจากการที่พ่อแม่เปิดโอกาสให้ลูกหลานได้ศึกษาจากประสบการณ์นอกบ้าน

3.5 จิตอาสา

3.5.1 ความหมายของจิตอาสา

ประวิตร พิสุทธิโสภณ (2552 : 48) กล่าวว่า จิตอาสา หมายถึงผู้ที่มีจิตใจที่เป็นผู้ให้ เช่น ให้สิ่งของ ให้เงิน ให้ความช่วยเหลือด้วยกำลังร่างกายแรงสมอง ซึ่งเป็นการเสียสละ สิ่งที่ตนเองมีแม้กระทั่งเวลาเพื่อเผื่อแผ่ให้กับส่วนรวม อีกทั้งยังช่วยลด “อัตรากา” หรือความเป็นตัวเป็นตนของตนเองลงได้บ้าง

ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์ (2550 : 22) ได้ให้ความหมายของ จิตอาสา คือ ความสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคมส่วนรวม โดยการเอาใจใส่และการช่วยเหลือผู้ที่มีจิตอาสาจะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่อาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ เวลาร่างกายและสติปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน

อรพินทร์ ชูชม และคณะ (2549 : 11) ให้ความหมายว่า การที่บุคคลตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม ความปรารถนา และละเว้นการกระทำที่ไม่พึงปรารถนา

คุณฎี ไชยชนะ (2550 : 61) ได้ให้ความหมาย จิตอาสา ไว้ว่าหมายถึง ความสำนึกของบุคคลที่มีต่อสังคม ส่วนรวมโดยการเอาใจใส่และการช่วยเหลือ ผู้ที่มีจิตอาสาจะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมจิตอาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การเสียสละเงิน สิ่งของ เวลา ร่างกาย และสติปัญญาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน

สรุปได้ ว่าจิตอาสา หมายถึง การช่วยเหลือการเอาใจใส่ การช่วยเหลือ การเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่น/ชุมชนหรือสังคมด้วยความเต็มใจไม่หวังผลตอบแทน

3.5.2 ตัวอย่างจิตอาสา

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ด้านจิตอาสา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551ค : 52)

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
1. ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน	1. ช่วยพ่อแม่ผู้ปกครอง คุรุทำงานด้วยความเต็มใจ 2. อาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกายกำลังใจ และกำลังสติปัญญาโดยไม่หวัง ผลตอบแทน 3. แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สินและอื่นๆ และช่วยแก้ปัญหาหรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
2. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชน และสังคม	1. ดูแล รักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ 2. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม 3. เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวม ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น

โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ได้กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ด้านจิตอาสาของนักเรียนไว้ดังนี้

- ช่วยเหลือเพื่อนด้านการเรียนและการทำกิจกรรมห้องเรียน
- ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกับโรงเรียนด้วยความเต็มใจ
- ช่วยเหลือครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน
- ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์และร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

- ประสานการทำงานเพื่อให้งานเป็นไปอย่างราบรื่น

3.5.3 ประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับจิตอาสา

ความสำคัญของจิตอาสาได้มีผู้กล่าวถึงไว้ดังนี้

พระครูประโชติธรรมาภิรมย์ (ม.ป.ป.อ้างถึงใน ปิยนาด สรวิสุตฺร, 2552 : 36) กล่าวว่า จิตอาสาเป็นการทำจิตของเราให้เบิกบาน อย่าให้จิตของเราขุ่นข้น ทำงานร่วมกันระหว่างกาย (ภายนอก) และจิตใจ (ภายใน) การทำงานอาสา คือ การทำงานที่ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์จึงทำให้เราทำงานอย่างเบิกบาน สนุกสนาน มีจิตเสมือนน้ำใสหล่อเลี้ยงชีวิต ปฏิบัติแล้วก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อตนเอง ผู้อื่น สังคม และประเทศชาติแต่ถ้าหากทำงานหวังผลตอบแทนแล้วไม่ได้รับสามารถทำให้จิตขุ่นข้นด้วยอารมณ์ท้อแท้เหมือนน้ำขุ่นข้นด้วยตะกอน ทั้งจิตใจเกิดอุดตันเวลานั้นจะขี้มไม่ออก

พระไพศาล วิสาโล (2550 : 33) กล่าวว่า การที่บุคคลมีจิตอาสา รู้จักการให้เราก็จะรับด้วยในเวลาเดียวกัน เพราะมักเกิดสิ่งสำคัญกับตัวเรา คือ ความสุขที่มีมากกว่าการให้ด้วยเต็มไปด้วยความปรารถนาดี ความสุข และความภาคภูมิใจ รวมทั้งยังเป็นการทำให้ชีวิตมีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้กับสังคมอีกด้วย

สมพงษ์ สิงหะพล (2542 : 16) กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคล และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยการเรียนรู้ จิตสำนึกเมื่อเกิดขึ้นแล้วยากนักที่จะหยุด หรือหมด

หายไป คนที่มีจิตสำนึกที่ดีจะประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับจิตสำนึกนั้นและใช้จิตสำนึกของตนเพื่อประโยชน์ต่อสิ่งต่าง ๆ ตามมา เช่น บุคคลที่มีจิตสำนึกด้านระเบียบวินัย จะไม่ขับรถผิดกฎจราจร บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะจะไม่ขีดเขียนในสถานที่สาธารณะ

วีรุธ มามะศิริรานนท์ และเสาวลักษณ์ อัสวทเววิช (2551 : 43) กล่าวว่า เด็กที่มีพฤติกรรมที่แสดงออกเป็น จิตสาธารณะจะส่งผลที่ดีต่อตนเองได้ดังนี้

1. เป็นเด็กที่มีความคิดในทางที่ดีต่อคนอื่น และมีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่าคนอื่น
2. เป็นคนที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ง่ายอย่างเป็นที่รักใคร่ของคนรอบข้าง และมักจะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลรอบข้างเมื่อตนเองเดือดร้อนทำตัว
3. เป็นประโยชน์ เป็นที่ต้องการของสังคม
4. ไม่เห็นแก่ตัว ได้รับการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จากคนรอบข้าง
5. มีความเข้าใจผู้อื่นได้ง่าย ไม่ทับถมผู้อื่น ไม่ซ้ำเติมผู้อื่น
6. เป็นคนที่มีเหตุผล ไม่เอาแต่ใจตนเอง เห็นใจในความทุกข์ของผู้อื่น
7. จะได้รับความรัก ความเมตตาจากผู้อื่น
8. มักจะได้รับการแบ่งปันจากผู้อื่นรอบข้าง
9. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น สามารถทำงานกับผู้อื่นได้ทุกสถานการณ์อย่างมีความสุข

สรุปประโยชน์/คุณค่าเกี่ยวกับจิตอาสา บุคคลที่มีจิตอาสาย่อมเป็นที่รักใคร่ของคนรอบข้าง เพราะมองเห็นคุณค่าในความคิดที่มีอยู่ในบุคคลนั้นมากกว่ามูลค่าของทรัพย์สินใด ๆ ทำให้สังคมมีการแบ่งปัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันดูแลรักษาลึกลับของสาธารณะเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมรอบตัว ส่งผลทำให้สังคมน่าอยู่และเป็นสังคมคุณภาพที่ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

3.5.4 แนวคิด/ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสา

แนวคิดการพัฒนาจิตพิสัยของแคท โวล บลูม และมาเซีย (Krathwohl, Bloom and Masia)

ทิสนา เขมมณี (2551 : 237-239; อ้างอิงจาก Krathwohl, Bloom and Masia, 1956) กล่าวถึงจุดประสงค์ของรูปแบบการพัฒนาจิตพิสัยว่าช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาความรู้สึกรู้สึก/เจตคติ/ค่านิยม/คุณธรรมหรือจริยธรรมที่พึงประสงค์ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามความต้องการ ได้จัดลำดับขั้นการเรียนรู้ด้านเจตคติหรือความรู้สึกไว้ 5 ขั้น ประกอบด้วย

1. **ขั้นการรับรู้ (Receiving or attending)** หมายถึง การที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน
2. **ขั้นการตอบสนอง (Responding)** การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในค่านิยมนั้น แล้วมีโอกาสได้ตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง
3. **ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing)** เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยมนั้นแล้วเกิดเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้น
4. **ขั้นการจัดระบบ (Organization)** เป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตน
5. **ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (Characterization)** เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นนิสัย

การสอนเพื่อปลูกฝังค่านิยมใด ๆ ให้แก่ผู้เรียนสามารถดำเนินการตามลำดับขั้นของวัตถุประสงค์ทางด้านเจตคติของบลูมและคณะได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การรับรู้ (Receiving or attending) ผู้สอนจัดประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ในค่านิยมนั้นอย่างใส่ใจ เช่น เสนอกรณีตัวอย่างที่เป็นประเด็นปัญหาขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมนั้น คำถามที่ท้าทายความคิดเกี่ยวกับค่านิยมนั้น ในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมดังนี้

1) **การรู้ตัว (Awareness)** เป็นพฤติกรรมที่คนสนองตอบต่อสิ่งเร้าเบื้องต้น โดยที่ยังไม่ได้เล็งเห็นความสำคัญ เป็นเพียงการสังเกตเห็นปรากฏการณ์โดยละทิ้งความสนใจต่าง ๆ เช่น การรู้จักรูปแบบ การรู้จักจัดอันดับ การจัดจำแนก ฯลฯ

2) **การเต็มใจรับรู้ (Willingness)** ขั้นนี้เป็นขั้นเต็มใจหรือพอใจที่จะรับรู้ มีความโอนอ่อนไปตามสิ่งประสบพบเห็น แต่ก็เป็นเพียงแค่การบังคับใจเท่านั้น เช่น ฟังผู้อื่นพูดด้วยความเต็มใจอดทนที่จะทำอะไรให้สำเร็จ ยอมรับความแตกต่าง ฯลฯ

3) **การควบคุมการรับรู้ (Control)** ความรู้สึกนี้เป็นความรู้สึกที่ต่อเนื่องจากขั้นที่แล้วที่แตกต่างกันออกไปก็คือความรู้สึกที่จะบอกได้ว่าอะไรควรเอาใจใส่และไม่ควรเอาใจใส่ เช่น ความรู้สึกที่ว่าชอบสิ่งนี้ ยากได้สิ่งนั้น จึงมองในลักษณะควบคุมหรือเลือกขึ้นเอง

ขั้นที่ 2 การตอบสนอง (Responding) ผู้สอนจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียน มีโอกาสตอบสนองต่อค่านิยมนั้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น ให้พูดแสดงความคิดเห็นต่อค่านิยมนั้นให้ลองทำตามค่านิยมนั้น ให้สัมภาษณ์หรือพูดคุยกับผู้มีค่านิยมนั้น ในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมดังนี้

1) การยินยอมตอบสนอง (Acquiescence responding) เป็นความรู้สึก
ขั้นเชื่อฟังหรือยินยอมที่จะกระทำตามแต่อาจจะยังไม่พอใจเท่าไรนัก

2) การเต็มใจตอบสนอง (Willingness to respond) เป็นระดับความรู้สึก
ขั้นร่วมกิจกรรมด้วยความตั้งใจ สามารถทำตามความต้องการหรือความสมัครใจ เช่น มีความ
รับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนเอง ร่วมมือในกิจกรรมกลุ่มซึ่งเป็นสมาชิก แสดงความสนใจในการเข้า
ร่วมโครงการ

3) ความพึงพอใจในการตอบสนอง (Satisfaction in respond) เป็น
ความรู้สึกพึงพอใจในการร่วมกิจกรรม ขั้นตอบสนองตอนแรก ๆ เป็นเพียงยินยอมและเต็มใจทำแต่
อาจจะไม่พึงพอใจก็ได้ความรู้สึกนี้จึงลึกลงไปอีกเป็นการยินยอมแบบเต็มใจและมีความพึงพอใจจน
เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน บางคนอาจจะแสดงออกมาให้เห็นได้อย่างเปิดเผย แต่บางคนอาจจะ
ไม่แสดงให้เห็นเปิดเผยก็ได้

ขั้นที่ 3 การเห็นคุณค่า (Valuing) ผู้สอนจัดประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่
ช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น เช่น การให้ลองปฏิบัติตามค่านิยมแล้วได้รับการตอบสนอง
ในทางที่ดีเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนหรือบุคคลอื่นที่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น เห็นโทษหรือได้รับ
โทษจากการละเลยไม่ปฏิบัติตามค่านิยมนั้น ในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิด
พฤติกรรมดังนี้

1) การยอมรับในคุณค่านั้น (Acceptance a value) ระดับนี้เป็นการ
บรรยายคุณค่าของปรากฏการณ์ พฤติกรรม วัตถุ สิ่งของ ฯลฯ ในระดับความเชื่อ ซึ่งอาจให้ความหมาย
ว่าเป็นการยอมรับทางอารมณ์ต่อข้อเสนอหรือการสอนที่มีพื้นฐานอย่างเพียงพอ

2) การชื่นชอบในคุณค่านั้น (Preference a value) ในระดับนี้ไม่
เพียงแต่เป็นยอมรับคุณค่า แต่เพิ่มความรู้สึกเอาใจใส่ในคุณค่าหรือค่านิยมนั้นเพิ่มขึ้นอีก เช่น การ
แสดงความรับผิดชอบในการทำให้คนในกลุ่มที่พุดน้อยหันมาร่วมวงสนทนาด้วย

3) ความผูกพันในคุณค่านั้น (Commitment) เป็นความรู้สึกที่ส่งผลต่อ
ความเชื่อความศรัทธาด้วยอารมณ์ที่แน่นอน ผู้ที่มีความรู้สึกระดับนี้จะแสดงพฤติกรรมที่ยึดมั่นอย่าง
เห็นได้ชัด เช่น ความซื่อสัตย์ต่อกลุ่มที่เป็นสมาชิก การยอมรับบทบาททางศาสนาในชีวิตส่วนตัวและ
ครอบครัว ความรู้สึกระดับนี้เป็นความรู้สึกพอใจจนกระทั่งยินยอมรับเป็นพันธะสัญญา

ขั้นที่ 4 การจัดระบบ (Organization) เมื่อผู้เรียนเห็นคุณค่าของค่านิยมและเกิด
เจตคติที่ดีต่อค่านิยมนั้นและมีความโน้มเอียงที่จะรับค่านิยมนั้นมาใช้ในชีวิตของตน ผู้สอนควร
กระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาค่านิยมนั้นกับค่านิยมหรือคุณค่าอื่น ๆ ของตน และสร้างความสัมพันธ์
ระหว่างค่านิยมต่าง ๆ ของตน ในขั้นนี้ผู้สอนควรกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมสำคัญดังนี้

1) การสร้างมโนทัศน์ในคุณค่านั้น (Conceptualization of value) เป็นคุณค่าหรือค่านิยมที่มีอยู่หลายรูปแบบ ความรู้สึกของคนอาจนำค่านิยมที่มีลักษณะเดียวกันอยู่ด้วยกันเป็นผลมาจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้สึกมาแล้วเรียกชื่อใหม่กลายเป็นมโนภาพของคุณค่าใหม่ ซึ่งอาจจะเป็นนามธรรมทางภาษาหรือรูปลักษณ์ก็ได้

2) การจัดระบบคุณค่านั้น (Organization of a value system) ความรู้สึกระดับนี้เป็นการจัดค่านิยมที่สลับซับซ้อนให้อยู่ในระบบเดียวกัน เพื่อให้เกิดความสมดุลบางประการทางความรู้สึก เช่น พัฒนาวิธีการควบคุมความก้าวร้าวในรูปแบบที่ยอมรับกันทางวัฒนธรรม

ขั้นที่ 5 การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization by value) ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมนั้นอย่างสม่ำเสมอ โดยติดตามผลการปฏิบัติและให้ข้อมูลป้อนกลับ และการเสริมแรงเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จนเป็นนิสัย ในขั้นนี้ผู้สอนควรพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมดังนี้

1) การมีหลักยึดในการตัดสินใจ (Generalization set) ระดับความรู้สึกนี้สอดคล้องกับภายในของระบบเจตคติและค่านิยม เป็นความรู้สึกที่ตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากการเลือกสรรคนที่มีเจตคติหรือค่านิยมที่มากมาย เมื่อถึงเวลาที่จะใช้ก็จะคัดเลือกและยึดถือปฏิบัติที่เห็นว่าดีงามเมื่อเกิดเหตุการณ์ใหม่หรือปัญหาใด ๆ ขึ้น เขาจะเอาความรู้สึกที่ยึดถือไปแก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ได้

2) การปฏิบัติตามหลักยึดนั้นจนเป็นนิสัย (Characterization) เป็นระดับความรู้สึกขั้นสุดท้ายที่ผสมผสานสรุปรวมความรู้สึกที่ยึดถือเป็นอุดมการณ์ เช่น การดำรงชีวิตด้วยคุณธรรมผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์จนถึงระดับที่สามารถปฏิบัติได้จนเป็นนิสัย นอกจากนั้นผู้เรียนยังได้เรียนรู้กระบวนการในการปลูกฝังค่านิยมให้เกิดขึ้น ซึ่งผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการปลูกฝังค่านิยมอื่น ๆ ให้แก่ตนเองหรือผู้อื่นต่อไป

จากแนวคิดดังกล่าวนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรม ดังนี้

1) ผู้สอนจัดสิ่งเร้า ประสบการณ์หรือสถานการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสนใจในคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยม

2) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตอบสนองต่อคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้นจนเกิดความพึงพอใจ

3) ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมหรือค่านิยมนั้น

3.5.5 แนวทางการเสริมสร้างจิตอาสา

พระไพศาล วิสาโล (2550 : 63-65) การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตอาสาสามารถทำได้ทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กที่เป็นวัยแห่งการเรียนรู้ ผู้สอน เป็นหัวใจสำคัญในการปลูกฝังคุณลักษณะจิตอาสา ที่สามารถพัฒนาพร้อมกันสำหรับแนวทางการจัดการเรียนรู้ จำเป็นต้องนำองค์ความรู้เชิงทฤษฎีมาปรับประยุกต์ให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน เริ่มจากตัวผู้สอนเองที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและค่อยๆ ขยายไปสู่การพัฒนาผู้เรียน และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องพัฒนาไปให้ถึงระบบคิดของผู้เรียนมากกว่าการให้ทำกิจกรรมโดยปราศจากความคิด อย่างไรก็ตามต้องถือเป็นหลักการว่าการพัฒนาจิตอาสาสามารถสอดแทรกได้ในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การช่วยเหลือเพื่อนที่ทำการบ้านไม่ได้ก็เป็นจิตอาสาชนิดหนึ่ง หรือการประหยัดน้ำ ไฟฟ้า การจัดทำโครงการจิตอาสาที่ออกไปนอกโรงเรียนเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาเท่านั้น แต่การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิตของผู้เรียนในแต่ละชุมชนท้องถิ่น แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตอาสา มีดังนี้

1. การเป็นตัวแบบทางด้านจิตอาสาอย่างสม่ำเสมอ ตามทฤษฎีเซลล์กระจกเงา (mirror neuron theory) เมื่อผู้สอนแสดงพฤติกรรมใด ๆ ออกมาอย่างสม่ำเสมอ แม้ไม่ต้องสอนโดยวาจา แต่เป็นการสอนโดยการกระทำ ผู้เรียนจะมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมนั้นด้วย การพัฒนาลักษณะนี้เป็นการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยกระบวนการซึมซับ การสังเกต การเลียนแบบพฤติกรรม แต่ควรใช้ควบคู่กับการสะท้อนผลตนเอง (reflection) ในข้อ 5 ด้วย

2. การจัดการเรียนรู้ ต้องผ่านกระบวนการการปฏิบัติ (action learning) โดยการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมจิตอาสาตามความเหมาะสมด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องจัดทำเป็นโครงการเฉพาะกิจขึ้น แต่ควรบูรณาการไปในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ และที่สำคัญจะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการปฏิบัติต่อเพื่อนและผู้สอน

3. การสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นการเรียนรู้ จิตอาสา โดยทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วม (Empathy) ความเห็นอกเห็นใจ เอาใจผู้อื่นมาใส่ใจตนเอง เพื่อรับรู้ความรู้สึก และตอบสนองโดยการแสดงพฤติกรรมจิตอาสาอย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งภาษาพูดและภาษากาย

4. มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนความคิดและมุมมอง (Transformation of learning) ของผู้เรียน ทำให้เห็นว่าผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมส่วนรวมได้ ไม่สำคัญว่าจะเรียนเก่งสอบได้คะแนนดีหรือไม่ การปรับเปลี่ยนความคิดและมุมมองดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาจิตอาสาอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

5. การจัดการเรียนรู้ ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อนตนเอง (self - reflection) มุ่งให้เห็นความคิดและความรู้สึกของตนเองเมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่น หรือทำประโยชน์ต่อส่วนรวม รวมทั้งการกำหนดแนวทางสำหรับพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีจิตอาสาต่อไป

6. ผู้สอนต้องสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนว่าการมีจิตอาสานั้นจะต้องไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองหรือบุคคลรอบข้างด้วย มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา สิ่งใดที่เกินกำลังที่เราจะทำได้คนเดียวต้องรู้จักสร้างแนวร่วมหรือเครือข่ายมาช่วยให้สำเร็จ

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2555 : 96-98) สรุปหลักการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ วิธีการที่หลากหลายเพื่อใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กและเยาวชนมีประเด็นสำคัญไว้ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่มีผลต่อจิตสาธารณะ คือ ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายในตนเอง ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ความสามารถทั่วไป สมรรถภาพ ภาวะทางอารมณ์ ค่านิยมส่วนบุคคล ความปรารถนา เพศและปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายนอก ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว โรงเรียน สถานภาพทางสังคม และกลุ่มเพื่อน เป็นต้น

2. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องกระทำซ้ำ ๆ เพื่อเน้นย้ำและป้องกัน การเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลงให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยต้องมีการเสริมแรงจากสถาบันต่าง ๆ หรือทางสังคม

3. การจัดการเรียนการสอน ต้องให้เด็กเกิดการเรียนรู้ครบถ้วน 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย

4. กระบวนการสร้างจิตสาธารณะเป็นไปอย่างมีขั้นตอนเพื่อให้เกิดลักษณะนิสัยที่ยั่งยืน

5. ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยผ่านการเรียนรู้จากการกระทำ

6. ต้องอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติ ไม่เร่งรีบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7. ต้องใช้วิธีการกลยุทธ์ที่หลากหลาย ได้แก่ การใช้บทบาทของผู้นำ การใช้การสื่อสารแบบรวมศูนย์ การใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ การใช้บทบาทของสื่อมวลชน การใช้สถานการณ์จำลองผสมกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง การใช้บทบาทสมมติกับตัวแบบการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม การเสนอตัวแบบผ่านการ์ตูน การใช้วีดิทัศน์ ละครหุ่นเชิด เป็นตัวแบบ การใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ดีอื่น ๆ รวมทั้งการใช้ตัวแบบที่เป็นตัวอย่างที่ดีในสังคม เป็นต้น

พลสวัสดิ์ วรรณตา (2557 : 44-45) สรุปแนวทางการพัฒนาจิตสาธารณะว่าการที่จะพัฒนาบุคคลให้เกิดในจิตสาธารณะจะต้องใช้วิธีการและแนวทางอย่างหลากหลายผสมผสานกันจึงจะประสบความสำเร็จได้ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย การสอนโดยตรง ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การสอนสอดแทรกในรายวิชาอื่นที่ตนเองสอน การสอนบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระอื่น การสอนเน้นการอภิปรายแลกเปลี่ยนและแสดงเหตุผลเชิง จริยธรรมการสอนโดยการใช้ตัวแบบและกรณีตัวอย่างการสอน โดยการใช้ปฏิบัติในสถานการณ์จำลองสถานการณ์จริง และการสอนโดยการใช้การปรับพฤติกรรม การสอนแบบใช้โครงการการสอน โดยการเล่น การสอนแบบใช้กระบวนการกลุ่ม ส่งเสริมให้มีการนำเนื้อหาจิตสาธารณะมาสอนในหลักสูตรเพิ่มเติม

2. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย การจัดกิจกรรม ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เข้าค่ายพุทธบุตร พุทธธรรม แสดงตนเป็นพุทธมามกะ กิจกรรมประจำวันหน้าเสาธง สวดมนต์ประจำสัปดาห์ การแข่งขันกีฬา กิจกรรมการประกวด โครงการต่าง ๆ เช่น กิจกรรมทำความสะอาด กิจกรรมช่วยเหลือร่วมกัน กิจกรรมกับชุมชน เช่น งานประเพณีต่าง ๆ ประเพณีทางศาสนาการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินของทางราชการ มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนและออกเยี่ยมบ้านนักเรียน ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาการสร้างสรรค์ต้นแบบ สร้างเครือข่ายจิตสาธารณะในชุมชน

3. แนวทางการพัฒนาด้วยการใช้ตัวแบบที่ดี ซึ่งประกอบด้วย การให้ผู้บริหาร ครูและบุคลากร ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนรุ่นพี่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีการเชิญบุคคลที่มีจิตสาธารณะดีเด่นตรงกับที่โรงเรียนต้องการมาให้การอบรมนักเรียนเป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ขอความร่วมมือผู้ปกครองให้ช่วยประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีพร้อมทั้งแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียนให้ทาง โรงเรียนทราบและเชิญบุคคลที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นพ่อดีเด่น แม่ดีเด่น เข้าร่วมกิจกรรมวันพ่อ วันแม่แห่งชาติ ที่โรงเรียนจัดขึ้น พร้อมกล่าวประวัติของเชิดชูความดี เป็นแบบอย่างกับนักเรียน เชิญวิทยากรมาให้ความรู้

4. แนวทางการพัฒนาด้วยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมในบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ให้สะอาดร่มรื่น สวยงามและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการติดข้อความธรรมะคติธรรม สุภาษิตที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตสาธารณะไว้ตามต้นไม้ อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการในบริเวณโรงเรียน มีการจัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ให้มีการจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ประจำในโรงเรียนเพื่อให้ นักเรียนเคารพสักการะบูชา

มีการจัดห้องจริยศึกษาและพุทธศาสนา โดยเฉพาะเพื่อให้ นักเรียน ได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาในการพัฒนาจิตสาธารณะ

5. แนวทางการพัฒนาด้วยการนำผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การเชิญผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้าร่วมประชุมชี้แจงทำความเข้าใจ ทำได้ด้วยการสร้างความตระหนักและมีส่วนร่วมตัดสินใจ เผยแพร่และแจ้งข้อมูลข่าวสารความรู้เกี่ยวกับเทคนิค วิธีการอบรมสั่งสอนและลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้คุณธรรมด้านจิตสาธารณะ ของนักเรียนให้ผู้ปกครองทราบ ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองอบรมสั่งสอน และแจ้งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับลักษณะพฤติกรรมที่บ่งชี้คุณธรรม การพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนให้ทางโรงเรียนทราบ เชิญผู้ปกครองและผู้นำชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติที่โรงเรียนจัดขึ้น มีการสร้างเครือข่าย ผู้ปกครอง จิตสาธารณะพัฒนา โรงเรียนชุมชนและ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เสวนา การเสริมสร้างคุณธรรมด้านจิตสาธารณะ

สมหมาย วิเศษชู (2554 : 45, 56, 57) กระบวนการสร้างจิตสาธารณะแก่นักเรียนของสถานศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นและ มีคุณค่าการบ่มเพาะอาจต้องใช้ระยะเวลา ความอดทน ต้องสร้างความตระหนักแก่ผู้ปฏิบัติให้เชื่อ ในคุณค่าที่จะเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนที่เกิดจากการจัดโครงการ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษากำหนดให้จัดขึ้นเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะแล้ว ส่งผลต่อการพัฒนานักเรียนให้มีพฤติกรรมสาธารณะการปลูกฝังพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะโดยตรง กระทำได้โดยทุกคนมีส่วนร่วม ครูเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนและการช่วยอบรมดัดเตือน รวมถึงการจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการปลูกฝังพฤติกรรมด้านจิตสาธารณะระดับโรงเรียน กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนด้านจิตสาธารณะอย่างมีระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นวิจัยสำรวจความต้องการจำเป็นสำหรับการพัฒนา จิตสาธารณะ การวางแผนและการออกแบบกระบวนการพัฒนา การดำเนินการตามแผนการพัฒนาจิตสาธารณะ การติดตามกำกับผลการดำเนินงานตามแผน รวมทั้งการประเมินคุณภาพประสิทธิผล ประสิทธิภาพของการดำเนินงานและการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงแผนงานกระบวนการพัฒนาจิตสาธารณะเพื่อให้นักเรียนมีความมั่นคงประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นผู้มีจิตสาธารณะ การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างให้นักเรียนมีจิตสาธารณะเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุผลของการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นคุณธรรม ความรู้เพื่อให้สามารถออกไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างสันติสุข ทั้งนี้ต้องมีการดำเนินงานที่เป็นระบบและละเอียดอ่อน เนื่องจากเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจและเป็นเรื่องที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายในการปลูกฝังความดีงามให้กับนักเรียน

สรุปได้ว่า แนวทางการเสริมสร้างจิตอาสาแก่นักเรียนเป็นสิ่งจำเป็นและมีคุณค่าการบ่มเพาะ อาจต้องใช้เวลา ความอดทน ต้องสร้างความตระหนักรู้แก่ ผู้ปฏิบัติให้เชื่อในคุณค่าที่จะเกิดขึ้นและ จะต้องพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนถึงวัยรุ่นและเป็นผู้ใหญ่ อีกทั้งยังมีการเรียนรู้ด้านวินัยจากวัฒนธรรม ซึ่งต้องใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย เช่น การใช้บทบาทของผู้นำ การใช้การสื่อสารแบบรวมศูนย์ การใช้ กระบวนการศึกษาเรียนรู้ การใช้บทบาทของสื่อมวลชน การใช้สถานการณ์จำลองผสมกับเทคนิคการ ประเมินผลจากสภาพจริง การใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่อื่น ๆ รวมทั้งการใช้ตัวแบบที่เป็นตัวอย่างที่ดี ในสังคม เป็นต้น

4. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้รูปแบบเพื่อการบริหาร

4.1 ความหมายของรูปแบบ

รูปแบบเป็นสิ่งที่สร้างและพัฒนาขึ้นไว้เป็นแนวทางในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งมี นักวิชาการ ได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กัมภีร์ สุดแท้ (2553 : 65) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้น แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของเรื่องให้เข้าใจง่ายขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานต่อไป

ปัญญา ทองนิล (2553 : 85) ได้กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างที่เกิดจากทฤษฎี ประสบการณ์ การคาดการณ์ นำเสนอในรูปของข้อความหรือแผนผัง

ณัฐศักดิ์ จันทร์ผล (2552 : 125) รูปแบบ หมายถึง โครงสร้าง โปรแกรม แบบจำลอง หรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริงที่สร้างขึ้นจากการลดทอนเวลาและเทศะ พิจารณาว่ามี สิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้ทดแทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดย อธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆของรูปแบบนั้น ๆ

มาลี สืบกระแสด (2552 : 108-109) รูปแบบมีสองลักษณะ คือ รูปแบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ระบบการปฏิบัติงาน และรูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น รูปแบบอาจแสดงความสัมพันธ์ด้วยเส้น โยงแสดงในรูปแผนภาพหรือ เขียนในรูปสมการคณิตศาสตร์ หรือสมการพหุคูณหรือเขียนเป็นข้อความ จำนวนหรือภาพหรือ แผนภูมิหรือรูปสามมิติ

สรุปรูปแบบ หมายถึง ภาพย่อส่วนของทฤษฎีหรือแนวคิดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สิ่งที่เป็น ตัวแทนของ โครงสร้างทางความคิด หรือองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่ สำคัญของเรื่องที่ศึกษาเพื่อแสดงหรืออธิบายให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

4.2 ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบมีหลายประเภทด้วยกันซึ่งนักวิชาการด้านต่าง ๆ ก็ได้จัดแบ่งประเภทต่างกันออกไปสำหรับรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์นั้น (Keeves, 1988: 561-565) ได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบเทียบได้กับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้นนักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับนักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

2. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็น โครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้น ๆ เช่น รูปแบบการสอนของ Joyce and Well, (1985: 41)

3. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

4. Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดา มารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้าน และระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

Schwirian (อ้างถึงใน Bardo & Hardman 1982: 70-72) นักนิเวศวิทยาคนสำคัญ ได้แบ่งประเภทของรูปแบบด้วยการอธิบายลักษณะจากลักษณะของเมืองออกเป็นรูปแบบที่อธิบายโดยพื้นที่นั้นเป็นจุดมุ่งหมายในการบรรยายลักษณะของเมืองว่ามีลักษณะเช่นไร เช่น Concentric Zone Model และ Social Area Analysis Model เป็นต้น สำหรับรูปแบบที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของประชากรเมืองนั้น เป็นรูปแบบที่เสนอแนวคิดในการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของประชากรเมือง ต่าง ๆ เช่น Residential Segregation Model เป็นต้น

จอยส์และเวลล์ (Joyce and Well, 1985: 74) ได้ศึกษาและจัดแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดหลักการหรือทฤษฎี ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนี้ ๆ และได้แบ่งกลุ่มรูปแบบการสอนเอาไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. Information-Processing Models เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียนและแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. Personal Models รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบปฏิบัติต่อสรรพสิ่ง (Reality) ทั้งหลาย

3. Social Interaction Models เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

4. Behavior Models เป็นกลุ่มของรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้

สไตเนอร์ (Steiner, 1988 : 148) รูปแบบแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Prectical Model or Model-of) รูปแบบประเภทนี้เป็นแบบจำลองทางกายภาพ เช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

2. รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model or Model-of) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน

บาร์โดและฮาร์ทแมน (Bardo and Hartman, 1982 : 141) นักนิเวศวิทยาคนสำคัญท่านหนึ่งได้ให้ทัศนะที่น่าสนใจไว้อีกแนวหนึ่งซึ่งเป็นแนวคิดหรือทฤษฎีพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบ โดยแบ่งประเภทของรูปแบบ ด้วยการอธิบายลักษณะจากลักษณะของเมืองออกเป็นรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะพื้นที่และรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะของประชากร รูปแบบที่ใช้ในการอธิบายโดยพื้นที่นั้นมีจุดมุ่งหมายในการบรรยายลักษณะของเมืองว่าลักษณะอย่างไร เช่น Concentric Zone Model และ Social Area Analysis model เป็นต้น สำหรับรูปแบบที่ใช้อธิบายโดยคุณลักษณะของประชากรนั้น เป็นรูปแบบที่เสนอแนวคิดในการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของประชากรของเมือง ต่าง ๆ เช่น Sesidential Segregation Model และ Group Location Model เป็นต้น

รูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆที่สัมพันธ์กัน รูปแบบตามความคิดเห็นของ คีฟ (Keeves, 1988:178) จำแนกออกได้เป็น 5 รูปแบบคือ

1. รูปแบบคล้าย (Analogue Models) คือ เป็นรูปแบบที่มีความสัมพันธ์กับระบบกายภาพ มักเป็นรูปแบบที่ใช้ในวิทยาศาสตร์กายภาพเป็นรูปแบบที่นำไปใช้อุปมากับสิ่งอื่นได้ เช่น

รูปแบบแบบจำลองระบบสุริยะที่เกิดขึ้นจริง ธนาคารจำลองกับระบบธนาคารที่เป็นจริงแบบจำลอง การผลิตกับการผลิตจริง เป็นต้น

2. รูปแบบที่อธิบายความหมายหรือให้ความหมาย (Semantic Models) คือ เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาในการบรรยายลักษณะของรูปแบบชนิดนี้จะใช้วิธีการอุปมาในการพิจารณาด้วยภาษามากกว่าที่จะใช้วิธีอุปมาในการพิจารณาด้วยโครงสร้างกายภาพ

3. รูปแบบที่มีลักษณะเป็นแผนภูมิแบบแผน หรือ โครงการ (Schematic Models)

4. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ (Mathematical Models) คือเป็นรูปแบบที่กำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในรูปสมการหรือฟังก์ชันทางคณิตศาสตร์

5. รูปแบบเชิงเหตุผล (Causal Models) คือเป็นรูปแบบที่มีโครงสร้างเป็นสมการเชิงเส้นที่ประกอบด้วยตัวแปรสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผล มีการทดสอบสมมุติฐานผลของรูปแบบจากลักษณะการแบ่งประเภทของรูปแบบของนักวิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดที่หนึ่งนั้นบอกให้ทราบถึงลักษณะการเขียนรูปแบบที่มีลักษณะส่วนการแบ่งประเภทของรูปแบบในแบบที่สองและสามนั้นเป็นการแบ่งประเภทของรูปแบบตามแนวคิดพื้นฐานในการเสนอรูปแบบในการบรรยาย อธิบายปรากฏการณ์นั้น ๆ เป็นหลัก

สรุปได้ว่า รูปแบบมีหลายประเภทด้วยกันเป็นสิ่งที่สร้างและพัฒนาขึ้น ของแต่ละสาขา ก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แบ่งออกเป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม รูปแบบที่ใช้ภาษาสื่อในการขยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิรูปภาพ รูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ และรูปแบบที่นำเอาตัวแปรต่าง ๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เป็นต้น

คุณลักษณะของรูปแบบที่ดี

Keeves (1988: 560) กล่าวว่า รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ ควรจะมีข้อกำหนด (Requirement) 4 ประการ คือ

1. รูปแบบ ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (Structural Relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันแบบรวมๆ (Associative Relationship)

2. รูปแบบ ควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้น ซึ่งสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้ที่จะทดสอบรูปแบบพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

3. รูปแบบ ควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย

4. รูปแบบ ควรเป็นเครื่องมือในการสร้างนวัตกรรมใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา

4.3 การสร้างรูปแบบในการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน

กรมวิชาการ (2542 : 99-106) ได้เสนอรูปแบบการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน 7 ขั้นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีแนวทางในการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. กำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียน ผู้บริหาร โรงเรียนต้องกำหนดการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน เป็นนโยบายของโรงเรียนอย่างชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษรโดยผู้บริหารโรงเรียนประชุมชี้แจงรายละเอียดให้ครู อาจารย์ทุกคนในโรงเรียนทราบและเข้าใจถึงนโยบายวัตถุประสงค์ ความสำคัญและประโยชน์ของการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียนและกำหนดให้เป็นนโยบายที่ครู อาจารย์ นักเรียนทุกคนต้องปฏิบัติร่วมกัน

2. แต่งตั้งคณะกรรมการ ตามที่ โรงเรียนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและประโยชน์ของความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โดยกำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียนอย่างชัดเจนนั้น ต้องมีคณะกรรมการรับผิดชอบในการดำเนินการ โดยมีการแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร

3. กำหนดกิจกรรมในการพัฒนา การเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และทั่วถึงนักเรียนทุกคน ซึ่งกำหนดกิจกรรมในการพัฒนาสามารถกำหนดได้หลายแนวทาง ดังตัวอย่าง

แนวทางที่ 1 การผลิตเอกสาร เอกสารที่จะนำมาใช้เป็นคู่มือในการดำเนินการปลูกฝังความมีวินัยในตนเองของนักเรียน เช่น

1. คู่มือการบริหาร/ดำเนินการเสริมสร้าง การปลูกฝังความมีวินัยในตนเองของนักเรียน

2. คู่มือครูในการดำเนินการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน

3. เอกสาร “ การเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ” เป็นเอกสารความรู้สำหรับครู อาจารย์ใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจพื้นฐานการเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน

แนวทางที่ 2 การสอนโดยใช้ชุดการสอน เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีวินัยในตนเองมีขั้นตอนในการปลูกฝังและพัฒนา 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ให้ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์และวิธีการปฏิบัติตน

2. ให้คิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และทำความเข้าใจในค่านิยม

3. ปลูกฝังและสร้างเสริมให้ควบคุมตนเอง ประพฤติละปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นกิจนิสัย

แนวทางที่ 3 การสอนโดยสอดคล้องกับความมีวินัยในตนเองแก่นักเรียน ในรายวิชาต่าง ๆ ครูควรปลูกฝังให้นักเรียนในคาบที่สอน ในเรื่องต่าง ๆ เช่น

1. การเข้าแถว
2. การรักษาความสะอาด
3. กริยามารยาท
4. การแต่งกาย

แนวทางที่ 4 การใช้เทคนิคการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในรายวิชาต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังความมีวินัยในตนเองของนักเรียนสามารถใช้เทคนิคต่าง ๆ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เช่น

1. การเรียนแบบร่วมมือ เช่น STAD, JIGSAW
2. การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้
3. บทบาทสมมุติ
4. สถานการณ์จำลอง
5. การสอนโดยการอภิปรายปัญหา
6. การเล่านิทาน

แนวทางที่ 5 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนอาจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมโฮมรูม (Homeroom)
2. ชุมนุมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
3. ชุมนุมไต่वाที่
4. โครงการเพื่อนช่วยเพื่อน
5. โครงการเชิญวิทยากรท้องถิ่นมาบรรยาย
6. โครงการจัดกิจกรรมกับชุมชน
7. โครงการศึกษาดูงานนอกสถานที่
8. โครงการแนะแนวแก้ปัญหาตัวนักเรียน
9. โครงการจัดกิจกรรมธนาคารความดี
10. จัดกิจกรรมออมทรัพย์เพื่อการศึกษา
11. จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน

แนวทางที่ 6 การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ควรจัดให้เอื้อต่อการพัฒนา
 ความมีวินัยในตนเองของนักเรียน

1. จัดที่นั่งขยะไว้ตามจุดต่าง ๆ
2. จัดที่จอดรถให้เป็นระเบียบ
3. จัดป้ายนิเทศ
4. ผู้บริหารโรงเรียนและคณะกรรมการดำเนินการจัดประชุมครู อาจารย์ทุกคนภายใน
 โรงเรียน ซึ่งแจ้งรายละเอียดของกิจกรรมในการเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียนและเพื่อให้
 การดำเนินงานตามกิจกรรมบรรลุวัตถุประสงค์ การพิจารณาอธิบายให้ครูอาจารย์รับผิดชอบการ
 ดำเนินการของแต่ละกิจกรรม ให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ

5. นิเทศ ติดตาม ประเมินผลระหว่างการทำงาน การดำเนินงานการเสริมสร้างวินัย
 ในตนเองของนักเรียนในระหว่างที่ครู อาจารย์ในโรงเรียนกำลังดำเนินการพัฒนากิจกรรมที่
 กำหนดนั้น ควรมีการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรมเพื่อให้มีผู้คอยให้
 คำปรึกษาแนะนำ สำหรับปรับปรุงแก้ไขตลอดจนให้ขวัญกำลังใจระหว่างการทำงาน

6. ประเมินและสรุปผลการดำเนินงาน หลังจากการดำเนินงานการเสริมสร้างวินัย
 ในตนเองของนักเรียนเสร็จสิ้นแล้ว ให้มีการประเมินผลการดำเนินงานและการเสริมสร้างวินัย
 ในตนเองของนักเรียน โดยประเมินและสรุปผลของแต่ละกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและภาพรวม
 ของการพัฒนาในขั้นตอนนี้ควรมีเครื่องมือในการประเมินผล เช่น แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบ
 สังเกต และควรสรุปผลการดำเนินงานให้ชัดเจน มีขั้นตอนอย่างเป็นระบบในขั้นตอนนี้หลังจากการ
 ประเมินผลแล้ว พบว่า การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ให้ดำเนินการตามขั้นตอนที่ 7 ได้ หากไม่
 บรรลุวัตถุประสงค์ ควรมีการปรับปรุงแก้ไข แล้วดำเนินการตามขั้นตอนที่กล่าวมาแล้วข้างต้นใหม่

7. ดำเนินงานตามกิจกรรมที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง เมื่อดำเนินการเสริมสร้างวินัย
 ในตนเองของนักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์แล้ว ให้โรงเรียนดำเนินการตามกิจกรรมที่กำหนดไว้
 อย่างต่อเนื่อง เป็นลักษณะงานประจำที่ต้องปฏิบัตินอกจากนี้กิจกรรมที่กำหนดไว้สำหรับการพัฒนา
 สามารถพัฒนาและปรับเปลี่ยนได้ตามสภาพแวดล้อม ความเหมาะสม และสถานการณ์ปัจจุบัน

สรุปได้ว่า การสร้างรูปแบบนั้น ไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่
 โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึง
 ค้นหาสมมติฐานและหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนาแล้วสร้างรูปแบบตามหลักการที่กำหนดขึ้น และ
 นำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสมและหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป มีการทดลองใช้
 รูปแบบ

4.4 การพัฒนารูปแบบ

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (2544 : 7) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ระบบ (System analysis) เป็นวิธีการระบุส่วนประกอบขององค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหลายที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในระบบกับองค์ประกอบภายนอก การจัดเรียงองค์ประกอบทรัพยากรที่ต้องใช้กลุ่มเป้าหมายของผู้ใช้ระบบ ภารกิจที่จะต้องดำเนินการ และผลผลิตหรือบริการที่จะเสนอแก่กลุ่มเป้าหมาย ในการวิเคราะห์ระบบ ผู้วิเคราะห์มีกิจกรรมที่จะต้องวิเคราะห์ ดังนี้

- 1.1 วิเคราะห์ปณิธาน
- 1.2 วิเคราะห์จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์
- 1.3 วิเคราะห์หน้าที่
- 1.4 วิเคราะห์ภารกิจ
- 1.5 วิเคราะห์เครื่องมือ สื่อ หรือช่องทาง
- 1.6 วิเคราะห์วิธีการ
- 1.7 วิเคราะห์การตรวจสอบ ควบคุม และการประเมิน

2. การสังเคราะห์ระบบ (System synthesis) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการสร้างระบบใหม่โดยการนำองค์ประกอบ ความสัมพันธ์ทิศทางและลำดับขั้นตอนของระบบใหม่

3. การสร้างแบบจำลอง (System modeling) เป็นขั้นการสื่อสารระบบที่สร้างใหม่เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปใช้โดยการเขียนแบบจำลองแบบใดแบบหนึ่ง ดังนี้

- 3.1 แบบรูปภาพหรือหุ่นจำลองของจริง เช่น ภาพวาด หุ่นจำลองเครื่องบิน ฯลฯ
- 3.2 แบบจำลองเปรียบเทียบ เช่น นาฬิกาเป็นแบบจำลองของเวลา หรือสีแดง ขาว น้ำเงิน ของธงชาติไทยเป็นแบบจำลองอุปมาอุปมัยของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นต้น
- 3.3 แบบจำลองสัญลักษณ์เช่น สัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์
- 3.4 แบบจำลองแนวคิด ได้แก่แบบจำลองที่แทนด้วยภาพแผนภูมิหรือแผนภาพในรูปแบบต่าง ๆ แบบจำลองจะช่วยอธิบายขั้นตอนสำคัญของระบบ ช่วยในการสื่อสารให้ทราบขั้นตอนและการควบคุม และทำนายไว้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น เมื่อได้ดำเนินไปตามระบบ

4. การทดสอบระบบ (System testing) เมื่อได้มีการพัฒนาระบบด้วยการกำหนดขั้นตอนและแสดงออกมาในรูปของแบบจำลองแล้ว เรียกได้ว่าเราได้ระบบใหม่ขึ้นเป็นต้นแบบ แต่ยังประกันไม่ได้ว่าระบบที่พัฒนาขึ้นจะทำงานได้ตามวัตถุประสงค์ นักจัดระบบจึงจำเป็นต้องนำ “ต้นแบบระบบ” (System prototype) ไปทดสอบระบบในสถานการณ์จำลอง (Systems Simulation)

กล่าวคือ นำระบบไปใช้ในสถานการณ์ที่ใกล้ความจริงแน่นอน หากนำไปทดลองในสถานการณ์จริงมีปัญหามากในด้านค่าใช้จ่าย เวลา และความเสถียร โดยเฉพาะระบบที่เกี่ยวข้องกับคนและทรัพย์สิน นักจัดระบบจึงทดสอบระบบในสถานการณ์จำลองแทน

บุญชม ศรีสะอาด (2560 : 104-106) กล่าวถึงการวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบนั้น อาจกระทำ ได้ 2 ขั้นตอน คือ

1. สร้างหรือพัฒนารูปแบบ ผู้วิจัยจะสร้างหรือพัฒนารูปแบบขึ้นมาก่อน เป็นรูปแบบตามสมมติฐาน โดยการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวความคิดรูปแบบที่มีผู้พัฒนาไว้แล้วในเรื่องเดียวกันหรือเรื่องอื่น ๆ และผลการศึกษาหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์สภาพการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ ภายในรูปแบบ รวมทั้งลักษณะในรูปแบบในการพัฒนารูปแบบนั้นจะต้องใช้หลักเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญ และการศึกษาค้นคว้าซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบเป็นอย่างดี ผู้วิจัยอาจจะคิดโครงสร้างของรูปแบบขึ้นก่อน แล้วปรับปรุงโดยอาศัยสารสนเทศจากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎี แนวความคิด รูปแบบ หรือองค์ประกอบย่อยหรือตัวแปรที่สำคัญประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างของรูปแบบก็ได้ หัวใจสำคัญของขั้นนี้อยู่ที่การเลือกเฟ้นองค์ประกอบในรูปแบบ (ตัวแปร/กิจกรรม) เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมผู้วิจัยควรกำหนดหลักการในการพัฒนารูปแบบอย่างชัดเจน เช่น เป็นรูปแบบที่ไม่ซับซ้อน สามารถนำไปปฏิบัติได้ง่าย ตัวแปรในรูปแบบมีน้อยตัว แต่สามารถอธิบายผลได้มาก ฯลฯ ในการวิจัยบางเรื่องจำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความถูกต้องเหมาะสม

2. ทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ หลังจากได้พัฒนารูปแบบในขั้นต้นแล้วจำเป็นต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบ หลังจากได้พัฒนารูปแบบในขั้นต้นแล้วจำเป็นต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบดังกล่าว เพราะว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นถึงแม้ว่าจะพัฒนาโดยมีรากฐานจากทฤษฎี แนวคิด รูปแบบของคนอื่น และผลการวิจัยที่ผ่านมาแล้ว หรือแม้กระทั่งได้รับการกลั่นกรองจากผู้เชี่ยวชาญแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐานซึ่งจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์จริง หรือทำการทดลองนำไปใช้ในสถานการณ์จริงเพื่อทดสอบดูว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งในขั้นนี้บางครั้งใช้คำว่า การทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบ

ทรงศักดิ์ โอชะคลัง (2550 : 112) ได้แบ่งการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ดีด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักธรรมาภิบาล ออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพการณ์มีส่วนร่วมของประชาชนและความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. การสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. การตรวจสอบและพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

4. การทดลองรูปแบบการมีส่วนร่วม

5. การสังเคราะห์และสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

สมุทร ชำนาญ (2546 : 83) ได้พัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยมุ่งศึกษารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับสภาพสังคม โดยได้แบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี วิธีการบริหารโรงเรียนที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน และสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยมีองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ ด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย เพื่อถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นการพัฒนาารูปแบบบริหารสถานศึกษาที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานโดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 4 เป็นขั้นการตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และกรรมการสถานศึกษา

รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ (2548 : 92-93) ได้พัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมุ่งศึกษาการพัฒนาารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม ซึ่งในการศึกษามีรายละเอียดในการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิด และหลักการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ โดยสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่ได้รับเลือกเป็นโครงการนำร่อง การวิจัยและการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการศึกษาสภาพจริงจากรายงานการประเมินตนเองของโรงเรียนที่ผ่านการประเมินคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการสร้างรูปแบบจำลองเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การ โดยการสังเคราะห์แบบสัมภาษณ์จากการศึกษาในขั้นตอนที่ 1 นำมาสร้างเป็นรูปแบบจำลองระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การด้วยการสร้างเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแบบเลือกตอบ เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการพัฒนารูปแบบระบบบริหารคุณภาพทั้งองค์การ โดยใช้เทคนิคเดลฟายจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติโดยการใช้อารมณ์แบบจำลอง

จากขั้นตอนที่ 2 นำมาศึกษาวิเคราะห์ และกำหนดรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรด้วยเทคนิคเดลฟาย 3 รอบ

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์หาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ โดยผู้ปฏิบัติงาน ในสถานศึกษาคือผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และกรรมการสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์กรและจัดทำเป็นรายงานผลการวิจัยต่อไป

จากแนวคิดดังกล่าว ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ และการตรวจสอบรูปแบบมาปรับใช้ในการวิจัยซึ่งในการตรวจสอบรูปแบบนั้นเป็นขั้นตอนที่จะทำให้รูปแบบที่พัฒนาขึ้น มีความถูกต้อง สมบูรณ์และน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

5. องค์ความรู้เกี่ยวกับกลยุทธ์ “KONDEE MODEL”

กลยุทธ์ KONDEE MODEL หมายถึง วิธีการอันแยบยลของผู้บริหาร โรงเรียนหาดสำราญ วิทยาคม ในการบริหารจัดการเพื่อเสริมสร้างความมีวินัยในตนเองของนักเรียน ครอบคลุมภาระงาน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารและการมีส่วนร่วม 2) ด้านการพัฒนาครู 3) ด้านการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และ 4) ด้านการจัดสภาพแวดล้อม โดยใช้ “KONDEE” ทั้ง 6 ประเด็น ในการขับเคลื่อน ดังนี้

K : Knowledge กระบวนการสร้างองค์ความรู้ให้นักเรียนได้เกิดความตระหนักและปฏิบัติ ในความมีวินัยในตนเองตามจุดเน้น 5 จุดเน้น และตัวบ่งชี้ที่โรงเรียนกำหนด

O : Organization การจัดระบบในองค์กร และมอบหมายงานให้บุคลากรปฏิบัติเพื่อให้ บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพ

N : Network การมีภาคีเครือข่ายในพื้นที่ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการเสริมสร้าง วินัยในตนเองของนักเรียน ได้แก่ เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายผู้นำท้องถิ่น เครือข่ายองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

D : Design จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความมีระเบียบวินัยด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความซื่อสัตย์ ด้าน การตรงต่อเวลา ด้านความรับผิดชอบ ด้านการเคารพกฎระเบียบของสังคม และด้านจิตอาสา

E: Environment บรรยากาศสภาพแวดล้อม และสัมพันธภาพภายในห้องเรียนและภายใน โรงเรียน ที่ส่งเสริมการพัฒนาวินัยนักเรียน

E : Evaluation การประเมินผลการปฏิบัติงาน

5.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับภาระงาน 4 ด้าน ตามกลยุทธ์ “KONDEE MODEL”

1) การบริหารแบบมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วม มีความสำคัญต่อการบริหารการศึกษา โดยเฉพาะหลักการสำคัญที่แสดงถึงการที่บุคคลผู้บริหารใช้การจูงใจให้บุคคลผู้ปฏิบัติงานหรือบุคคล ผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ เพื่อพัฒนางานที่ปฏิบัติให้มีคุณภาพสูงสุด ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ตลอดจนการประเมินผล ให้ทุกฝ่ายได้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกัน อันจะนำไปสู่เป้าหมายขององค์กร

การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีวิวัฒนาการมาจากแนวคิดการบริหารเชิงมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Approach) และการบริหารเชิงพฤติกรรม (Behavioral Approach) บุคคลที่เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดนี้คือ แมรี พาร์คเกอร์ ฟอลเลต (Mary Parker Follet) โดยได้เขียนบทความชื่อ Dynamics Administration บรรยายให้ผู้บริหารแก้ปัญหาความขัดแย้งในองค์กรด้วยวิธีการสร้างมนุษยสัมพันธ์ และพยายามให้นายทุนคิดถึงคนงานบ้างไม่ใช่คิดแต่เรื่องเงินเพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนโดยเอลตัน เมโย (Elton Mayo) และเอฟ.เจ. โรธลิสเบอร์เกอร์ (F.J. Roethlisberger) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

จรัส อติวิทยากรณ์ (2554 : 268) ได้กล่าวว่า แนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วม เริ่มมาจากแนวคิดเกี่ยวกับการทำกิจกรรมร่วมกันของคนนั้นมีมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากการจะทำให้ เป้าหมายสำเร็จลุล่วงได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยการทำงานร่วมกัน โดยได้นำเสนอความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมว่า มูลเหตุสำคัญที่ทำให้คนสนใจแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้เนื่องมาจากเหตุผล 3 ประการ คือ 1) ความสนใจและความกังวลร่วมกันเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญเห็นพ้องด้วยกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม 2) ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน และ 3) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ เป็นการสร้างความร่วมมือกันจากทุกฝ่ายโดยให้เข้ามามีส่วนร่วมกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกัน มีผลดีในด้านการสร้างบรรยากาศ การทำงานร่วมกัน

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ (2560 : 177) ให้ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การบริหารโดยให้บุคคลในองค์กรหรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการ การตัดสินใจ ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความเชี่ยวชาญ ในการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการบริหารงานมีความสำคัญของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ในการปฏิบัติงานที่มุ่งหวัง และกระบวนการการตัดสินใจสามารถรองรับพฤติกรรมของบุคคลใน องค์กรได้กว้างขวาง และเกิดการยอมรับได้เป็นหลักการของการบริหารงานที่ส่งผลต่อการดำเนินการเชิงวิเคราะห์ ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจได้ ลดช่องว่างของระบบการสื่อสารในองค์กรและขจัดปัญหา ความขัดแย้ง

อากรีส (Argyris C., 1964, อ้างถึงใน อมรศักดิ์ ปิ่นกำลัง, 2562 : 14) กล่าวว่า การบริหาร แบบมีส่วนร่วม หมายถึง การจูงใจให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบและร่วมมือในการพัฒนาองค์กรที่ปฏิบัติอยู่ด้วยความเต็มใจ การมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติงานขององค์กร ควรประกอบด้วยสาระสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการ แสดงความคิดเห็น สมาชิกขององค์กรย่อมมีความผูกพันกับองค์กรที่ตนเองปฏิบัติงานอยู่ และ มีความปรารถนาที่จะได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานองค์กร แม้เพียงได้รับฟังความคิดเห็น ก็ทำให้ รู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กรแล้ว 2) การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดการยอมรับใน เป้าหมาย เพราะนอกจากจะช่วยกระตุ้นให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นแล้ว ยังช่วยให้เกิดความช่วยเหลือ เกื้อกูลกันและกันระหว่างกลุ่มสมาชิก และความร่วมมือนั้นจะแพร่ขยายไปทั้งองค์กร ทำให้สมาชิก ทั้งองค์กรมีเป้าหมายเดียวกัน การมีส่วนร่วมเป็นการยินยอมและพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ เต็มใจ ซึ่งจะมีผลทั้งทางใจ การยอมรับการสนับสนุน และผลต่อการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ และ 3) การ มีส่วนร่วมช่วยให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ การที่บุคคลได้แสดงความคิดเห็นและ ยอมรับในเป้าหมายเดียวกัน จะช่วยกระตุ้นให้บุคคลเกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการ ปฏิบัติงานขององค์กร

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553 : 67) กล่าวว่า ผลดีของการบริหารแบบมีส่วนร่วม คือ 1) เป็นการสร้างสรรค์ให้มีการระดมสรรพกำลังจากบุคคลต่าง ๆ เช่น พลังความคิด สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ เป็นต้น 2) เป็นการสร้างบรรยากาศและพัฒนาประชาธิปไตยในการ ทำงาน 3) ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติงานเพราะเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน มี ส่วนร่วมช่วยให้ประสานงานกันดี 4) จะทำให้งานมีประสิทธิภาพและคุณภาพที่ดี เพราะจะมีความผิด พลาดน้อย 5) ผลงานที่เกิดขึ้นจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่บุคลากรทุกคนเพราะทุกคนมีส่วนร่วมใน ความสำเร็จของงาน 6) ช่วยให้การดำเนินงานสำเร็จลงได้ในเวลาอันรวดเร็ว เพราะมีการแบ่งหน้าที่กัน รับผิดชอบ และ 7) สร้างความสมดุลระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายปฏิบัติ

เศรษฐภูมิ เกชาชรี (2558 : 114-120) สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่สำคัญ มีดังนี้ 1) ก่อให้เกิดความรู้สึกสมัครสมานสามัคคีระหว่างผู้บริหารและผู้ร่วมงานทุกระดับภายในองค์กร 2) ช่วยลดความขัดแย้งในการทำงานเพิ่มความไว้วางใจซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น 3) สร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดี ทำให้ผู้ร่วมงานมีสุขภาพจิตดีมีการกระจายงานอย่างเหมาะสมตามความรู้ ความสามารถ 4) เป็นการสร้างความเป็นประชาธิปไตยในองค์กร เนื่องจากเป็นการบริหารงานที่มุ่งเน้นรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม 5) ช่วยให้พนักงานเกิดความรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร 6) การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิดและอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดคนเดียว 7) การมีส่วนร่วมในการบริหาร มีผลในทางจิตวิทยา คือทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลงในขณะที่เดียวกันก็จะเกิดการยอมรับมากขึ้น 8) เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน 9) เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกัน เกิดความมีน้ำใจและความจงรักภักดีต่อหน่วยงานมากขึ้น และ 10) การมีส่วนร่วมจะทำให้ผลการปฏิบัติงานที่ดีขึ้นการตัดสินใจมีคุณภาพมากขึ้นและส่งเสริมให้มีการปรับปรุงงาน ตลอดจนผู้ร่วมงานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

สวอนสเบิร์ก (Swansburg, 1996, อ้างถึงใน ปริยวัฒน์ ถมกระจำง, 2561 : 20-21)

ศาสตราจารย์ผู้บริหารทางการศึกษาของโรงเรียนพยาบาลแห่งวิทยาลัยทางการแพทย์เจอร์เจีย ได้แบ่งองค์ประกอบของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน (Goals & objectives) ให้แนวคิดว่าการตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกันระหว่างผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงการร่วมกันปรับปรุงพัฒนาเป้าหมายขององค์กรย่อมจะขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ถ้าทุกคนมีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์เดียวกัน มีการทำงานที่มีทิศทางเดียวกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน

2. ความยึดมั่นผูกพัน (Commitment) ให้แนวคิดว่าคุณคนไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติงานต้องการความยึดมั่นผูกพัน ผู้บริหารควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือและฝึกอบรมแก่ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ปฏิบัติงานต้องมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับผู้บริหาร ประสบการณ์ในการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงานจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความขยันหมั่นเพียร อุตสาหะ ผลผลิตในการทำงานมีมากขึ้น จะเห็นได้ว่าภายใต้การบริหารแบบมีส่วนร่วม จะทำให้เกิดความยึดมั่น ผูกพันโดยไม่ทำให้เกิดโทษ

3. ความเป็นอิสระต่อความรับผิดชอบในงาน (Autonomy) ให้แนวคิดว่าเป็นภาวะที่มีความเป็นอิสระต่อความรับผิดชอบในการทำงาน ความมีอำนาจหน้าที่ และความสามารถในการทำงาน

สำหรับงานของแต่ละบุคคล ผู้ปฏิบัติงานต้องการความเป็นอิสระต่อความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน และในการตัดสินใจในงานของตนเอง ซึ่งจะทำให้มีความทุ่มเทและเต็มใจในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ตามความรับผิดชอบที่ตนได้รับ

4. การไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trust) ให้แนวคิดว่าเป็นปรัชญาพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์เรียบร้อย หากได้รับการยอมรับไว้วางใจจากผู้บริหาร การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความเกี่ยวข้องกับความพอใจในงานอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะการบริหารดังกล่าวมีลักษณะที่เปิดโอกาสให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การยอมรับฟัง ข้อเสนอแนะจากฝ่ายผู้ใต้บังคับบัญชา การร่วมกันแก้ไขปัญหาตลอดจนความรู้สึกถึงความ เป็นอิสระในการทำงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีโอกาสตอบสนองความต้องการ ของตนเอง ภายหลังจากที่ความต้องการได้รับการตอบสนองแล้ว ผู้ใต้บังคับบัญชา ก็จะเกิดความพึงพอใจ

โศภิตา คล้ายหนองสรวง (2558 : 22) ได้กำหนดรูปแบบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมไว้ทั้งสิ้น 2 แบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ (Constructive participation) คือ การมีส่วนร่วมที่ทั้งสองฝ่ายต่างมองโลกไปในทางที่ดีพร้อมที่จะร่วมกันสร้างสรรค์ด้วยการปรับทัศนคติเข้าหากันเกิดการ เรียนรู้และสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาและหาข้อยุติต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การ ร่วมมือร่วมใจกันบนพื้นฐานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายพึงพอใจ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้จะนำมาซึ่งความ เจริญก้าวหน้าและเป็นสิ่งที่สังคมพึงปรารถนา

2. การมีส่วนร่วมที่มีความขัดแย้ง (Conflictive participation) คือ การมีส่วนร่วมที่ทั้งสองฝ่ายต่างมีอคติต่อกัน เป็นการมองโลกในแง่ร้าย เมื่อมีโอกาสเผชิญหน้ากันจะพยายามหักล้าง ความคิดซึ่งกันและกัน โดยไม่มีการปรับทัศนคติเข้าหากัน จึงยากที่จะหาจุดร่วมให้เกิดความพึงพอใจ กันได้ การร่วมมือร่วมใจจึงแอบแฝงไว้ซึ่งความไม่จริงใจต่อกันในการดำเนินกิจกรรม ความขัดแย้ง เริ่มตั้งแต่มี 2 คนขึ้นไปทำงานร่วมกัน

จากแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวมา สรุปได้ว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการบริหารที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการได้รับ ประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมมาจัดการศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ได้มีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบายและทิศทางในการจัดการศึกษา ร่วมดำเนินการสนับสนุนทั้งด้านกำลังความคิด กำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ พร้อมร่วมกำกับติดตาม ตรวจสอบและประเมินผล เพื่อให้การจัดการศึกษามี คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ทั้งนี้ผู้บริหารจะต้องเห็นความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม พร้อมทั้งมีความรู้ความเข้าใจ ในแนวคิดพื้นฐานและองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารแบบมี

ส่วนร่วม และสิ่งสำคัญจะต้องทราบถึงประโยชน์ ข้อจำกัดและอุปสรรคของการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร

2) การพัฒนาครู

สุรศักดิ์ ยุทธนานุกูล (2558 : 19) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ว่าเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนผู้ปฏิบัติงานให้มีความรู้ (Knowledge) ความเข้าใจ (Understanding) ทักษะในการทำงาน (Skill) และทัศนคติ (Attitude) ให้เอื้ออำนวยต่อประสิทธิภาพในการทำงานตลอดจนเจตคติที่ดีของผู้ปฏิบัติงาน ให้รอบรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและเอื้ออำนวยต่อประสิทธิภาพในการทำงาน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2555 : 12) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ว่า เป็นกระบวนการส่งเสริมให้บุคลากรมีทิศทาง แนวความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทัศนคติในการทำงานอย่างมีระบบ และเกิดการต่อเนื่อง เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น

วัฒนา สุตรสุวรรณ (ม.ป.ป. : 51) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ว่า กรรมวิธีในอันที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพในการทำงานของครูและพัฒนาความก้าวหน้าของแต่ละบุคคลในด้านความรู้ ทักษะ การรับรู้ และเทคนิคต่างๆ ในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งส่งเสริมความสัมพันธ์กับผู้เรียนและเพื่อนร่วมงาน

กัมปนาท สุ่มมาตย์ (2557 : 25) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ว่า หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงานดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันจะเป็นผลให้ปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

รุ่ง พูนสวัสดิ์ (ม.ป.ป. : 26) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ว่า เป็นการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาจากการดำเนินการนั้น ได้มีความรู้ความเข้าใจสามารถที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคลากรเอง โดยมีทัศนคติในการทำงานผู้ร่วมงานและผู้บริหารงานในองค์กรนั้นๆ เป็นอย่างดี

สรุปได้ว่า การพัฒนาครูและบุคลากร หมายถึงกระบวนการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงานดีขึ้น ตลอดจนมีคุณธรรม ค่านิยม และเจตคติที่ดีในการทำงาน ด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับบุคลากร ส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

ความสำคัญของการพัฒนาครูและบุคลากร

วศิน ชูชาติ (2559 : 70) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการพัฒนาครูและบุคลากร ไว้ว่า การพัฒนาตนเองเป็นหน้าที่ที่ครูผู้สอนต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เปิดรับเทคโนโลยีใหม่ๆ และก้าวทันความรู้ มีลักษณะนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ มีทักษะที่จำเป็นในยุคดิจิทัล เช่น ทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ ทักษะการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากล เป็นแบบอย่างที่ดีแก่

นักเรียน ถอดลักษณะครูผู้สอนในยุคอดีตที่ความรู้ขึ้นอยู่กับตำราและถ่ายทอดเพียงการท่องจำ ให้เป็นครูนักวางแผน นักจัดการ นักวิจัย ครูที่ส่งเสริมและสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้

กัมปนาท สุ่มมาตย์ (2557 : 20) ได้กล่าวถึงหลักการ เหตุผลและความจำเป็นในการที่ต้องพัฒนาบุคลากร โดยสรุปว่า ประสิทธิภาพของโรงเรียนขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของบุคลากร ประสิทธิภาพของบุคลากรย่อมจะเพิ่มขึ้นจากการที่ระบบ โรงเรียนให้โอกาสแก่เขาที่จะพัฒนาความสามารถที่มีอยู่ในตัวของเขาแต่ละคน ซึ่งการพัฒนาบุคลากรเป็นกิจกรรมที่จะต้องกระทำตั้งแต่ แรกเข้าทำงาน จนถึงเวลาที่ต้องออกจากงานไปตามวาระ ดังนั้นระบบโรงเรียนมีหน้าที่เสริมสร้างประสบการณ์ด้านต่างๆ ทั้งเพื่อเตรียมคนไปรับหน้าที่ใหม่และปรับปรุงงานที่ทำอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งเป็นคณะและเป็นรายบุคคลให้ครูสามารถทำงานให้สอดคล้องกันและด้วยคุณภาพที่ได้รับทัดเทียมกัน นอกจากนี้เป็นการดึงดูดให้คนปรารถนาที่จะทำงานอยู่ในระบบโรงเรียนนั้นๆ มากขึ้น อันเป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่นแน่นหนาให้แก่ระบบโรงเรียนนั้น โดยตรง

นิตยา กัณณิการักษ์ (2553) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาตนเองนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการพัฒนาตนเองเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทั้งปวง โดยเฉพาะในวิชาชีพครูที่มีหน้าที่จะต้องไปพัฒนาคน การที่ครูจะไปพัฒนาผู้เรียนได้ ครูต้องพัฒนาตนเองก่อน ต้องประพฤติตนเป็นคนดีและตั้งอยู่ในความดีเสียก่อนเหมือนดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “ย ถาวาที ต ธา การี” แปลว่า “สอนเช่นใด พึงทำเช่นนั้น” ถ้าบุคคลใดมีจิตมุ่งมั่นทุ่มเทให้กับการพัฒนาตนเอง ก็สามารที่จะสร้างความเชื่อมั่นได้ว่า ผู้นั้นจะมีความเจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน และเป็นกำลังสำคัญที่จะช่วยพัฒนาหน่วยงานสร้างสรรค์พัฒนาสังคมโดยรวม

ฮาร์โรลด์ สเปียร์ (Harold Spears . 1953 : 258 อ้างถึงใน กัมปนาท สุ่มมาตย์ . 2557 : 23-24) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นงานที่ผู้บริหารควรจัดทำอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ ความสามารถเหมาะสมกับงานที่ปฏิบัติและเพื่อเป็นการเพิ่มพูนความสามารถ ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่สูงขึ้น รวมทั้งยึดหลักความถูกต้องของผู้รับการพัฒนา คำนึงถึงความต้องการและแก้ปัญหาและภาวะความเป็นอยู่ของท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้มีส่วนร่วมวางแผนในการพัฒนาบุคลากร

รุ่ง พูลสวัสดิ์ (ม.ป.ป. : 26-27) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการพัฒนาบุคลากรดังนี้ คือ

1. บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ผลการปฏิบัติงานจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น
2. ทางด้านทัศนคติ พฤติกรรม ความรู้ความเข้าใจในงาน ประสบการณ์เปลี่ยนแปลงไป การทำงานมีทั้ง

3. คุณภาพและปริมาณงาน รู้จักเทคนิคและวิธีการทำงานดีขึ้น สามารถปรับตัวปรับใจ ปรับพฤติกรรม

4. ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในการทำงานได้เป็นอย่างดี

5. บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะช่วยแก้ปัญหาขององค์กร ปัญหาของการปฏิบัติงานทั้งระดับผู้บริหารในองค์กรและเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างดี งานจะดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อยเพราะบุคลากรเข้าใจทำงานดี ช่วยละปัญหาต่างๆ ลงได้พอสมควร

6. ช่วยทำให้ขวัญของบุคลากรในองค์กรดีขึ้น บุคลากรที่พัฒนาแล้วจะช่วยให้เข้าทำงานอย่างมีความรู้ความเข้าใจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีกำลังใจในการทำงาน

7. สามารถลดการควบคุมการทำงานของบุคลากรได้มากเพราะบุคลากรที่ได้รับการพัฒนาอย่างดี สามารถควบคุมตัวเองในการปฏิบัติงานทำงานได้ องค์กรและผู้บริหารลดค่าแรงงานในการควบคุมได้

8. ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานจะมีน้อย เพราะบุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในงานดี ฉะนั้นการพัฒนาที่ดีจึงเท่ากับลดปัญหาและอุปสรรคได้ส่วนหนึ่ง

9. เป็นประโยชน์ต่อบุคลากรโดยตรง เนื่องจากบุคลากรได้เรียนรู้สัมผัส มีความชำนาญจึงทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานสูงขึ้น ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดความก้าวหน้าของบุคลากรเอง นอกจากนี้ยังมีโอกาสได้รับความชอบในการเลื่อนตำแหน่งและฐานะการงานตนเองให้สูงขึ้นเรื่อยๆ

10. ส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงแก่องค์กรทุกองค์กร ถ้าหากองค์กรขาดแคลนบุคลากรในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง ก็สามารถคัดเลือกเอาจากบุคคลที่ได้พัฒนาแล้วลงไป

11. บุคลากรมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร เพราะได้รับการพัฒนาแล้ว สามารถปรับตัวเอง ให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะองค์กรที่มีแผนงานและนโยบายใหม่ๆ องค์กรควรจะได้มีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในแผนงานอันใหม่ๆ อาจจะทำให้มีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ขององค์กรที่เกี่ยวกับแผนนั้น ทำให้การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานไปในทิศทางเดียวกัน

12. องค์กรสามารถลดความเสี่ยงและการสูญเปล่าต่างๆ ลงได้ เช่น การขาดงานของ บุคลากรอาจจะน้อยลง งานที่ดำเนินการก็เกิดผลเสียหายน้อยมาก ทำให้เกิดความพอใจในงานที่ทำมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการพัฒนาครูและบุคลากรนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เมื่อโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ครูและบุคลากรต้องมีการปรับตัวให้ทันกับโลก ก้าวทันเทคโนโลยีใหม่ๆ และก้าวทันความรู้ มีลักษณะนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ มีทักษะที่จำเป็นในยุคดิจิทัล เพื่อให้

มีความรู้ ความสามารถเหมาะสมกับงานที่ปฏิบัติและเพื่อเป็นการเพิ่มพูนความสามารถ ประสบการณ์ ในการปฏิบัติงานที่สูงขึ้น ส่งผลให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีขวัญและกำลังใจในการทำงาน

วิธีการพัฒนาครูและบุคลากร

สุรศักดิ์ ยุทธนานุกุล (2558 : 22-23) ได้เสนอวิธีการในการพัฒนาบุคลากรไว้ดังนี้

1. การปฐมนิเทศ จัดขึ้นสำหรับผู้ที่เข้ารับราชการใหม่หรือผู้ปฏิบัติงานให้สามารถ ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้ เรื่องการปฐมนิเทศ คือ การแนะนำสถานที่ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ การจัดองค์กร การรู้จักผู้ร่วมงานและแนวทางการปฏิบัติงาน เป็นต้น

2. การอบรม เป็นการปรึกษาหารือ ชี้แจงในการตัดสินใจหรือการรวบรวมข้อมูลตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป วิธีการที่ใช้ เช่น การอบรมสัมมนาเพื่อให้ครูได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความ ต้องการ การวางแผนในการปฏิบัติงาน การอบรมประจำเดือนเพื่อชี้แจงการปฏิบัติราชการและเสริม ความรู้ต่าง ๆ การอบรมสายชั้นเป็นการพัฒนาความรู้ในแต่ละสายชั้น

3. การฝึกอบรม เป็นกระบวนการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถและทักษะของ บุคลากรเพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในสภาพการณ์ปัจจุบันและในอนาคต เช่น การพัฒนาหลักสูตร

4. การอบรมเชิงปฏิบัติการเป็นการจัดเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ และเพิ่ม ความสามารถเรื่องต่าง ๆ ที่คณะครูมีความต้องการและได้ฝึกปฏิบัติจริง เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การเขียนแผนการสอน การเขียนคำขอและผลงานทางวิชาการ การทำและการใช้สื่อการเรียนการสอน การใช้คอมพิวเตอร์ในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

5. การปฏิบัติจริง เป็นการนำความรู้หรือวิธีการใหม่ ๆ ให้คณะครูที่มีความรู้ ความ สามารถนำไปทดลองการปฏิบัติจริง แล้วนำผลมาเสนอที่ประชุม เพื่อให้คณะครูคนอื่นนำไปปฏิบัติ ตาม เช่น การพัฒนาแผนการสอน การพัฒนาวิธีการสอน เป็นต้น

6. การศึกษาเอกสาร เป็นวิธีพัฒนาความรู้ความสามารถของครูด้วย การอ่านหนังสือที่ เกี่ยวข้อง

7. การจัดทำคู่มือครูการปฏิบัติงาน เป็นวิธีพัฒนาความรู้และขั้นตอนการปฏิบัติของ ครูด้วยการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงาน ให้คณะครูในแต่ละงานที่เกี่ยวข้องได้มีไว้ศึกษาและเป็นคู่มือการ ปฏิบัติงาน เช่น คู่มือการวางแผนการบริหาร โรงเรียน การรับสมัครนักเรียนชั้นก่อนประถมศึกษา การรับบริจาค เป็นต้น

8. การเข้าศึกษาอบรมนอกสังกัด สนับสนุนให้คณะครูได้เข้าประชุมอบรมในวิชาการ ต่างๆ ในหน่วยงานนอกสังกัดจัดเพิ่มเติม โดยการร่วมออกค่าใช้จ่ายในการอบรม

9. การศึกษาคูงาน เป็นวิธีการพัฒนาความรู้ ความสามารถและประสบการณ์โดยตรง ระยะเวลา เป็นที่ชื่นชอบของบุคลากรที่ให้เห็นเป็นตัวอย่างผลงานและให้ความสนใจในการปฏิบัติตาม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2555 : 16-17) กล่าวถึงวิธีการพัฒนาบุคลากร ดังนี้

1. การแนะนำชี้แจง หมายถึง การที่หัวหน้างานหรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายแนะนำชี้แจง เป็นรายบุคคลหรือกลุ่มเล็ก ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน รวมทั้งปัญหาอุปสรรคข้อขัดข้อง วิธีการแก้ปัญหาและเรื่องต่างๆ ที่จำเป็นต้องรู้

2. การประชุมชี้แจง หมายถึง การแนะนำชี้แจงเป็นกลุ่มในลักษณะประชุม ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลข่าวสาร และให้ความรู้ความเข้าใจกับบุคลากรเป็นจำนวนมาก เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ไม่ยาก เช่น นโยบายการปฏิบัติงาน การตกลงนัดหมาย

3. การสอนงาน คือ การที่หัวหน้างานหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย สอนวิธีการปฏิบัติงาน ให้แก่บุคลากรที่เข้าทำงานใหม่ หรือกรณีที่น่าเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน ได้ความรู้ ความสามารถเหมาะสมในอันที่จะปฏิบัติงาน ได้ผลต่อไป

4. การฝึกปฏิบัติงานหรือทดลองการปฏิบัติงาน หมายถึง การจัดให้ผู้ปฏิบัติงานได้ฝึกปฏิบัติงานหรือทดลองปฏิบัติงานนั้น โดยปกติจะต้องเป็นงานที่อาศัยความชำนาญและมักจะ ดำเนินการต่อจากการสอนงาน หรือแนะนำชี้แจง

5. การมอบหมายงานให้ปฏิบัติ หมายถึง การที่หัวหน้ามอบหมายให้ปฏิบัติ ซึ่งการมอบหมายงานนี้จะใช้เป็นการพัฒนาบุคลากรได้ ถ้าหากจะมอบหมายงานให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญและประสบการณ์ขึ้น

6. การให้คำแนะนำปรึกษา หมายถึง การให้คำแนะนำปรึกษาในการปฏิบัติงานในกรณีต่าง ๆ เช่น กรณีที่มีปัญหา กรณีที่ต้องการเร่งรัดคุณภาพของงานให้ดียิ่งขึ้น การให้คำแนะนำที่ปรึกษา นี้ จะเป็นระบบที่จะช่วยให้งานได้รับความสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างหนึ่งและสามารถใช้เป็นวิธีการพัฒนาบุคลากรในขณะที่ปฏิบัติงานได้อีกด้วยโดยดำเนินการได้ 3 รูปแบบ คือ

6.1 แนะนำปรึกษาโดยหัวหน้า

6.2 แนะนำปรึกษาในลักษณะของพี่เลี้ยง เช่น ครูพี่เลี้ยง

6.3 การให้คำแนะนำโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่โดยเฉพาะ เช่น ศึกษานิเทศก์

7. การจัดเอกสารและคู่มือปฏิบัติงาน หมายถึง การจัดหาหรือการจัดทำเอกสารหรือคู่มือการปฏิบัติงานให้บุคลากรได้ศึกษา เพื่อให้เกิดความสะดวกในการทำความเข้าใจได้วิธีหนึ่งสามารถหาผู้ชำนาญการมาจัดทำได้ง่าย มีความประหยัดและทำให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

8. การสับเปลี่ยนหน้าที่หรือการปรับปรุงหน้าที่ใหม่ การสับเปลี่ยนหน้าที่ หมายถึง การแลกเปลี่ยนหรือสับเปลี่ยนหน้าที่ของผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงาน เช่น การสับเปลี่ยนหน้าที่ของผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ในโรงเรียนเดียวกัน การปรับปรุงหน้าที่ หมายถึง การกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคลากรเสียใหม่ซึ่งวิธีการนี้อาจสามารถช่วยให้บุคลากรเกิดการพัฒนาได้เช่นเดียวกัน

9. การโยกย้าย หมายถึง การย้ายบุคลากรให้ไปปฏิบัติงานในตำแหน่งอื่นซึ่งมีหน้าที่แตกต่างไปจากเดิม การโยกย้ายงานนี้จะทำให้บุคลากรได้มีประสบการณ์เพิ่มขึ้นอันจะมีผลทำให้เกิดการพัฒนาเพิ่มขึ้นด้วย

พจนีย์ มั่งคั่ง และ กัญญกร เอี่ยมพญา (2563 : 127-128) กล่าวถึงวิธีการและแนวทางการพัฒนาครูในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า

1. ครูควรได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและวิธีการเรียนรู้ที่รวดเร็ว เป็นระบบ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยการลงมือกระทำและใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และสร้างสรรค์นวัตกรรมที่สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน

2. ส่งเสริมให้ครูปฏิบัติงานเชิงนวัตกรรม เชิงระบบ การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ผนวกกับการนำวิจัยมาใช้ในการแก้ปัญหา

3. ครูควรใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลายและสร้างสรรค์ นำสื่อ นวัตกรรม มาใช้ในการจัดการ การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการประเมินผลการใช้นวัตกรรม

4. ส่งเสริมให้ครูจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การผลิตสื่อ นวัตกรรม และนำเสนอผลงาน กล้าแสดงออกทางความคิด/เสนอผลงานนวัตกรรมที่สร้างสรรค์ สร้างขวัญกำลังใจในความสำเร็จ

5. พัฒนาการเกี่ยวกับการสนทนา การเขียน และการสื่อสารอื่นๆ อย่างหลากหลายสร้าง การรับรู้ ความเท่าทัน และการใช้สื่อ สารสนเทศ อย่างเหมาะสม และนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี

6. ครูควรใช้ช่องทางการสื่อสารต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น Application Facebook ในการพัฒนาการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การแก้ไขปัญหา ตลอดจนการสื่อสารระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง

7. โรงเรียนส่งเสริมการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ทุกระดับชั้นและทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เพื่อเป็นการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ให้ทันยุคโลกาภิวัตน์ พัฒนาการให้มีทักษะใช้คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และนำมาจัดการเรียนรู้ การวิจัยได้อย่างเหมาะสม

8. จัดหาสื่อเทคโนโลยีให้ตามความเหมาะสม และเพียงพอ

9. ส่งเสริมให้ครูมีการเรียนรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เรียนรู้เพื่อทำงานอย่างมืออาชีพ สอดคล้องกับทักษะศตวรรษที่ 21

10. พัฒนาคุณภาพครูให้มีความรู้ ความสามารถ มีความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพมีมาตรฐานทัดเทียมกับนานาประเทศ ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพื่อเป็นครูที่มีความรู้ความสามารถ ทักษะที่จำเป็นอย่างครูมืออาชีพ ส่งเสริมให้ครูใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความสามารถ

สรุปได้ว่า วิธีการพัฒนาครูและบุคลากร สามารถกระทำได้หลายวิธี ซึ่งหน่วยงาน และหรือบุคคลจะพิจารณาเลือกวิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสม และความต้องการจำเป็น โดยคำนึงถึงโอกาส สถานการณ์ และปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการจำเป็นของหน่วยงานและคุณสมบัติเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลว่าจะมีความต้องการมากน้อยเพียงใด สอดคล้องกับการปฏิบัติงานในหน้าที่และนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดอย่างไร ซึ่งมีส่วนในการตัดสินใจในการเลือกวิธีการพัฒนา

3.) การจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2553) ได้กำหนดหลักการและแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้

การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนเป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์พัฒนาทักษะต่าง ๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

หลักการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม

กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีบรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ออกแบบการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรทั้งผู้สอนและผู้เรียนควรมีบทบาท ดังนี้

1) บทบาทของผู้สอน

(1) ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่ทำทายความสามารถของผู้เรียน

(2) กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะ กระบวนการที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการและความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์

(3) ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย

(4) จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้

(5) จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

(6) ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน

(7) วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

2) บทบาทของผู้เรียน

(1) กำหนดเป้าหมาย วางแผนและรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง

(2) เสาะแสวงหาความรู้เข้าถึงแหล่งการเรียนรู้วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อความรู้ตั้งคำถาม คิดหาคำตอบหรือหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ

(3) ลงมือปฏิบัติจริง สร้างสิ่งที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเองและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ

(4) มีปฏิสัมพันธ์ ทำงาน ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มและครู

(5) ประเมินและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งสร้างสติปัญญาและพัฒนาทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ การคิดสร้างสรรค์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความคิดในระดับสูงและคิดแบบองค์รวม สามารถคิดสร้างสรรค์ พัฒนาตนเองและสังคม ประเทศชาติและโลก นอกจากนี้ยังมุ่งพัฒนาการทางอารมณ์ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งในอารมณ์อย่างถูกต้องเหมาะสม การจัดการศึกษายึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการเรียนการสอนจะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ ใช้การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

สื่อการเรียนรู้

สื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือส่งเสริมสนับสนุนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าถึงความรู้ ทักษะกระบวนการและคุณลักษณะตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ สื่อการเรียนรู้มีหลากหลายประเภท ทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีและเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีในท้องถิ่น การเลือกใช้สื่อควรเลือกให้มีความเหมาะสมกับระดับพัฒนาการและลีลาการเรียนรู้ที่หลากหลายของผู้เรียน

การจัดหาสื่อการเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาขึ้นเองหรือปรับปรุงเลือกใช้อย่างมีคุณภาพจากสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่รอบตัวเพื่อนำมาใช้ประกอบในการจัดการเรียนรู้ ที่สามารถส่งเสริมและสื่อสารให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยสถานศึกษาควรจัดให้มีอย่างพอเพียงเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการดังนี้

1. จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ ระบบสารสนเทศการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพทั้งในสถานศึกษาและในชุมชน เพื่อการศึกษา ค้นคว้า และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ ระหว่างสถานศึกษาท้องถิ่น ชุมชน สังคมโลก
2. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน เสริมความรู้ให้ผู้สอนรวมทั้งจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้
3. เลือกและใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสม มีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
4. ประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ที่เลือกใช้อย่างเป็นระบบ
5. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
6. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม ประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพเกี่ยวกับสื่อและการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะ ๆ และสม่ำเสมอ

ในการจัดทำ การเลือกใช้ และการประเมินคุณภาพสื่อการเรียนรู้ที่ใช้ในสถานศึกษา ควรคำนึงถึงหลักการสำคัญของสื่อการเรียนรู้ เช่น ความสอดคล้องกับหลักสูตร วัตถุประสงค์การเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน เนื้อหา มีความถูกต้องและทันสมัย ไม่กระทบความมั่นคงของชาติ ไม่ขัดต่อศีลธรรม มีการใช้ภาษาที่ถูกต้อง รูปแบบการนำเสนอที่เข้าใจง่าย และน่าสนใจ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานสองประการคือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาและประเมินตามตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับชั้นเรียนระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลและสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้าและความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน ตลอดจนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามศักยภาพ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ มีรายละเอียด ดังนี้

1. การประเมินระดับชั้นเรียนเป็นการวัดและประเมินผลที่อยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนดำเนินการเป็นปกติและสม่ำเสมอในการจัดการเรียนการสอน ใช้เทคนิคการประเมินอย่างหลากหลาย เช่น การซักถาม การสังเกต การตรวจการบ้าน การประเมินโครงการ การประเมินชิ้นงาน/ภาระงานแฟ้มสะสมงาน การใช้แบบทดสอบ โดยผู้สอนเป็นผู้ประเมินเองหรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน ผู้ปกครองร่วมประเมิน

การประเมินระดับชั้นเรียนเป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการความก้าวหน้าในการเรียนรู้อันเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่ และมากน้อยเพียงใดมีสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงและส่งเสริมในด้านใด นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลให้ผู้สอนใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนของตนด้วย ทั้งนี้ โดยสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

2. การประเมินระดับสถานศึกษาเป็นการตรวจสอบผลการเรียนของผู้เรียนเป็นรายปี/รายภาค ผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียนคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และเป็นการประเมินเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษาว่าผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนตามเป้าหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีสิ่งที่ต้องการพัฒนาในด้านใด รวมทั้งสามารถนำผลการเรียนของผู้เรียนในสถานศึกษาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับชาติและระดับเขตพื้นที่การศึกษาผลการประเมินระดับสถานศึกษาจะเป็นข้อมูลและสารสนเทศ เพื่อการปรับปรุงนโยบาย หลักสูตร โครงการหรือวิธีการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพ

3. การประเมินระดับเขตพื้นที่การศึกษาเป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับเขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาตามภาวะความรับผิดชอบสามารถดำเนินการโดยประเมินคุณภาพผู้เรียนด้วยวิธีการและเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานที่จัดทำและดำเนินการโดยเขตพื้นที่การศึกษาหรือด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานต้นสังกัดและหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังได้จากการตรวจสอบทบทวนข้อมูลจากการประเมินระดับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

4. การประเมินระดับชาติเป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับชาติตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมิน ผลจากการประเมินใช้ เป็นข้อมูลในการเทียบเคียงคุณภาพการศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาตลอดจนเป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในระดับนโยบายของประเทศ

สรุปได้ว่า ข้อมูลการประเมินในระดับต่าง ๆ ข้างต้นเป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาในการตรวจสอบทบทวนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ถือเป็นภาระความรับผิดชอบของสถานศึกษาที่จะต้องจัดระบบดูแลช่วยเหลือปรับปรุงแก้ไขส่งเสริม สนับสนุน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพบนพื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลที่จำแนกตามสภาพปัญหาและความต้องการ ได้แก่ กลุ่มผู้เรียนทั่วไป กลุ่มผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาด้านวินัยและพฤติกรรม กลุ่มผู้เรียนที่ปฏิเสธโรงเรียน กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มพิการทางร่างกายและสติปัญญา เป็นต้น ข้อมูลจากการประเมิน จึงเป็นหัวใจของสถานศึกษาในการดำเนินการช่วยเหลือผู้เรียนได้ทันทั่วถึงที่ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและประสบความสำเร็จในการเรียน

สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาจะต้องจัดทำระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาให้สอดคล้องและเป็นไปตามหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่เป็นข้อกำหนดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2553) ได้กำหนดหลักการและแนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ไว้ดังนี้

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพพัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคมสามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญาและการสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งครูทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิตการศึกษาต่อและการพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพและการทำงาน

2. กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น โครงการ กิจกรรมตามความสนใจ ชุมชนวิชาการ กิจกรรมรักการอ่าน กิจกรรมสาธารณประโยชน์ ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้นำเพื่อประโยชน์

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ปรับปรุงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเพิ่มกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคนทั้งในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมี คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนด คือการมีจิตสาธารณะ อันจะช่วยให้สังคมเกิดสันติสุขอยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข

4) การจัดสภาพแวดล้อม

การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์และสมดุลทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เน้นการพัฒนาในลักษณะองค์รวม เพื่อผู้เรียนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ ผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเองจากการเชื่อมโยงกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ดังนั้นการเรียนรู้ที่ดี จะเกิดขึ้นได้ในตัวผู้เรียนได้ก็ต่อเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเชื่อมโยงและการสร้างองค์ ความรู้ได้ด้วยตนเอง

สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อ การเรียนรู้ของนักเรียนโดยตรง เพราะบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้อย่างเต็มความสามารถ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน และระหว่างผู้เรียน ด้วยกัน ช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มีเจตคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้พัฒนาความสามารถที่มีอยู่ของ ตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

สถานศึกษาต้องจัดบรรยากาศและสิ่งแวดลอมทั้งภายในและภายนอกชั้นเรียนเพื่อ สนับสนุนให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและศักยภาพ ได้เรียนรู้อย่างหลากหลายจากปัญหาและ ประสบการณ์จริง รวมทั้งได้เรียนรู้อย่างสนุกสนานและอย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2552 : 117)

ได้มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ไว้หลายความหมาย ดังนี้

พรพรรณ วีระปริยากร (2544 : 28) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมใน สถานศึกษาว่า สภาพแวดล้อมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่หรือเกิดขึ้นภายในสถานศึกษา และสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ตลอดจนส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ความพึงพอใจในชั้น เรียน ความรู้สึกที่มีต่ออาจารย์

นิยม กริมใจ (2545 : 61) ได้ให้คำนิยามศัพท์ของสภาพแวดล้อมใน โรงเรียนไว้ว่า สภาพแวดล้อม หมายถึง การจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งใน

ด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบของสถานที่ ความรื่นรมย์ ความสวยงาม และมีความปลอดภัยในสถานที่

ชลอ ไกรทอง (2547 : 2) สภาพแวดล้อมในโรงเรียนคือ สถานการณ์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนทั้งที่เป็นวัตถุ ตัวบุคคล ตลอดจนกระบวนการ หรือ วิธีการต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบ และส่งผลต่อการพัฒนา ส่งเสริมพัฒนาการในทุก ๆ ด้านของผู้เรียน

ชัยฤทธิ์ โภธิสาร (2548 : 27) สภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่และเกิดขึ้นในสถานศึกษา และสัมพันธ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียน และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสำคัญหลายพฤติกรรม เช่น การปฏิบัติตามระเบียบ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรมความรับผิดชอบ

การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน การสร้าง บรรยากาศที่ดีต่อครูและนักเรียน นับว่ามีประโยชน์อย่างมาก ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทั้ง 4 ด้าน คือด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน นอกจากนี้ยังหล่อหลอมพฤติกรรมให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และ ส่งผลการเรียนรู้ของนักเรียน (ชาติรี สุบรรณภาศ, 2548 : 8)

การบริหารงานด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมในโรงเรียน จึงมีความสำคัญและจำเป็นเพราะถ้าอาคารสถานที่ บรรยากาศสภาพแวดล้อมในโรงเรียนดี จะส่งผลต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อำนวยความสะดวกในการบริหารงานต่างๆ ของโรงเรียน นอกจากนี้ยังเป็นการกล่อมเกลาลักษณะนิสัย คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน และ ยังส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่ชุมชนและ สังคมต้องการ (ชาติรี สุบรรณภาศ, 2548 : 14)

สรุปได้ว่าสภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ภายในโรงเรียนที่ส่งผลต่อบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม เอื้อต่อการเรียนรู้ และ การพัฒนาในทุกๆ ด้านของผู้เรียน เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ วัสดุอุปกรณ์ ครัวภัณฑ์ สิ่งแวดล้อม อาคารสถานที่ สภาพอากาศ กฎระเบียบและกติกาของโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างกันของนักเรียนกับเพื่อนหรือแม้แต่ ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นปัจจัยย่อย ดังนี้

สัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน

สัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของนักเรียน การมีวินัยของนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการเรียน ด้านการแต่งกาย ด้านความประพฤติ ด้านความรับผิดชอบ หรือด้านอื่น ๆ ล้วนส่งผลมาจากสัมพันธ์ภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนทั้งสิ้น ถ้าหากนักเรียนมีสัมพันธ์ภาพกับเพื่อนที่ดีและกลุ่มเพื่อนเหล่านั้นมีพฤติกรรมในทางที่ดี ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมในทางที่ดีของนักเรียนผู้นั้น ทั้งนี้ต้องมีข้อแม้ว่ากลุ่มเพื่อนเหล่านั้นจะต้องมี

พฤติกรรมที่ดีและสร้างสรรค์ด้วยซึ่งหากนักเรียนกับกลุ่มเพื่อนมีสัมพันธภาพที่ดีกันก็จริง แต่เป็นไปทางทางลบก็ย่อมส่งผลกระทบต่อเพื่อนผู้หนึ่งเช่นกัน ซึ่งได้มีนักวิชาการทั้งชาวต่างประเทศและชาวไทยได้ให้นิยามที่เกี่ยวข้องกับคำว่าสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ไว้มากมายหลายท่าน ดังนี้

สุชา จันทรเฒ (2542 : 153 – 154) ได้อธิบายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ไว้ว่า วัยรุ่น พยายามที่จะหาเพื่อนที่อยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกัน มีรสนิยมเหมือนกันเพื่อจะได้เอาไว้อับหาสมาคมพูดคุยสังสรรค์กัน กลุ่มเด็กวัยรุ่นมีอิทธิพลอย่างมากต่อความประพฤติ การแต่งกาย กิริยาท่าทาง มีการพยายามเลียนแบบกัน เพื่อให้เกิดสัญลักษณ์ของกลุ่มขึ้น แม้ว่าการกระทำบางอย่างนั้นจะทำไปเพื่อความโก้เก๋และเพื่อให้เกิดเป็นจุดสนใจขึ้นแม้ขัดต่อสายตาผู้ใหญ่ก็ตาม

ลักขณา สริวัฒน์ (2545 : 34) ได้อธิบายเกี่ยวกับ สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ไว้ว่า หากเด็กถูกเพื่อนต่อต้าน หรือรังเกียจ เด็กจะรู้สึกว่าเหว่ ขาดความอบอุ่น ไม่มั่นใจ และเกิดความคับข้องใจไปจนถึงการมองโลกในแง่ร้าย ซึ่งจะทำให้เด็กไม่มีความสุข

สมพงษ์ จินดารุ่งเรืองรัตน์ (2546 : 39) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพกับเพื่อน ว่า หมายถึงพฤติกรรมที่วัยรุ่นแสดงออกในการคบเพื่อน ทั้งเพื่อนเพศเดียวกันและเพื่อนต่างเพศ โดยพิจารณาจากการ ใช้วาจา การแสดงกิริยาท่าทาง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การทำงานร่วมกับเพื่อน และการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล

กาญจนา คำเพราะ (2552 : 64) ได้สรุปเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ไว้ว่า หมายถึง การมีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนในวัยเดียวกัน การได้รับการยอมรับนับถือจากเพื่อนตลอดจนการได้รับอิทธิพลต่าง ๆ จากเพื่อนจะมากหรือน้อยย่อมทำให้เกิดผลในการกล้าแสดงออกในลักษณะความเป็นมิตร น่าคบ สามารถปรับตัวอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับเพื่อนในด้านต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็ก เนื่องจากเด็กโดยเฉพาะช่วงวัยรุ่นนั้นมีการพัฒนาการและการเรียนรู้ระหว่างเพื่อนด้วยกัน ถ้าหากเด็กมีสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนที่สร้างสรรค์เด็กก็มีพัฒนาการในทางที่ดีสามารถแลกเปลี่ยนปัญหาซึ่งกันและกัน แต่ถ้าเด็กมีสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนที่ไม่ดีทำให้เด็กเกิดความรู้สึกต่อต้านกันและจะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่หวังจะเอาชนะกัน ในบางครั้งทำให้แสดงพฤติกรรมในทางลบ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของเด็กในระยะยาว

สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู

สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู เป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการมีวินัยหรือส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของนักเรียน เพราะครูถือเป็นสิ่งแวดล้อมหนึ่งที่อยู่กับใกล้ชิดนักเรียนตลอดเวลา ครูสามารถสร้างแนวทางที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกของ

นักเรียน ได้มีนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูไว้นำสนใจหลายท่าน ดังนี้

นวลจิตต์ เชาวศิริพิงศ์ (2545 : 9) ได้กล่าวถึง บทบาทของครูในการจัด การเรียน การสอนตามแนวปฏิรูปการศึกษาว่า กระบวนการเรียนรู้ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้อง กับความสนใจ ความถนัด ความแตกต่างของผู้เรียน ครูสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สู่การเรียนรู้ อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

กฤษฎา ดอนทอง (2549 : 54) กล่าวว่า ครูมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อความมีวินัย ของนักเรียนนักศึกษา ในฐานะที่เป็นผู้ช่วยเหลือดำเนินการให้เด็กประพฤติเป็นไปตามระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูทุกคนในโรงเรียนก็ควรที่จะมีส่วนรับรู้ เข้าใจ และพิจารณาระเบียบของโรงเรียน ร่วมกัน ครูควรกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แสดงออกพร้อมทั้งยอมรับฟังความคิดเห็นและการกระทำของ ผู้เรียน ครูมีความกระตือรือร้นที่จะสอนและให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมการเรียน และการประเมินผล เป็นต้น

ธิดา จิตพิพานิชยางกูร (2550 : 34) สรุปได้ว่า สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู หมายถึง พฤติกรรมที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียนและพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติต่อครูทั้งในและนอก ห้องเรียน

ยนต์ ชุ่มจิต (2550 : 78) ได้กล่าวถึงการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ไว้ว่าครูมีหน้าที่สอนศิษย์ให้เกิดความรู้ความสามารถในวิชาการต่าง ๆ อย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อให้ศิษย์มีความรู้อย่างแท้จริง และสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอนให้เกิดความสนุกสนานแต่ ได้สาระ และอบรมเลี้ยงดูความประพฤติของศิษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัยหรือกรอบคุณธรรม ไม่ปล่อย ใ้ศิษย์ประพฤตินอกกรอบระเบียบวินัยหรือกระทำสิ่งที่ผิด ๆ ด้วยประการทั้งปวงพร้อมทั้งดูแลทุกข์ สุขของศิษย์และพยายามหาทางช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ศิษย์ได้

สิริทรรุ สายบุญตั้ง (2553 : 19) ได้ให้ความหมายของสัมพันธภาพระหว่าง นักเรียนกับครู หมายถึง การปฏิบัติตนของครูกับนักเรียนและนักเรียนกับครูทั้งภายในและภายนอก ห้องเรียนที่ทำให้เกิดสัมพันธภาพทั้งทางกายและวาจา ได้แก่ การเอาใจใส่ การอบรมสั่งสอน การดูแล ช่วยเหลือติดตามผลการเรียน การส่งงานที่ได้รับมอบหมาย การเคารพเชื่อฟัง การให้ความร่วมมือใน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ดังนั้น สามารถสรุป ความหมายของสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู หมายถึง พฤติกรรมที่ครูและนักเรียนปฏิบัติกัน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทั้งภายในและภายนอก ห้องเรียน โดยมีพื้นฐานแห่งความเข้าใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล อบรมสั่งสอน การดูแลช่วยเหลือ การ

เคารพเชื่อฟัง ซึ่งถ้าหากครูมีความเอาใจใส่และสัมพันธ์ภาพที่ดีแล้วจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความสมบูรณ์ในตนเองมากยิ่งขึ้น

บรรยากาศภายในโรงเรียน

บรรยากาศภายในโรงเรียนส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งทางด้านจิตใจและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับบรรยากาศภายในโรงเรียนซึ่งสามารถส่งผลต่อพฤติกรรมด้านต่าง ๆ รวมไปถึงวินัยนักเรียน ดังนี้

ณุตตรา แทนขำ (2543 : 24) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของบรรยากาศภายในโรงเรียนว่า การที่นักเรียนได้อยู่ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมดี จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และความรัก ในโรงเรียน ในสถาบัน ความรู้สึกเช่นนี้จะนำไปสู่ความรักหวงแหนในชื่อเสียงของโรงเรียนถ้าโรงเรียนสร้างความรู้สึกเช่นนี้ให้เกิดขึ้นได้ ก็จะเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของนักเรียนไปในตัว เพราะนักเรียนย่อมจะไม่พยายามให้โรงเรียนที่ตัวเองรักและภูมิใจต้องเสียชื่อเสียงเพราะการกระทำของตัวเอง

พรพรรณ วีระปรียาภรณ์ (2544 : 28) ได้ให้ความหมายของสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นในสถานศึกษา และสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ตลอดจนส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ความพึงพอใจในชั้นเรียน ความรู้สึกที่มีต่อครูอาจารย์ สภาพแวดล้อมทางสังคมในห้องเรียน ถือว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาทั้งด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) และจิตพิสัย (Affective Domain)

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 12) ได้ให้ความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า การที่โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบอื่นๆ ครบถ้วนเป็นโรงเรียนที่มีความพร้อมในการจัดการศึกษาเป็นอย่างดี ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาครบถ้วน เป็นตัวอย่างแก่ชุมชนและสังคมได้รับการพัฒนาด้วย

วิชัย วรรณพุฒ (2547 : 8 - 14) สรุปไว้ว่า การบริหารงานด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีความสำคัญ และจำเป็นเพราะถ้าอาคารสถานที่ บรรยากาศสภาพแวดล้อมในโรงเรียนดี จะส่งผลต่อการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน อำนวยความสะดวกในการบริหารงานต่างๆ ของโรงเรียน นอกจากนี้ยังเป็นการกล่อมเกลาลักษณะนิสัย คุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน และยังส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็ว และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่ชุมชนและสังคมต้องการ

ส่วนบทบาทของครูที่มีต่อการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนจะเห็นได้ว่า ครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด ให้คำปรึกษา แนะนำ ให้การดูแลและช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตลอดจนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เต็มศักยภาพของแต่ละคนดังนั้นพฤติกรรม

ของครูสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ขณะเดียวกันก็สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนครูสามารถทำได้เป็นอย่างมากเพื่อก่อให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ในทางบวกโดยการประกันว่าชั้นเรียนเป็น สถานที่ที่มีความปลอดภัยเป็นระเบียบสามัคคี และมีความเป็นมิตรในการทำงาน

ครูจึงนับว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการปลูกฝังเจตคติ ค่านิยมและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน ความกระตือรือร้นของครู ความสนใจ ความเอาใจใส่ในการสอน การแสวงหาความรู้ อยู่เป็นนิจ การมีจิตใจดีงาม ความสุภาพอ่อนโยน ทั้งเสียงและบุคลิกดีจะช่วยโน้มน้าวจิตใจของนักเรียนได้และจะกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจใฝ่รู้ใฝ่เรียนด้วย ความกระตือรือร้นมีชีวิตชีวาตามไปด้วย

การสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนนั้นนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบริหาร โรงเรียนเป็นอย่างดี เพราะจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้นักเรียนมีความสุข มุ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติ นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และปลูกฝังความมีระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสะอาด ความรักความสามัคคี

ชัยยุทธน์ โภธิสาร (2548 : 27) สรุปไว้ว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่และเกิดขึ้นในสถานศึกษา และสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของนักเรียน และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสำคัญหลายพฤติกรรม เช่น การปฏิบัติตามระเบียบ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรมความรับผิดชอบ ดังนั้นจึงทำให้คาดไว้ว่าสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่ดีมากจะทำให้ให้นักเรียนมีพฤติกรรมความมีวินัยมากกว่าสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่ด้อย

ดังนั้น จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปความหมายเกี่ยวกับบรรยากาศภายในโรงเรียน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันกับพฤติกรรมของนักเรียน ทั้งที่เป็นวัตถุ เช่นอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม หรือเป็นบุคคล เช่น ครู บุคลากร เจ้าหน้าที่ผู้บริหาร หรือ สิ่งแวดล้อมที่เป็นกฎ ระเบียบ กติกา ข้อบังคับ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียน

5.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับ KONDEE ตามกลยุทธ์ “KONDEE MODEL”

K : Knowledge กระบวนการสร้างองค์ความรู้ให้นักเรียนได้เกิดความตระหนักและปฏิบัติในคามมีวินัยในตนเองตามจุดเน้น 5 จุดเน้น และตัวบ่งชี้ที่โรงเรียนกำหนด

1) ความหมายของความรู้ (Knowledge)

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของความรู้ (Knowledge) โดยมีรายละเอียด ดังนี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมายคำว่า “ความรู้” (Knowledge) ว่าหมายถึง สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียนการค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและความเข้าใจ หรือสารสนเทศ ที่ได้รับมาจากประสบการณ์สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิด หรือการปฏิบัติ ต่อองค์วิชาในแต่ละสาขา

อลิศรา กฤษมาณี (2546 : 20) ได้สรุปความหมายของ ความรู้ ว่าสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ ประสบการณ์การรับรู้ ความคุ้นเคย ความเข้าใจ ตลอดจนข่าวสารซึ่งเป็นข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องชัดเจน ซึ่งแต่ละคนอาจมีความรู้แตกต่างกันไปตามการรับรู้ ความเข้าใจ และความคุ้นเคยของแต่ละคน

สมถวิล ผลสอาด (2555 : 24) ได้สรุปความหมาย ความรู้ ว่าความรู้ นั้นเริ่มต้นจากระดับง่าย ๆ ก่อนแล้วเพิ่มความสามารถในการใช้ความคิดและพัฒนาสติปัญญาเพิ่มขึ้น เป็นลำดับโดยแบ่งออกเป็น 5 ชั้น คือ ความรู้ ความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล และความรู้ นั้นสามารถวัดได้โดยเครื่องมือที่ใช้ทดสอบความรู้ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ แบบอัตนัยและแบบปรนัย

บุญส่ง หาญพานิช (2546 : 13) จำกัดความคำว่าความรู้ หมายถึง ประสบการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ กระบวนการ หรือข้อมูลสารสนเทศที่ผนวกด้วยความเข้าใจ อันเกิดจากการเปรียบเทียบการวินิจฉัย และการตรวจสอบผลกระทบบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ความรู้ภายในบุคคล เช่น ทักษะ ประสบการณ์ ความชำนาญ มโนทัศน์ความเชื่อ ค่านิยม ซึ่งฝังลึกอยู่ในตัวบุคคลและความรู้ภายนอกตัวบุคคล ซึ่งได้รับการบันทึกไว้ในสื่อสิ่งพิมพ์ทั่วไป และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น คู่มือ บทความ ตำรา วารสาร รายงานวิจัย สิทธิบัตร ผลิตภัณฑ์

สรุป ความรู้มีความหมายที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยง กับการเรียนรู้ การเข้าใจ การวิจัย ครั้งนี้จึงสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง ข้อมูลที่ถูกต้อง ที่บุคคลหนึ่งได้รับมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ สั่งสมมาจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปสู่พื้นฐานของความคิด การวิเคราะห์ ตลอดจนการตัดสินใจเลือกกระทำการใดในการดำรงชีวิต โดยอาศัยการเรียนรู้ เป็นส่วนช่วยเพิ่มศักยภาพของบุคคลหนึ่งไปในทิศทางที่ดีขึ้นตาม ในการพิจารณา และประเมินค่าก่อนจะแสดงความรู้ โดยแต่ละคนมีความรู้ที่แตกต่างกันไปตามสมรรถภาพด้านสมองและความจำ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษาที่จะช่วยให้บรรลุถึงจุดหมายไว้ว่า “... ความรู้ที่จะศึกษามีอยู่สามส่วน คือ ความรู้วิชาการ ความรู้ปฏิบัติการ และความคิดอ่านตามเหตุผลความเป็นจริง ซึ่งแต่ละคนควรเรียนรู้ให้ครบเพื่อสามารถนำไปใช้ประกอบกิจการงาน และแก้ปัญหาที่บังเอิญได้อย่างมีประสิทธิภาพ...” ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยมหิดล วันพฤหัสบดีที่ 2 กรกฎาคม 2535 ที่เว็บไซต์กระทรวงศึกษาธิการ นำมาลงไว้ใจความดังนี้

1. ความรู้วิชาการ การศึกษาทางทฤษฎี จะทำให้เรามีพื้นฐานในเรื่องนั้น ๆ รู้กรอบหรือแนวทางของการคิดและการปฏิบัติ สามารถที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการต่อยอดความรู้และความเข้าใจ การศึกษาพื้นฐานของแต่ละเรื่องมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป ถ้าความรู้พื้นฐานดี ก็จะช่วยให้สามารถศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไปได้มาก ในทางกลับกันถ้าความรู้พื้นฐานไม่ดีหรือไม่แข็งแรง การศึกษาที่ระดับสูงขึ้นไปก็จะทำไม่ได้หรือได้น้อย ถ้าจะเปรียบเทียบเหมือนการสร้างบ้าน การวางรากฐานของบ้าน เช่น เสาเข็ม คานพื้นบ้าน เป็นต้น จะทำหน้าที่เป็นรากฐานให้สามารถก่อสร้างบ้านขึ้นไปจนถึงหลังคาได้มั่นคง ความรู้เดิมก็เปรียบเสมือนฐานรากให้แก่ความรู้ใหม่ที่จะพัฒนาขึ้นไปฉนั้นนั้น ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “วิชาความรู้อันพึงประสงค์นั้น ได้แก่ วิชาความรู้ที่ถูกต้อง ชัดเจน แม่นยำ ชำนาญ นำไปใช้การเป็นประโยชน์ได้พอเหมาะพอควร ทนต่อเหตุการณ์อย่างมีประสิทธิภาพ” (26 มิถุนายน 2523)

2. ความรู้ปฏิบัติการ การมีความรู้ทางทฤษฎีอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอต่อการรับประกันถึงความสำเร็จ ผู้ที่มีความรู้เชิงทฤษฎีจะต้องนำทฤษฎีไปทดลองปฏิบัติจนให้เกิดความคล่องแคล่วชำนาญเสียก่อน การฝึกฝนปฏิบัติจนเชี่ยวชาญนี้ช่วยให้เกิดความรู้อีกส่วนหนึ่งที่เสริมความรู้เชิงทฤษฎีให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งแก่การปฏิบัติงานด้วยตนเอง ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “การมีความรู้แน่นทฤษฎีประการเดียวไม่เพียงพอที่จะทำให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานได้เต็มที่ ผู้ที่ฉลาดสามารถในหลักวิชาโดยปกติวิสัยจะทำได้เพียงขั้นนี้ให้ผู้อื่นทำซึ่งเป็นการไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่อาจทำให้ผู้ใดเชื่อถือหรือเชื่อฟังอย่างสนิทใจได้ เหตุด้วยไม่แน่ใจว่าผู้ซึ่งนี้เองจะรู้จริง ทำได้จริงหรือ ความสำเร็จทั้งสิ้นทำได้เพราะลงมือกระทำ” (18 ตุลาคม 2517)

3. ความคิดอ่านตามเหตุผลความเป็นจริงพระองค์ทรงอธิบายเรื่องนี้ว่า “วิชาการทั้งปวงนั้นถึงจะมีประเภทมากมายเพียงใดก็ตาม แต่เมื่อนำมาใช้สร้างสรรค์สิ่งใดก็ต้องใช้ด้วยกัน หรือต้องนำมาประยุกต์เข้าด้วยกันเสมอ อย่างกับอาหารที่เรารับประทาน กว่าจะสำเร็จขึ้นมาให้รับประทาน

ได้ ต้องอาศัยวิชาประสมประสานกันหลายอย่างและต้องผ่านการปฏิบัติมากมายหลายอย่างหลายตอน ดังนั้นวิชาต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ถึงกันและมีอุปการะแก่กันทั้งฝ่ายวิทยาศาสตร์และฝ่ายศิลปศาสตร์ ไม่มีวิชาใดที่นำมาใช้ได้โดยลำพัง หรือเฉพาะอย่างได้เลย” (3 สิงหาคม 2521)

ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนวคิดของบลูม

อติญาณ์ สรเกษตริณ (2543 : 72-74) บลูม (Blom) เป็นนักศึกษชาวอเมริกัน เชื่อว่า การเรียนการสอนที่จะประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพนั้น ผู้สอนจะต้องกำหนด จุดมุ่งหมายให้ชัดเจนแน่นอน เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการวัดประเมินผลได้ถูกต้อง และบลูม ได้แบ่ง ประเภทของพฤติกรรมโดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้และจิตวิทยาพื้นฐาน 3 ด้านคือ ด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ และนำหลักการนี้จำแนกเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาเรียกว่า Taxonomy of Educational objectives ; Bloom.1976 : 18) จุดประสงค์ด้านเชาวน์ปัญญา หรือด้านความรู้ ความคิด ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถที่ซับซ้อนจากน้อยไปหามากดังนี้

2.1.1 ความรู้ (Knowledge) เป็นความสามารถในการจดจำแยกประสบการณ์ต่างๆ และระลึกเรื่องราวต่างๆ ออกมาได้ถูกต้องแม่นยำ

2.1.2 ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นความสามารถบ่งบอกใจความสำคัญของ เรื่องราวโดยการแปลความหลัก ติความได้ สรุปใจความสำคัญได้

2.1.3 การนำความรู้ไปประยุกต์ (Application) เป็นความสามารถในการนำ หลักการ กฎเกณฑ์และวิธีดำเนินการต่าง ๆ ของเรื่องที่รู้มา นำไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ได้

2.1.4 การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวที่ สมบูรณ์ให้กระจายออกเป็นส่วนย่อยๆ ได้อย่างชัดเจน

2.1.5 การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการผสมผสานส่วนย่อยเข้า เป็นเรื่องราวเดียวกันโดยปรับปรุงของเก่าให้ดีขึ้นและมีคุณภาพสูงขึ้น

2.1.6 การประเมินค่า (Evaluation) เป็นความสามารถในการวินิจฉัยหรือตัดสิน กระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไป การประเมินเกี่ยวข้องกับการใช้เกณฑ์คือ มาตรฐานในการวัดที่กำหนดไว้

แนวทางในการจัดการความรู้

1. การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมการทำงานของครูและบุคลากรเพื่อให้ การจัดการความรู้บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้บริหารและคณะควรจัดสภาพแวดล้อม เพื่อสร้างสรรค้ให้ครู และบุคลากรทุกคนในสถานศึกษายึดแนวทางในการทำงาน โดยมีค่านิยมและพฤติกรรมการทำงานที่ ควรปฏิบัติ

2. การสื่อสารให้บุคลากรทุกคนเข้าใจว่าทำไมจึงต้องมี “การจัดการความรู้” เป็น เรื่องที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อจำเินการให้มีการจัดการความรู้ ให้บังเกิดผลดีก็

จะต้องให้ทุกคนเข้าใจตรงกันว่า สถานศึกษากำลังจะทำอะไรทำไปแล้วจะให้ผลดีที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สถานศึกษาแก่ครูและบุคลากรทุกคน และก่อให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่ ได้แก่ หนทางอย่างไร และเริ่มเมื่อใด

3. กระบวนการ และเครื่องมือในการจัดการความรู้ประเภทความรู้ชัดแจ้ง (Tacit Knowledge) ก็จะใช้เครื่องมือที่อาจจะต้องเกี่ยวข้องกับสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศเพราะการจัดการความรู้ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) นั้น เป็นความรู้ที่เน้นการปฏิบัติซึ่งมาจากประสบการณ์การทำงานเครื่องมือประเภทนี้คือ 3.1) การสัมมนาหรือประชุมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงปฏิบัติการทำงาน 3.2) การแบ่งปันความรู้ข้อมูล 3.3) การสอนงาน 3.4) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ 3.5) การพบปะพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ และ 3.6) การจัดตั้งชุมชนนักปฏิบัติ

4. การฝึกอบรมและเรียนรู้ในเรื่องการจัดการความรู้ โดยมีวัตถุประสงค์คือ

4.1) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการเบื้องต้นเรื่ององค์การจัดการความรู้แก่ผู้บริหารระดับสูง (Chief Knowledge Officer : cko) ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในสถานศึกษา 4.2) เพื่อสร้างและพัฒนาทีมจัดการความรู้ในสถานศึกษา ประกอบด้วยผู้จัดการความรู้ (Chief Knowledge Officer : cko) ผู้อำนวยการความรู้และผู้ปฏิบัติการจัดการความรู้ให้มีความสามารถสร้างให้เกิดองค์ความรู้ในสถานศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ 4.3) เพื่อให้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของสถานศึกษาประกอบด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เสวนา ประชุม สัมมนา และเผยแพร่ความรู้โดยเครื่องมือสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ และ 4.4) สร้างรูปแบบการจัดการความรู้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรอื่น ๆ ได้

5. การวัดผล (MEASUREMENT) การจัดการความรู้ทำให้รับรู้ว่าการจัดการความรู้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ เพียงใดและมีปัญหาอุปสรรคใดบ้างที่ทำให้กิจกรรมต่างๆ ไม่ประสบความสำเร็จผลการวัดจะสะท้อนถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลซึ่งจะช่วยให้สามารถทบทวนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ รวมถึงปรับปรุงให้กระบวนการต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น และผลจากการวัดจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยในการตัดสินใจที่จะให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพิ่มขึ้นหรือปรับปรุงวิธีการจัดการความรู้ใหม่ นอกจากการวัดผลยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้รับรู้ถึงสภาพการณ์ในขณะนั้นว่าได้บรรลุเป้าหมาย (DESIRED STATE) ที่ตั้งไว้หรือยัง

6. การยกย่องชมเชยและให้รางวัลเป็นแรงจูงใจในการจัดการความรู้การยกย่องชมเชยและให้รางวัลเพื่อเป็นแรงจูงใจในการจัดการเรียนรู้เป็นเรื่องที่ผู้บริหารควรรหาโอกาสที่จะให้ผู้ที่ตั้งใจแลกเปลี่ยนความรู้มีโอกาสได้รับแรงจูงใจ (motivation) ในการทำงานทำให้กำลังใจในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ และการเข้าใจ ในความรู้ที่บุคคลหนึ่ง ได้รับมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ สังคมมาจนเกิดเป็นความเข้าใจ และนำไปสู่พื้นฐานของความคิด การวิเคราะห์ ตลอดจนการตัดสินใจเลือกกระทำการใดในการดำรงชีวิต โดยอาศัยการเรียนรู้เป็นส่วนช่วยเพิ่มศักยภาพของบุคคลหนึ่งไปในทิศทางที่ดีขึ้นตาม ในการพิจารณา และประเมินค่าก่อนจะแสดงความรู้ โดยแต่ละคนมีความรู้ที่แตกต่างกันไปตามสมรรถภาพด้านสมองและความจำ

2. O : Organization การจัดระบบในองค์กร และมอบหมายงานให้บุคลากรปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการองค์กรที่ดีและมีประสิทธิภาพ

ประยูร ศรีประสาธน์ และคณะ (2549 : 166-168) ให้ความหมายของ “การบริหาร และการจัดการสถานศึกษา” ไว้ดังนี้

1) สร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เห็นแจ่มแจ้งตรงกันในเรื่องของปรัชญา วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ คติพจน์ คำขวัญ เพลงประจำสถานศึกษา สัญลักษณ์ประจำสถานศึกษา ฯลฯ ของสถานศึกษาและเห็นพ้องร่วมกันที่จะยึดถือเป็นวัฒนธรรม และค่านิยมของบุคลากรภายในโรงเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยความจริงใจ

2) ยึดหลักธรรมาธิปไตย โดยนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในการบริหาร

3) จัดให้มีระบบตรวจสอบและเปิดโอกาสให้มีการประเมิน และตักเตือนกันได้อย่าง เป็นกัลยาณมิตร เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4) ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีธรรมในหมู่บุคลากร และผู้ที่เกี่ยวข้อง

5) จัดให้มีการประเมินตนเอง เพื่อรู้และปรับปรุงตนเอง ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาวิธีการทำค่านินการ ได้แก่

- จำลอง ระบบการกระจายอำนาจของหน่วยงานระดับสูงเข้ามาใช้ในสถานศึกษา
- ลดระดับชั้นของการบริหาร
- มอบอำนาจให้ผู้ปฏิบัติที่แท้จริงตัดสินใจ และรับผิดชอบ
- บริหารจัดการด้วยระบบของการทำงานเป็นทีม ในรูปคณะทำงาน
- เน้นวิธีการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management – SBM)

ด้วยการให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนเป็นบอร์ดใหญ่ โดยมีฝ่ายบริหารโรงเรียนเป็นกรรมการและเลขานุการ เพื่อนำนโยบายของโรงเรียนมาสู่การปฏิบัติ ด้วยกลยุทธ์การมีส่วนร่วม ของกลุ่มครูผู้สอน กลุ่มนักเรียน และกลุ่มบุคลากรภายในโรงเรียน คือ ร่วมวางแผนร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล ร่วมปรับปรุงพัฒนา และร่วมภาคภูมิใจ

การบริหารโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ คุณลักษณะที่ดี และคุณธรรมของผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ คือ ผู้บริหารที่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนการสอนจนบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้โดยมีการบริหารงานทั้ง 4 งานของโรงเรียนจะดำเนินไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพย่อมต้องอาศัยกระบวนการในการบริหารอย่างน้อย 4 ขั้นตอน ประกอบด้วยเสมอ กล่าวคือ

- 1) การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการของโรงเรียน
- 2) การวางแผนดำเนินการ
- 3) การดำเนินการตามแผน
- 4) การประเมินผล

การดำเนินงานแต่ละงานจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีและมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อได้ใช้กระบวนการบริหารอย่างน้อย 4 ขั้นตอน คือ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ การวางแผน การดำเนินการตามแผน การประเมินผล ทั้งนี้การดำเนินงานดังกล่าวจะเป็นไปได้ด้วยดีจำเป็นต้องอาศัย

- 1) คุณธรรมที่ดีและการเป็นผู้นำของผู้บริหาร
- 2) บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการบริหาร นั่นคือใช้กระบวนการกลุ่มในการบริหาร
- 3) การใช้เทคนิควิธีการนิเทศ การควบคุม กำกับติดตามและประเมินผลอย่างเหมาะสมของผู้บริหาร

- 4) การตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างมีระบบ
- 5) มนุษย์สัมพันธ์ในโรงเรียน
- 6) การใช้ภาวะผู้นำในโรงเรียน
- 7) เทคนิคการนำการประชุม
- 8) การเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน
- 9) การประชาสัมพันธ์โรงเรียน

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการองค์กร เป็นการสร้างสรรค์ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานศึกษาให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง เห็นพ้องร่วมกันที่จะยึดถือเป็นวัฒนธรรม และค่านิยมของบุคลากรภายในโรงเรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยความจริงใจ โดยเป็นการมุ่งส่งเสริมความสามัคคี การมีส่วนร่วม ทำงานเป็นทีม สร้างเครือข่ายการบริหารงาน มีการดำเนินงาน ตรวจสอบได้ โดยมีการร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล ร่วมปรับปรุงพัฒนา และร่วมภาคภูมิใจ

3) N : Network การมีภาคีเครือข่ายในพื้นที่ให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียน ได้แก่ เครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายผู้นำท้องถิ่น เครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ความหมายของเครือข่าย (Network)

ในทางสังคมวิทยา เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก ใครไม่ใช่สมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มองเห็น ได้มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ สาระของการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะช่วยให้มองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี 3 ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เครือข่ายไม่มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน/กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคน/กลุ่มองค์กรต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอๆ กัน ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่ม/องค์กรมากนัก (Boissevain and Mitchell, 1973)

พอล สตาร์คีย์ Paul Starkey (1997) ให้ความหมายของ "เครือข่าย" ว่า คือ กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะที่บุคคลหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตน การสร้างเครือข่ายเป็นการทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ อีกทั้งให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระ มากกว่าสร้างการคบค้าสมาคมแบบฟุ้งฟิง

สรุปได้ว่า เครือข่าย คือ การเชื่อมโยงการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

การสร้างเครือข่าย

สตาร์คีย์ Starkey (1997) เสนอแนวทางในการสร้างเครือข่ายว่าควรดำเนินการดังนี้

1. เชิญองค์กรและผู้มีส่วนได้เสียมาร่วมประชุม โดยมีหัวข้อการประชุมที่น่าสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วม หรือเป้าประสงค์ที่เกี่ยวข้องกัน มอบหน้าที่ในการบริหารจัดการการประชุม

ให้กับบรรดาผู้มีส่วนได้เสียร่วมกันรับผิดชอบ การหาข้อตกลงร่วมในกิจกรรมที่เป็นผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว

2. กำหนดวัตถุประสงค์ประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่าย ทิศทาง กิจกรรมหลัก และคุณสมบัติของสมาชิกให้ชัดเจน โดยให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดด้วย เพื่อป้องกันการครอบงำจากกลุ่มคนบางกลุ่ม ทั้งนี้ควรมีการทบทวนเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคม และความต้องการของสมาชิก

3. จัดตั้งกลุ่มแกนของเครือข่ายที่ปวารณาตัวเข้ามาทำหน้าที่ประสานงาน จัดการ และส่งกำลังบำรุงให้กับสมาชิก ซึ่งต้องไม่ติดอยู่กับกิจกรรมประจำวันขององค์กรตัวเอง และกลุ่มแกนต้องดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้บังเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกลุ่มผู้นำเครือข่าย เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของสมาชิก และป้องกันการผูกขาดอำนาจ

4. ความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของและความผูกพันที่เหนียวแน่น มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของเครือข่าย ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การเลือกกิจกรรมและวิธีการทำงานของเครือข่ายในลักษณะประชาธิปไตย

5. เครือข่ายต้องมีวิธีการจัดหาและจัดการทรัพยากร เพื่อความมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนกิจการของเครือข่าย และความสามารถในการพึ่งตนเอง ทรัพยากรนี้ไม่ได้หมายถึงเงินทุนเท่านั้น แต่ยังหมายรวมไปถึงคุณภาพของสมาชิก วิธีการจัดการแบบมีส่วนร่วม เทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ

6. ทำให้เครือข่ายมีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้เครือข่ายและผู้นำเครือข่ายได้รับการสนับสนุน และความไว้วางใจจากสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยังได้สามารถดำเนินงานได้กว้างขวาง อาจมีชื่อและสัญลักษณ์ของเครือข่ายเพื่อให้เป็นที่จดจำได้ง่าย และอาจส่งข่าวสารไปให้กับบุคคลเป้าหมายที่สามารถให้การรับรองเครือข่ายได้

7. ควรสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย เพื่อเสริมให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งมีได้ทั้งทางแนวราบ แนวตั้ง หรือในภูมิภาคต่างระดับกัน การเชื่อมเครือข่ายทำได้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ด้วยการมีกิจกรรมร่วมกัน หรือเป็นตัวแทนร่วมกันในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง และการร่วมกันประสานงานการประชุม

8. ควรมีการติดตามผลและประเมินผลเป็นประจำสม่ำเสมอและถี่ถ้วน โดยดูความสอดคล้องของแผนการทำงานกับวัตถุประสงค์ ความก้าวหน้าและความสำเร็จของเครือข่ายในแต่ละระยะ ทั้งนี้ควรให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดวิธีและเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพของกิจกรรมเครือข่ายและร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการติดตามและประเมินผล

9. ควรมีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมด้านการจัดการเครือข่ายให้กับองค์กรแกนนำ และผู้นำเครือข่ายสม่ำเสมอ

10. ถ้าวัตถุประสงค์ของเครือข่ายดี การเชื่อมโยงภายในเครือข่ายเหมาะสม เอื้อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกิจกรรมและความแข็งขันของสมาชิก โครงการหรือกิจกรรมมีลักษณะกระจายอำนาจไปให้กับมวลสมาชิกที่ได้รับประโยชน์ การดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

องค์ประกอบของเครือข่าย

องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่าย ได้แก่

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคลกลุ่ม องค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมารวมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันจนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่ายนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่ายสิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าคุณเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการ และวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

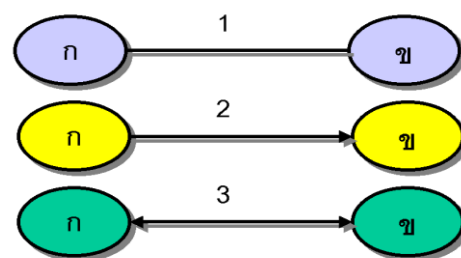
5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้วความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้นการพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้นๆ

ทฤษฎีเครือข่ายกับชุมชน

เครือข่ายสังคม หมายถึง กลุ่มของความสัมพันธ์ที่บุคคลกลุ่มหนึ่งมีต่อกันและกัน ลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นสามารถนำไปใช้อธิบายพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นได้หรืออีกความหมายหนึ่งคือ ชุดของการเชื่อมโยงซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล ที่ก่อให้เกิดสายใยผูกพันของครอบครัว เพื่อน และคนรู้จักในช่วงชีวิตของคนเครือข่ายสังคมอาจเปรียบได้กับภาพของจุดต่างๆ ที่มีการเชื่อมโยงกันด้วยเส้นตรงหลาย ๆ เส้น จุดคือบุคคล และเส้นตรงคือสายสัมพันธ์ บุคคลแต่ละคนจึงเป็นเสมือนจุดศูนย์กลางที่มีสายสัมพันธ์กับจุดหรือบุคคลอื่นที่มีสายสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ต่อไปอีกที่บุคคลตรงจุดศูนย์กลางไม่รู้จักแนวทางการวิเคราะห์เครือข่ายสามารถนำมาใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งต่าง ๆ ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับโลก สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในเครือข่าย

ความสัมพันธ์เราเรียกว่า จุด (Node) ถ้ามีการเชื่อมโยงระหว่างจุดต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของจุดเหล่านี้ก็คือ เครือข่าย (network) ดังภาพ

การแสดงผลแผนภูมิช่วยให้การทำความเข้าใจเรื่องของเครือข่ายง่ายขึ้น ดังภาพ กำหนดให้ [ก] กับ [ข] เป็น จุด (Nodes) เส้น เป็นความสัมพันธ์ (Link) คู่ที่ 1 [ก] กับ [ข] มีความสัมพันธ์กัน แต่ไม่มีความรู้สึกอะไรต่อกัน คู่ที่ 2 [ก] ชอบ [ข] คู่ที่ 3 [ก] และ [ข] ต่างก็ชอบพอกัน ถ้าความสัมพันธ์ระหว่าง [ก] กับ [ข] มีหลายรูปแบบมากเท่าไร

ความสัมพันธ์ระหว่าง nodes

ความสัมพันธระหว่าง [ก] กับ [ข] ก็ยิ่งซับซ้อนมากขึ้น

เท่านั้น ความสัมพันธ์อาจอยู่ในรูปของการไปมาหาสู่ การให้ของขวัญกัน การเคารพนับถือกัน เป็นต้น เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก ใครไม่ใช่สมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ สาระของการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะช่วยให้มองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี 3 ลักษณะคือ เครือข่าย การแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เครือข่ายไม่มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว อาจมีการออกแบบ โครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน/กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ในเครือข่ายไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่ละคน/กลุ่มองค์กรต่างก็เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้พอ ๆ กัน ดังนั้นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่ม/องค์กรมากนัก ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันและกันของบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ในเครือข่ายสังคมนั้น เป็น ความสัมพันธ์ในทุก ๆ ด้านที่บุคคลทั้งหมดในเครือข่ายสังคมมีต่อกัน ทั้งระบบเศรษฐกิจ การแต่งงาน เครือญาติ การเมือง และอื่น ๆ ส่วนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นได้แก่การไปมา หาสู่การเยี่ยมเยียน การปรึกษาหารือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่ง ๆ จึงเปรียบเสมือนสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ขณะเดียวกันบุคคลนั้น ๆ ก็เปรียบเสมือนส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางสังคมของบุคคลอื่น ๆ ในเครือข่ายสังคม ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้อื่นด้วยเช่นกันความสัมพันธ์ทางสังคมที่บุคคลมีต่อกันและกันภายในเครือข่าย เมื่อเริ่มจากบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลางก็จะขยายวงกว้างออกไปได้หลายปริมาตรตามขั้นตอนของวงจรชีวิต สถานภาพและบทบาทของบุคคลผู้นั้น เกิดเป็นเครือข่ายรวมและเครือข่ายย่อย

เครือข่ายย่อยก็คือความสัมพันธ์ส่วนหนึ่งในหลาย ๆ ส่วนของเครือข่ายรวม ตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ เครือญาติ การเมือง หรือระบบย่อยอื่น ๆ ของสังคม เครือข่ายรวมเปรียบเสมือนระบบสังคมใหญ่ และเครือข่ายย่อยเปรียบเสมือนระบบสังคมย่อย ในการค้นหาหรือแม้แต่ส่งเสริมพัฒนาเครือข่ายเราอาจเริ่มจากเครือข่ายย่อยได้

โครงสร้างของเครือข่ายที่ซับซ้อนขึ้นไปอีก เราเรียกว่า โครงข่าย (NET) โครงข่ายประกอบด้วย เครือข่ายหลายเครือข่าย (networks) การทำงานของเครือข่ายต่าง ๆ ในโครงข่ายหนึ่งหรือหลายโครงข่ายเป็นการทำงานแบบจัดการตนเอง จัดระเบียบกันเอง เครือข่ายในโครงข่ายจะสลับซับซ้อนเพียงใด มีกี่ประเภท และสัมพันธ์กันอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับความเป็นมาของสังคมแต่ละแห่ง ซึ่งโครงข่ายมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่รัฐยอมรับ มีสถานภาพตามกฎหมายและที่อยู่นอกกฎหมาย ภายในโครงข่ายมีแนวความคิดสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างหน่วยและเครือข่ายที่อยู่ในโครงข่ายนั้น แนวความคิดดังกล่าวคือ แนวความคิดที่ว่าด้วยอำนาจและศูนย์กลาง (Power and centrality) คนที่มีตำแหน่งเป็นศูนย์กลางเป็นตำแหน่งที่มีเอกลักษณ์เหนือคนที่ยอมลดชั้นในวงนั้น คนศูนย์กลางนี้ เราเรียกว่า hub ซึ่งสามารถหวังได้ว่าจะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษกับเรื่องของอำนาจ งานวิจัยจำนวนมากได้ข้อสรุปว่า คนศูนย์กลางได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีอำนาจ ทั้งในองค์กรและในเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ อีกทั้งยังพบอีกว่า ความสัมพันธ์ไม่เป็นไปอย่างตรงไปตรงมาและไม่เป็นความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันด้วย และแม้ว่าเรื่องของคนศูนย์กลางเป็นคุณลักษณะทางโครงสร้างที่สำคัญ แต่ก็เป็นเรื่องลำบากที่จะค้นหาคุณสมบัติให้ชัดเจน

คนศูนย์กลางในเครือข่ายดำเนินการบางอย่างที่ไม่เท่าเทียมในการจัดแบ่งชั้นทางสังคม Linton Freeman (1979) จำแนกรูปแบบของคนศูนย์กลางออกเป็น 3 รูปแบบ

1. ระดับของการเป็นศูนย์กลาง (Degree Centrality) การวัดความเป็นศูนย์กลางของบุคคลสามารถวัดได้จากจำนวนของการติดต่อกับคนอื่น คนที่เป็นศูนย์กลางจะมีการติดต่ออย่างแข็งขันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในเครือข่าย ในขณะที่คนที่อยู่ขอบ ๆ เครือข่ายจะไม่มี การติดต่อกับคนอื่นบ่อยครั้งนัก การวัดสามารถวัดจากการติดต่อทั้งทางอ้อมผ่านคนที่เป็ นสื่อ และการติดต่อโดยตรง

2. ความใกล้ชิดของการเป็นศูนย์กลาง (Closeness centrality) วัดจากผลรวมของระยะทางระหว่างคนศูนย์กลางกับคนที่ติดต่อกับด้วยทั้งหมด การวิจัยของนักวิชาการหลายท่านชี้ว่า ความใกล้ชิดของบุคคลที่มีต่อคนอื่นที่เพิ่มขึ้น ทำให้เขาสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร อำนาจ เกียรติ อิทธิพล และมีสถานภาพทางสังคมที่สูงขึ้น

3. การคั่นกลางของคนที่เป็นศูนย์กลาง (Between's centrality) การคั่นกลางแสดงถึงความสำคัญของคนศูนย์กลาง ยังมีศักยภาพในการเป็นคนกลางได้มากเท่าไร ก็สามารถควบคุมการ

flow ของการติดต่อสื่อสารและความเป็นอิสระของคนในเครือข่ายที่จะติดต่อสื่อสารกับคนอื่น ๆ ได้มากเท่านั้น

ประโยชน์ของเครือข่าย

ประโยชน์เฉพาะหน้าของเครือข่ายเห็นได้จากผลงานที่สมาชิกดำเนินการส่วน ประโยชน์ ระยะยาวจะบังเกิดในรูปของควมมีประสิทธิภาพของการวิจัยและพัฒนา การถ่ายทอด วิธีการทำงาน และระบบที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เครือข่ายในการพัฒนามีประโยชน์หลายประการ ขึ้นอยู่กับ วัตถุประสงค์ สมาชิกและกิจกรรมของเครือข่าย ซึ่งพอจะรวบรวมได้ดังนี้

1. เครือข่ายช่วยให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อ ผ่านการประชุม การทดลองปฏิบัติการ การประชาสัมพันธ์ และการให้ความร่วมมือกันในการดำเนินโครงการ การแบ่งปันทักษะและประสบการณ์ให้แก่งานเป็นการเสริมความสมบูรณ์ให้กับสมาชิกเครือข่ายทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือองค์กร

2. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการประสานงานในเครือข่ายช่วยลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรซ้ำซ้อน ทำให้การพัฒนาสามารถดำเนินไปได้ก้าวหน้า รวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างยิ่งขึ้น

3. เครือข่ายสามารถเชื่อมโยงคนที่อยู่ในระดับต่างกัน มีวิธีการทำงาน การจัดองค์กร และมีภูมิหลังต่างกันที่ไม่มีโอกาสติดต่อกัน เข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย

4. เครือข่ายสามารถทำให้คนและองค์กรที่ไม่มีความสัมพันธ์กันได้ทราบว่ายังมีบุคคลหรือหน่วยงานอื่นอีกมากที่สนใจทำงานในเรื่องเดียวกัน และเผชิญปัญหาเหมือนกัน

5. เครือข่ายสามารถทำให้ความต้องการของประชาชนได้รับการสนองตอบจากรัฐ

6. เครือข่ายช่วยชี้ให้เห็นปัญหาและประเด็นการพัฒนาที่ซับซ้อนและท่วมท้นในหมู่บ้าน

7. เครือข่ายทำให้คนและองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน ได้รับกำลังใจการจูงใจ และการยอมรับ ซึ่งมีความสำคัญต่อหน่วยเล็ก ๆ ที่อยู่นอกระบบราชการ

8. สามารถดึงศักยภาพความเชี่ยวชาญของนักวิชาการ/นักวิจัยที่มีความรู้ความสามารถ ซึ่งกระจายอยู่ในสถาบันอุดมศึกษา หน่วยวิจัยต่างๆ ของภาครัฐและภาคเอกชนภายในประเทศ รวมทั้งหน่วยวิจัยในมหาวิทยาลัย/สถาบันชั้นนำต่างประเทศ เพื่อผนึกพลังในการพัฒนาวิชาการ พัฒนา/สร้างหลักสูตร ร่วมผลิตบัณฑิตศึกษาโดยเฉพาะปริญญาเอกที่เน้นงานวิจัยพัฒนาและสร้างผลงานวิจัยที่เป็น โครงการขนาดใหญ่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพของ

สถาบันอุดมศึกษาไทย พัฒนาประเทศ แก้ไขปัญหาของประเทศ และเสริมสร้างสมรรถนะการแข่งขันของประเทศได้

9. สามารถระดมทรัพยากรที่มีจำกัดให้มีการใช้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งทรัพยากรบุคคล และอุปกรณ์เพื่อการศึกษาและวิจัยที่มีราคาแพง

10. สามารถผลิตบัณฑิตศึกษาโดยเฉพาะระดับปริญญาเอกที่มีคุณภาพเทียบเท่าสากล และมีศักยภาพการทำวิจัยในจำนวนที่มีมากขึ้น ได้โดยเร็ว

11. เครื่องข่ายที่เข้มแข็งจะสามารถสร้างงานวิจัยที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องระยะยาว ตอบสนองความต้องการของประเทศ รวมทั้งภาคอุตสาหกรรม สามารถแข่งขันได้ในระดับโลก

ข้อเสนอแนะการสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืน มีดังนี้

1. สมาชิกที่เข้าร่วม ต้องเข้าใจเป้าหมายในการรวมตัวกันว่าจะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาพรวม

2. สร้างการยอมรับในความแตกต่างระหว่างสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมองค์กรของสมาชิก

3. มีกิจกรรมสม่ำเสมอและมากพอที่จะทำให้สมาชิกได้ทำงานร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ต้องแน่ใจว่าทำได้ และกระจายงานได้ทั่วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและมีแนวโน้มประสบความสำเร็จ อย่าทำกิจกรรมที่ยาก โดยเฉพาะครั้งแรกๆ เพราะถ้าทำไม่สำเร็จอาจทำให้เครือข่ายที่เริ่มก่อตัวเกิดการแตกสลายได้

4. จัดให้มีและกระตุ้นให้มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ

5. สนับสนุนสมาชิกทุกกลุ่ม และทุกด้านที่ต้องการความช่วยเหลือ เน้นการช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกที่ยังอ่อนแอให้สามารถช่วยตนเองได้

6. สร้างความสัมพันธ์ของบุคลากรในเครือข่าย

7. สนับสนุนให้สมาชิกได้พัฒนางานอย่างเต็มกำลังตามศักยภาพและความชำนาญที่มีอยู่โดยร่วมกันตั้งเป้าหมายในการพัฒนางานให้กับสมาชิกแต่ละกลุ่ม ส่งผลให้สมาชิกแต่ละกลุ่มมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

8. สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ระหว่างบุคลากรทุกระดับของสมาชิกในเครือข่ายในลักษณะความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน

9. จัดกิจกรรมให้สมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อกันรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดความเป็นเครือข่ายต่อไป

10. จัดให้มีเวทีระหว่างคนทำงานเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

11. จัดให้มีช่องทางการทำงานร่วมกัน การสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าถึงที่ทันสมัย และเป็นปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการส่งต่องาน และสร้างเว็บไซต์เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน

4) D : Design จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความมีระเบียบวินัยด้านต่าง ๆ เช่น ด้านความซื่อสัตย์ ด้านการตรงต่อเวลา ด้านความรับผิดชอบ ด้านการเคารพกฎระเบียบของสังคม และด้านจิตอาสา ในการออกแบบวางแผนการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนหาดสำราญวิทยาคม ผู้วิจัยได้ศึกษาองค์ความรู้ในการออกแบบการจัดกิจกรรม โดยอาศัย 3 หลักการในการออกแบบ ดังนี้ 1) หลักการจัดกิจกรรมดี 2) หลักการเรียนรู้ที่ดี และ 3) หลักการสร้างประสบการณ์ที่ดี ดังนี้

1) หลักกิจกรรมดี เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการเรียนแบบใฝ่รู้ (Active Learning)

พนมพร เผ่าเจริญ. (2551 : 10) การเรียนแบบกระตือรือร้น (Active Learning) ก็คือ การเรียน โดยการกระทำ (Learning by doing) ของจอห์น ดิวอี้ (John dewey) และ เพียร์เจต์ (Piaget) ได้นำมาเน้นใช้ในเชิงปฏิบัติการกับเด็กปฐมวัย ในขณะที่นักการศึกษาหลายคนไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานของเพียร์เจต์ เพราะเข้าใจผิดคิดว่าการเรียนแบบกระตือรือร้น (Active Learning) มีความสำคัญเฉพาะกับเด็กปฐมวัยเท่านั้น แต่เพียร์เจต์ได้ เน้นไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นเรื่องเข้าใจผิด เพราะประสบการณ์เป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาสติปัญญาทั้งของเด็กและนักศึกษา พร้อมทั้งชี้ว่า ประสิทธิภาพของการเรียนแบบกระตือรือร้น (Active Learning) เหมาะสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาทุกระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา

สนั่น กลัปปา (2551 : 44) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการเรียนแบบใฝ่รู้ (Active Learning) ไว้ดังนี้ การจัดการเรียนแบบใฝ่รู้ (Active Learning) หมายถึง การเรียนการสอนที่ผู้เรียนจะต้องค้นหาเพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้โดยการพูด คอย การเขียน การอ่าน การสะท้อน หรือการตั้งคำถาม หรือการเรียนการสอนที่ผู้เรียนมีการเคลื่อนไหว อาจใช้เวลา 2-3 นาที หรือยาวทั้งหลักสูตรก็ได้ อาจให้ผู้เรียนทำงานคนเดียว เป็นกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่ก็ได้ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่า น่าตื่นเต้น สนุกสนานท้าทายความรู้ความสามารถ ผู้เรียนได้เรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของตนเอง ได้ลงมือคิดและปฏิบัติอย่างมีความหมาย สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างแน่นอน ซึ่งมีลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบใฝ่รู้ (Active Learning) สรุปได้ดังต่อไปนี้ ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ พัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ หน้าที่ วิธีการศึกษาและการทำงานในวิชาที่เรียนได้สำเร็จ ต้องอ่าน พูด ฟัง คิด และเขียนอย่าง

กระตือรือร้น พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง คือวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม ประยุกต์ข้อมูล สารสนเทศมโนทัศน์ หรือทักษะใหม่ ๆ ในการเรียนรู้ ความรู้เกิดจากประสบการณ์และการสร้างความรู้โดยผู้เรียน ผู้สอนเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

บัญญัติ ชำนาญกิจ (2549 : 4) Active Learning ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่พึงประสงค์ ทั้งทางด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และเจตคติ บทบาทที่สำคัญของผู้เรียนขณะเรียน ผู้เรียนควรจะได้มีโอกาสที่จะแสดงออกบ้าง เช่น การพูด การเขียน การแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่เรียน การได้ประยุกต์ใช้สิ่งที่เรียนในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนควรมีโอกาสที่ได้มีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมการเรียนรู้ของตน

สรุปการจัดการเรียนแบบใฝ่รู้ (Active Learning) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียน เรียนรู้ร่วมกัน แสวงหาความรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อเทคโนโลยี ข้อมูลสารสนเทศ มโนทัศน์หรือทักษะใหม่ ๆ ในการเรียนรู้ มีความกระตือรือร้น สนุก และมีความสุขกับการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยลงมือปฏิบัติ ค้นคว้า อ่าน คิด เขียน พูด และรู้จักประเมินค่า นำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนการจัดการเรียนแบบใฝ่รู้ (Active Learning)

เกษม ศรีเดิมา (2549 : 2) ได้กล่าวถึงว่า ขั้นตอนการสอนแบบใฝ่รู้มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นองค์ประกอบที่ผู้สอนพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนดึงประสบการณ์เดิมของตนมาเชื่อมโยง หรืออธิบาย ประสบการณ์หรือเหตุการณ์ใหม่ แล้วนำไปสู่การขบคิดเพื่อเกิดข้อสรุปหรือองค์ความรู้ใหม่ และแบ่งปันประสบการณ์ของตนกับผู้อื่นที่อาจมีประสบการณ์เหมือนหรือต่างจากตนเอง เป็นการรวบรวมมวลประสบการณ์ที่หลากหลายจากแต่ละคน เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ร่วมกัน องค์ประกอบนี้ทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนและผู้สอน ดังนี้
 - ผู้เรียนรู้สึกว่าตนมีความสำคัญเพราะได้มีส่วนร่วมในฐานะสมาชิก มีผู้ฟังเรื่องราวของตนเอง และได้รับรู้เรื่องราวของคนอื่น นอกจากจะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์แล้ว ยังทำให้สัมพันธ์ภาพในกลุ่มผู้เรียนเป็นไปด้วยดี

ผู้สอนไม่เสียเวลาในการอธิบายหรือยกตัวอย่าง เพียงแต่ใช้เวลาเล็กน้อย กระตุ้นให้ผู้เรียน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน และยังช่วยให้ผู้สอนได้ทราบถึงความรู้พื้นฐานและประสบการณ์เดิม ของผู้เรียนซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่อไป ในกรณีที่ผู้เรียนไม่มีประสบการณ์ในเรื่องที่สอนหรือมีน้อย ผู้สอนอาจต้องจัดประสบการณ์ให้ ซึ่งทำ ได้ทั้งทรงตรงและทางอ้อม

กิจกรรมในองค์ประกอบนี้เป็นไปได้ 2 ลักษณะ คือ การตั้งคำถามเพื่อให้ได้คำตอบที่มาจากประสบการณ์หลากหลายของผู้เรียน และจัดประสบการณ์ที่จำเป็นให้ผู้เรียนเพื่อความเข้าใจหรือกระตุ้นให้เกิดการคิด โดยมีจุดเน้นสำหรับจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละด้าน ดังนี้ 1) ด้านความรู้ เป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่สอน 2) ด้านเจตคติ เป็นการจัดประสบการณ์ด้านอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้เรียน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกที่สอดคล้องกับจุดประสงค์และไปสู่การสะท้อนความคิดเห็นและอภิปรายเกี่ยวกับความคิดความเชื่อต่อไป 3) ด้านทักษะเป็นการให้ผู้เรียนได้ทดลองทักษะนั้นๆ ตามประสบการณ์เดิมหรือทำการสาธิตทักษะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจชัดเจน

2. การสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน (สะท้อนความคิดและอภิปราย) เป็นองค์ประกอบที่ทำให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างสรรค์มวลประสบการณ์ ข้อมูลความคิดเห็น ฯลฯ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถ่องแท้ชัดเจน หรือเกิดข้อสรุป / องค์ความรู้ใหม่ หรือตรวจสอบ / ปรับ / เปลี่ยนความคิดความเชื่อของตนเอง กิจกรรมในองค์ประกอบนี้เป็นกิจกรรมกลุ่มที่เน้นการตั้งประเด็นให้ผู้เรียนได้คิดสะท้อนความคิด หรือบอกความคิดเห็นตนเองให้ผู้อื่นรับรู้ และได้อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิด ระหว่างกันอย่างลึกซึ้งซึ่งจนเกิดความเข้าใจชัดเจน ได้ข้อสรุปหรือองค์ความรู้ใหม่ หรือเกิด / ปรับ / เปลี่ยนความคิดความเชื่อตามจุดประสงค์ที่กำหนด โดยมีจุดเน้นสำหรับจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละด้าน ดังนี้

ด้านความรู้ ตั้งประเด็นให้อภิปรายและเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อสรุปความรู้ใหม่ที่ได้ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ นำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นๆ ตัวอย่าง เช่น การสรุปสาระสำคัญ การวิเคราะห์กรณีศึกษา การวิเคราะห์เปรียบเทียบ การวิเคราะห์ประเด็นความรู้เพื่อหาข้อสรุปและนำไปสู่ความคิดรวบยอด ฯลฯ

ด้านเจตคติ ตั้งประเด็นอภิปรายที่ทำทลาย กระตุ้นให้เกิดความคิดหลากหลายเน้นในเรื่องคุณค่าอารมณ์ ความรู้สึก ให้ผู้เรียน มีความคิดความเชื่อ มีความสอดคล้องกับความรู้สึกของผู้เรียน และนำไปสู่จุดประสงค์ที่ต้องการ ข้อสรุปจากการอภิปรายและความคิดรวบยอดที่ได้จะสอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนด และด้านทักษะตั้งประเด็นให้อภิปรายโต้แย้งกันในเรื่องขั้นตอนการลงมือทำทักษะ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถ่องแท้ในแนวทางปฏิบัติทักษะนั้น และเกิดความมั่นใจก่อนจะได้ลงมือปฏิบัติจนชำนาญ

3. การนำเสนอความรู้ (ความคิดรวบยอด) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้รับข้อมูลความรู้ แนวคิด ทฤษฎี หลักการ ขั้นตอน หรือข้อสรุป ต่าง ๆ โดยครูเป็นผู้จัดให้เพื่อใช้เป็นต้นทุนในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือช่วยให้การเรียนรู้บรรลุ จุดประสงค์ กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ได้แก่ การให้แนวคิด ทฤษฎี หลักการ ข้อมูลความรู้ ขั้นตอนทักษะ ซึ่งทำได้โดยการบรรยาย คู่มือทัศน์ ฟัง

แถบเสียง อ่านเอกสาร / ใบความรู้ / ตำรา ฯลฯ การรวบรวมประสบการณ์ของผู้เรียนที่เป็นผลให้เกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระเพิ่มขึ้น ความคิดรวบยอดที่ได้จากการรวบรวมข้อสรุปของการสะท้อนความคิด และอภิปรายประเด็นที่ได้มอบหมายให้ กิจกรรมเหล่านี้ควรทำเป็นขั้นตอนและประสานกับองค์ประกอบการเรียนรู้อื่นๆ โดยมีจุดเน้น สำหรับจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละด้าน ดังนี้ ด้านความรู้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระข้อมูลความรู้อย่างชัดเจน ด้านเจตคติ ผู้เรียนเกิดความรู้สึกและความคิดความเชื่อที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดให้ ผู้เรียนรับรู้แนวทางปฏิบัติตามขั้นตอนของทักษะนั้น ๆ อย่างชัดเจน และ ด้านทักษะ ผู้เรียนรับรู้แนวทางปฏิบัติตามขั้นตอนของทักษะนั้น ๆ อย่างชัดเจน

4. การลงมือปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ (ประยุกต์แนวคิด) เป็นองค์ประกอบที่ผู้เรียนได้นำความคิดรวบยอดหรือข้อสรุปหรือองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นไปประยุกต์หรือทดลองใช้ หรือเป็นการแสดงผลสำเร็จของการเรียนรู้ในองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งผู้สอนสามารถใช้กิจกรรมในองค์ประกอบนี้ในการประเมินผลการเรียนรู้ได้ เมื่อพิจารณาให้ดูจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักการนำไปใช้ในชีวิตจริง จุดเน้นของกิจกรรมในองค์ประกอบนี้ สำหรับจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละด้าน มีดังนี้ 1) ด้านความรู้ เป็นการผลิตซ้ำความคิดรวบยอดในรูปแบบ ต่าง ๆ เช่น สร้างคำขวัญ ทำแผนภาพ จัดนิทรรศการ เขียนเรียงความ ทำรายงานสรุปสาระสำคัญ ทำตารางวิเคราะห์ /เปรียบเทียบ ฯลฯ 2) ด้านเจตคติ เป็นการแสดงออกที่สอดคล้องกับเจตคติที่เป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ เช่น เขียนจดหมายให้กำลังใจผู้ติดเชื้อเอชไอวี สร้างคำขวัญรณรงค์รักษาความสะอาดในโรงเรียน ฯลฯ 3) ด้านทักษะ เป็นการลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนของทักษะที่ได้เรียนรู้

ข้อดีและข้อจำกัดของการเรียนรู้แบบใฝ่รู้ (Active Learning)

ข้อดีของการเรียนรู้แบบใฝ่รู้ (Active Learning) ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการพัฒนาปัญญาทุกด้าน มีความสุข สนุกมีชีวิตชีวา

ข้อจำกัดของการเรียนรู้แบบใฝ่รู้ (Active Learning) ผู้เรียนบางคนยังไม่ตื่นตัวกับการเรียนแบบใหม่ อุปกรณ์ และแหล่งความรู้ยังมีไม่เพียงพอ

สรุปหลักกิจกรรมดี (Good Activities) หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นนักเรียนได้เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง นักเรียนมีความกระตือรือร้น สนุก ผ่านสื่อหรือกิจกรรมการเรียนรู้ และมีความสุข กับการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ประยุกต์ใช้ทักษะ และเชื่อมโยงองค์ความรู้ นำไปสู่การปฏิบัติแก้ปัญหาและสร้างอาชีพ

2) หลักการจัดการเรียนรู้ดี ประกอบด้วย

ด้านการจัดการเรียนรู้ มีหลักการดำเนินการ ดังนี้

- 1) ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
- 2) ส่งเสริมให้มีการนำหลักกรรมทางศาสนา มาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์ในการจัดกิจกรรมทุกกิจกรรมในสถานศึกษา
- 3) จัดการเรียนรู้ จัดสื่อการเรียนรู้ และจัดทำ จัดหา แหล่งการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้ ใฝ่ทำ ใฝ่แสวงหาความรู้
- 4) จัดให้มีการวัดผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย การดำเนินการเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การทำงานเป็นทีมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามสาระบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545

ด้านการบริหารหลักสูตร มีหลักการดำเนินการ ดังนี้

- 1) นำกิจกรรมหลักๆ ของโรงเรียน และชุมชนมาจัดทำเป็น โครงการเรียนรู้ควบคู่กับคลินิกการเรียนรู้ ที่บูรณาการแบบองค์รวมพร้อมกัน ในหลายๆวิชา แล้วจัดตารางเรียนเป็นบล็อกตามโครงการเรียนรู้ที่กำหนดไว้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน
- 2) จัดเตรียมบริบทภายในโรงเรียน ให้เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน บูรณาการแบบ องค์รวมด้วยการให้ครู-อาจารย์ จัดทำแผนการสอนแบบบูรณาการ เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียน การสอนให้แล้วเสร็จก่อนเปิดภาคเรียน และให้ครู-อาจารย์ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดตั้ง “คลินิกการเรียนรู้” เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนให้นักเรียนได้เข้าศึกษาเพิ่มเติมนอกเวลาเรียนอย่างอิสระ ตามความถนัดและความสนใจของนักเรียนแต่ละคน

ด้านบรรยากาศความสัมพันธ์ของบุคคล มีหลักการดำเนินการ ดังนี้

- 1) จัดอาคารสถานที่ ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่สะอาด เป็นระเบียบ และปลอดภัย
- 2) ส่งเสริม และฝึกทักษะการใช้สถานที่ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ อันเป็นสถานที่ใช้ร่วมกัน ด้วยความเอาใจใส่มีความระมัดระวัง ตั้งใจ และใคร่ครวญ พินิจ พิจารณาด้วยปัญญา ที่จะไม่ทำให้เกิดความเสียหาย สามารถใช้ประโยชน์ได้นานที่สุด มีระเบียบวินัยการใช้
- 3) ส่งเสริมกิจกรรมการดำเนินดูแลรักษา พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่าง สม่าเสมอจน เป็นนิสัย ให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาสีสิ่งแวดล้อม
- 4) จัดสถานศึกษาให้ปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมีนเมาทุกชนิด

5) จัดให้มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ และคุณธรรม ติดตามบริเวณสถานศึกษา (ในลักษณะต้นไม้พูดได้)

6) ด้านการจัดกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีหลักการดำเนินการ ดังนี้ จัดกิจกรรมการดำเนินชีวิตภายในสถานศึกษา ที่ยึดถือระเบียบวินัย แนวปฏิบัติอัน เป็นข้อตกลงร่วมกัน ด้วยความเอาใจใส่ ระมัดระวัง ตั้งใจ และใคร่ครวญให้ถี่ถ้วน เพื่อประโยชน์ สุขของการอยู่ร่วมกัน

7) ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่ตนนับถืออย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ จนเป็นวิถีชีวิต

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ จัดสื่อการเรียนรู้ และจัดทำ จัดหา แหล่งการเรียนรู้ รวมถึงการบริหารหลักสูตร การจัดหาสาระ การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้และการฝึกทักษะให้นักเรียนได้เกิดประสบการณ์

3) หลักการสร้างประสบการณ์ที่ดี

แนวคิดด้านประสบการณ์ (Experiential perspective)

รูโซ Rousseau (1955) (อ้างใน Posner, 1992 : 51) เชื่อว่า เด็กๆควรมีเสรีภาพของตนเอง มีประสบการณ์เลือกเรียนรู้และการแสดงออกซึ่งตนเอง ประสบการณ์ต่างๆ ดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ของแต่ละบุคคล ในอนาคตข้างหน้า

เดวี Dewey (อ้างใน Posner, 1992: 95) มีความเห็นว่าการเรียนการสอนในโรงเรียนควรจะเป็นการพัฒนาเด็กให้รู้จักคิด และมีความคิดสร้างสรรค์ด้วยตนเอง สร้างประสบการณ์ของตนเอง พัฒนาการ แนวคิดดังกล่าวพัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้น ศตวรรษที่ 20 เป็นยุคสังคมนิยมประชาธิปไตยในอเมริกา โดยเชื่อว่าบุคคลมีเสรีภาพ สิ่งที่นักเรียนเรียนในห้องเรียนควรสามารถ นำมาใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ดังนั้นประสบการณ์ของนักเรียนโรงเรียนจึงมีความสำคัญมาก ดังนั้นจุดประสงค์ทางการศึกษา มุ่งสร้างประสบการณ์กับนักเรียน เน้นการปฏิบัติ พัฒนาให้นักเรียนสามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงในสังคมอนาคต

สถานศึกษาทำหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้กับเด็กคน โดยผ่านประสบการณ์ และการฝึกปฏิบัติ

สายฤดี วรกิจ โภคาพร และคณะ (2552) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสถานศึกษา การปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรม ไว้ว่า สถานศึกษาจัดเป็นสิ่งแวดล้อม ของชีวิตเด็ก เปรียบเสมือนฐานของการเรียนรู้ฐานแรกที่เด็กจะได้รับรู้และสัมผัส ครู อาจารย์หรือผู้สอน จึงเป็น เสมือนพ่อแม่ เป็นบ้านหลังที่สอง แต่ที่พิเศษกว่า คือ ภูมิพื้นฐานของการพัฒนาเด็ก โดยมีความรู้ และประสบการณ์ใน

การพัฒนาคนทั้งตัวซึ่งแตกต่างจากพ่อแม่ตรงจุดนี้尤为重要 โดย สถานศึกษามีความพร้อมด้านการพัฒนาหลักคิด และประสบการณ์ในการพัฒนาคนให้สามารถอยู่ ร่วมกัน ทำบทบาทต่าง ๆ สถานศึกษาจึงเป็นบริบทสำคัญในการเรียนรู้ของการเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ต่อไป ไม่ต่างจากครอบครัว สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัวได้ทำการศึกษา การปลูกฝัง คุณธรรมโดยผ่าน สถานศึกษา สรุปได้ว่า สถานศึกษาควรจัดรูปแบบและกระบวนการปลูกฝัง คุณธรรม ดังนี้

1) การอบรมสั่งสอน ให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอ ทั้งเป็นส่วนบุคคลและเป็นกลุ่ม โดยครูอาจารย์ให้ความเอาใจใส่ใกล้ชิดเหมือนญาติผู้ใหญ่ รวมทั้ง สอดแทรกจริยศึกษาในการสอน รายวิชา

2) การนำเสนอแบบอย่างของการทำความดีโดยการเล่าหรืออ่าน ชีวประวัติ ของบุคคลที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมอันเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีอุดมคติในชีวิต

3) การจัดสภาพแวดล้อม และกำหนดนโยบาย โดยสถานศึกษาต้องกำหนด เป็นนโยบายที่ชัดเจน และนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

4) พัฒนาให้นักเรียนได้ฝึกกระบวนการกลุ่มและการลงมือปฏิบัติโดยจัดให้ผู้เรียน ได้ประสบการณ์การเรียนรู้ ฝึกให้วิเคราะห์สร้างสรรค์จินตนาการที่เกี่ยวกับการยกระดับคุณธรรม จริยธรรมในจิตใจของผู้เรียน

5) ประกาศความดีให้ปรากฏ เป็นการประกาศยกย่องคนที่ทำดีและลงโทษ คนที่ทำ ไม่ดีดี โดยเฉพาะในช่วงเวลาเช้าแถวหน้าเสาธง หรือตามกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางสถานศึกษา ได้จัดขึ้น

สรุปได้ว่า การสร้างประสบการณ์ เป็นการพัฒนาเด็กให้รู้จักคิด และมีความคิด สร้างสรรค์ด้วยตนเอง สร้างประสบการณ์ของตนเอง พัฒนาค้นเอง เน้นการปฏิบัติ พัฒนาให้นักเรียน สามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น โดยใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถ นำไปใช้ใน ชีวิตจริงในสังคมอนาคต โดยผ่านกระบวนการฝึกปฏิบัติจริงของนักเรียนทั้งแบบกลุ่มและส่วนตัวบุคคล ผ่านกระบวนการ อบรมสั่งสอน เสนอแบบอย่างที่ดี จัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้และฝึก ประสบการณ์ และมีการประกาศความดีให้เป็นแบบอย่างแก่บุคคลอื่น

5) **E: Environment** บรรยากาศสภาพแวดล้อมและสัมพันธภาพภายในห้องเรียนและภายในโรงเรียน ที่ส่งเสริมการพัฒนาวิสัยทัศน์นักเรียน

ความหมาย สิ่งแวดล้อม (Environment)

สิ่งแวดล้อม ราชบัณฑิตยสถาน (2542) และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ได้ให้ความหมายสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

อุทุมพร บุญจับ (2557:8) ในทางวิชาการสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีอิทธิพลเกี่ยวโยง เป็นปัจจัยเกื้อกูลกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้าง และทำลายปัจจัยอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นวงจรที่เกี่ยวเนื่องกันทั้งระบบ

จอห์น เวลส์ (Jon Wels (2009 : 56-57) สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ (Learning Environment) หมายถึง สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวผู้เรียน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ในด้านรูปธรรมเป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ สภาพแวดล้อมในห้องเรียน เช่น ขนาดการวางผังแสงที่น่านั่ง ส่วนสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน เช่น ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์หรือทางภาษา โดยสามารถใช้อาคารในการจัดพื้นที่ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะ จัดสื่อที่หลากหลาย สำหรับนักเรียนแต่ละคน และเป็นสื่อ บูรณาการสะดวกเหมาะสมกับหลักสูตร เป็นศูนย์การเรียนรู้สื่อประสม เป็นต้น สภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม ได้แก่ การจัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมทางจิตใจหรือบรรยากาศทางจิตใจส่งผลต่อ ผู้เรียนทั้งทางบวกและทางลบ ตลอดจนมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการเรียนรู้ของผู้เรียนได้

Bob Pearlman (<http://go.solution-tree.com/21stcenturyskills> อ้างถึงใน **นฤมล ปภัสสรานนท์. 2558** : 67-68) ได้นำเสนอสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า คือ ระบบสนับสนุนที่จัดสรรเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดีที่สุด เป็นระบบที่รองรับความต้องการเรียนรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียนทุกคนและสนับสนุนความสัมพันธ์กับมนุษย์ในทางที่เป็นประโยชน์เพื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

สรุปสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีอิทธิพลเกี่ยวโยงเป็นปัจจัยเกื้อกูลกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้าง และทำลายปัจจัยอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นวงจรที่เกี่ยวเนื่องกันทั้งระบบ มีอิทธิพลต่อบุคคล ส่งผลต่อพัฒนาการ และการเรียนรู้ ทั้งทางบวกและทางลบ

ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2554 : 2-3) กล่าวว่า บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่สถานศึกษาจัด ไม่ว่าจะจัดในห้องเรียน หน้าห้องเรียน บริเวณสถานศึกษา รวมถึงรอบ ๆ สถานศึกษา ล้วนมีผลต่อการปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยที่ดีงามให้เกิดภายในตัวผู้เรียนทั้งสิ้น

1. การที่ผู้เรียนได้เรียนในห้องเรียนที่สะอาด ทาสีอ่อน โยน แสงนุ่มนวล มีต้นไม้ กระจก มีรูปภาพที่ดูแล้วสบายใจ มีซุ้ม หรือมุมสงบได้หาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีความคุ้นเคย กับความสะอาดความเป็นระเบียบเรียบร้อยตลอดเวลา ช่วยให้มีสมาธิหรือรันทมนามากยิ่งขึ้น เกิดความเชื่อมั่น มีความรัก และไม่อยากให้ห้องเรียน และโรงเรียนสกปรก เคยชินกับความสะอาด ความสวยงาม ความเป็นระเบียบ จนซึมซับสิ่งที่ดี ๆ เกิดความรับผิดชอบ และมีวินัยในตนเอง สามารถถ่ายโยงประสบการณ์ ผู้การปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

2. สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาของผู้เรียนทุกด้านได้มากที่สุด คือครู เพราะครูสามารถประสานเชื่อมโยง การอบรมเลี้ยงดูให้มีการพัฒนาการไปในทางที่ดีอย่างต่อเนื่อง ครูจึงนับเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการปลูกฝังเจตคติค่านิยม และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียน

3. เพื่อนเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญมากในการสร้างเจตคติค่านิยม และพฤติกรรมของ นักเรียนรองจากครู โดยเฉพาะวัยรุ่นที่กำลังเปลี่ยนแปลง ทั้งร่างกายจิตใจ อารมณ์ และสังคม นักเรียนที่มีสุขภาพจิตดี เข้ากับเพื่อนได้ดี มีความรัก และเข้าใจเพื่อน ชอบ โรงเรียนและเรียนรู้อย่างมีความสุข มีความคิดสร้างสรรค์ และพร้อมที่จะเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองตามศักยภาพ

4. การจัดศูนย์วิชาการในห้องเรียน เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่จะสนับสนุนให้นักเรียนมีประสบการณ์ทางการเรียนมากที่สุด ตามความสนใจ ความต้องการและความถนัด ส่งผลต่อการเสริมสร้างเจตคติในการเรียนรู้ ตลอดจนการสร้างคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการค้นคว้า และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนอีกหลายรูปแบบ อาทิ ความรับผิดชอบในการศึกษา หาความรู้ได้เองจากสื่อและกิจกรรมต่างๆในศูนย์ นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์อันดี ระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5. บรรยากาศชั้นเรียน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลการเรียนรู้ของนักเรียนโดยตรง บรรยากาศการเรียนที่ดี จะช่วยสนับสนุนให้นักเรียนเรียนเต็มความสามารถ และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน ช่วยให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมีความสามารถในการแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเจตคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น

กรมอนามัย (2556 : 3) กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาตามโครงการส่งเสริมสุขภาพ ที่สอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก (WHO) สถานศึกษาต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อสุขภาพ เพื่อให้เด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาดปลอดภัย เอื้อต่อการเรียนรู้

พินิจ จันทรเกษ (2559 : 15) ได้สรุปความสำคัญของสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ในสถานศึกษามีดังนี้ สภาพแวดล้อมที่ดียกระดับคุณภาพการดำรงชีวิตประจำวันในสถานศึกษาได้สภาพแวดล้อมที่พัฒนาอย่างเหมาะสม จะช่วยพัฒนาคนอย่างรอบด้านและสภาพแวดล้อมที่ดีจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชน

ประเภทของสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา

ประกอบ หาญณรงค์ (2557 : 29) แบ่งประเภทของการสร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาไว้ 3 ประเภท

1. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพในโรงเรียนที่สำคัญ ได้แก่ อาคาร สถานที่ต่าง ๆ ในโรงเรียน เช่น ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด สนามกีฬา เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังรวมถึง องค์ประกอบทางกายภาพที่เกี่ยวกับการจัดห้องเรียน ได้แก่ การจัดวางสิ่งของต่าง ๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ตู้เก็บ อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ การจัดบริเวณ หรือสถานที่ต่าง ๆ ให้มีความเป็นระเบียบ เรียบร้อย และ สะดวกต่อการใช้ประโยชน์ และองค์ประกอบทางกายภาพที่มีผลต่ออารมณ์ความรู้สึก ได้แก่ แสง เสียง อุณหภูมิ การถ่ายเทของอากาศในห้อง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของผู้เรียน 1) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีควรทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึกอิสระ ผ่อนคลาย มีความสุขในการทำงาน และกระตุ้นประสาทรับรู้ของผู้เรียน หน้าที่ความรับผิดชอบของครูผู้สอนที่สำคัญ ประการหนึ่งก็คือ การจัดสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนให้มีความพร้อมและเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน 2) การจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ส่งผลต่อการรับรู้และอารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียน สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ควรคำนึงถึง มีดังต่อไปนี้

สี เป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่มีอิทธิพลต่อสภาวะทางจิตใจและ ความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความรู้สึกร่าเริง ยินดี หรือในทางตรงข้าม เช่น ความรู้สึกเศร้าหมอง หดหู่ เรา สามารถแบ่งสีที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึก ได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก คือสีอุ่น ได้แก่ สีเหลือง ส้ม แสด แดงและม่วงแดง สีในกลุ่มนี้ จะให้ความรู้สึกร่าเริง ตื่นเต้น มีชีวิตชีวา และกลุ่มที่สอง คือสีเย็น ได้แก่ สีม่วง สีคราม สีน้ำเงินแกมม่วง สีน้ำเงินฟ้า สีเขียว สีในกลุ่มนี้จะให้ความรู้สึกสงบ มีสมาธิ จิตใจอ่อนโยน ซึ่งสีในกลุ่มนี้จะช่วยให้นักเรียนมีความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทางด้าน

สติปัญญา ดังนั้นในการใช้สีกับห้องเรียนและอาคารเรียนต่างๆ จึงควรเลือกใช้สีให้เหมาะกับการกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียน

เสียง เสียงเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อจิตใจและการเรียนรู้โดยตรง เสียงที่ดังเกินไปทำให้ขาดสมาธิในการเรียน เสียงบางเสียง เช่น เสียงดนตรีที่ไม่มีเนื้อร้อง และมีจังหวะไม่รุนแรง เช่น ดนตรีไทย ดนตรีคลาสสิก รวมทั้งเสียงในธรรมชาติ เช่น เสียงนก เสียงคลื่น จะช่วยให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในระดับผ่อนคลายและกระตุ้นการทำงานของสมองทุกส่วน จึงอาจใช้เสียงเพลงในตอนเช้าและช่วงกลางวันซึ่งเป็นช่วงพักของนักเรียน และใช้เสียงเพลงในขณะที่เด็กทำงานที่ต้องใช้จินตนาการ เช่น งานศิลปะ ดนตรี และกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ เป็นต้น

แสง แสงที่จ้าเกินไปทำให้เด็กขาดสมาธิในการเรียน แสงที่ไม่เพียงพอก็มีผลเสียต่อสายตา ในห้องเรียนจึงควรจัดสภาพให้มีแสงสว่างที่เพียงพอ ไม่จ้าจนเกินไป หากเป็นแสงธรรมชาติที่นุ่มนวลจะดีที่สุด เพราะจะช่วยในการเรียนรู้ของนักเรียน 1.2.4 การถ่ายเทของอากาศ สภาพห้องเรียนที่มีอากาศถ่ายเทได้ดี ไม่ร้อนอบอ้าว หรือเย็นจนเกินไป ไม่มีกลิ่นรบกวน จะทำให้นักเรียนมีสมาธิในการทำงาน จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะเห็นว่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพมีผลทั้งต่อการทำกิจกรรม การเรียนการสอน โดยตรง และด้านอารมณ์ ความรู้สึกที่มีผลต่อการเรียนรู้และประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของนักเรียน

2. สิ่งแวดล้อมทางจิตวิทยา เป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างนักเรียน และครูที่อยู่ร่วมกันในห้องเรียน ครูมีหน้าที่ที่จะทำให้นักเรียนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของห้องเรียนและการเรียนรู้ ทำให้นักเรียนสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ มีความมั่นใจในตนเอง และมีทัศนคติที่ดีต่อครู และเพื่อน ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางจิตวิทยาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมทางจิตวิทยาที่ส่งเสริมการเรียนรู้มีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (Jacobsen, Eggen, & Kauchak, 1999, pp. 268-270)

1) นักเรียนและครูมีความคุ้นเคยกัน ทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างครูและนักเรียน คือการติดต่อสื่อสาร ทำความรู้จักกันตั้งแต่ระยะเริ่มแรกของการจัดการเรียนการสอน ครูสามารถสร้างความคุ้นเคยโดยการทำความรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลจากการให้นักเรียนเล่าเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง การสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคล การศึกษาจากรายงานหรือบันทึกของนักเรียนในด้านต่าง ๆ และการสอบถามจากบุคคลที่ใกล้ชิดนักเรียน เช่น เพื่อนนักเรียน ผู้ปกครอง ครูประจำชั้น และครูแนะแนว เป็นต้น

2) นักเรียนมีความรู้สึกผ่อนคลายเป็นอิสระ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้นได้โดยเปิดโอกาสให้นักเรียนมีอิสระในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ครูยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน ครูใช้วาจาทางบวกกับนักเรียน ไม่ดูค่างกล่าวโดยไร้เหตุผล ทำให้นักเรียนกล้าคิด กล้าแสดงออกและเกิดความมั่นใจในตนเอง

3) นักเรียนมีความสนใจและพึงพอใจในการเรียนรู้ ครูสามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้สึก สนใจ และสนุกสนานกับการเรียนรู้ได้ โดยการวางแผนการเรียนการสอนเป็นอย่างดี เตรียมสื่อ อุปกรณ์ การเรียนการสอนล่วงหน้าเพื่อให้เกิดความพร้อมในการนำไปใช้จัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่กระตุ้นการเรียนรู้ ครูใช้คำถามกระตุ้นการคิดของนักเรียน ครูมีความใจเย็น อดทนรอคอยคำตอบ และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันของนักเรียน ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และช่วยเหลือ ให้นักเรียนทุกคนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

4) นักเรียนได้รับความสำเร็จในการเรียน ครูสามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยการจัดให้นักเรียนร่วมมือช่วยเหลือกันในการเรียนรู้เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ส่งเสริมให้นักเรียนรู้วิธีการทำงานเป็นกลุ่มและได้ฝึกทักษะการทำงาน โดยครูไม่เร่งรัดเวลามากจนเกินไป ให้นักเรียนมีเวลาเพียงพอสำหรับปรึกษาหารือกัน และช่วยกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

5) นักเรียนได้รับการยอมรับและมีความรู้สึกทางบวก ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดขึ้นได้จากบทบาท และทัศนคติของครูที่มีต่อผู้เรียนและการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การสนับสนุนให้นักเรียน กำหนดความคาดหวังของตนเองให้สูงตามที่ควรจะเป็น ครูส่งเสริมวิธีการเรียนรู้ให้กับนักเรียนเพื่อให้นักเรียนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ครูให้ความเชื่อมั่นและยอมรับความแตกต่างของผู้เรียน ครูให้ความยุติธรรมแก่นักเรียน โดยเท่าเทียมกัน ครูทำให้การเรียนเป็นสิ่งสนุกสนาน ทำทาย และ ยอมรับความผิดพลาดของนักเรียน มีอารมณ์ขันและมองโลกในแง่ดี ครูรู้วิธีให้การเสริมแรงแก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสมเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมของผู้เรียน

6) นักเรียนมีวินัยและเคารพกฎระเบียบ ซึ่งเป็นวินัยที่เกิดขึ้นในตนเอง ได้แก่ การรู้จัก หน้าที่ ความรับผิดชอบ และยึดถือกติกาที่นักเรียนช่วยกันกำหนดขึ้น เพื่อให้การดำเนินการในห้องเรียน เป็นไปด้วยความเรียบร้อยราบรื่น เช่น การตรงต่อเวลาในการเข้าชั้นเรียน การส่งงาน การแต่งกาย การใช้เวลา สุภาพ มารยาทในการเข้า-ออกจากห้องเรียน มารยาทในการใช้ห้อง มารยาทในการถาม-ตอบ เป็นต้น

จากลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางจิตวิทยาในห้องเรียนที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าสามารถ ทำให้เกิดขึ้น ได้จากการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้เรียนในการเรียนการสอนซึ่งสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ ดังนี้ (Arends, 2001, pp. 90-91)

1) รูปแบบการจัดห้องเรียนแบบแข่งขัน คือ รูปแบบการจัดห้องเรียนที่เน้นความสำเร็จ และความป็นเลิศในการเรียนของเด็กแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่เน้นการแข่งขันช่วยกระตุ้นให้เด็กพัฒนาตัวเองเพื่อบรรลุผลที่ตนตั้งไว้ ห้องเรียนรูปแบบนี้เน้นการทำงานคนเดียวหรือการทำงานแบบกลุ่มเล็ก เด็กจะพยายามทำงานที่มีมาตรฐาน และเป็นที่ยอมรับของครู และเพื่อนร่วมห้อง

ความสำเร็จในการทำกิจกรรม หรือผลงานในห้องเรียนช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้เด็ก และเป็นตัวผลักดันให้เด็กมีกำลังใจในการเรียน

2) รูปแบบการจัดห้องเรียนแบบร่วมมือ คือ ห้องเรียนที่เน้นให้นักเรียนทำงานร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ เด็กทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการทำงานและกิจกรรมของกลุ่มให้สำเร็จตาม เป้าหมายที่ตั้งไว้ ความสำเร็จของกลุ่มจึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือของสมาชิกแต่ละคน ครูมีหน้าที่จัดกลุ่ม รับผิดชอบและวางแผนกิจกรรมกลุ่ม รูปแบบการจัดห้องเรียนแบบร่วมมือนี้นอกจากจะทำให้มีอัตราความสำเร็จเพิ่มขึ้นกว่าการทำงานคนเดียว ยังช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ของเด็กที่มีพื้นฐานทางสังคม เพศ และระดับความสามารถที่แตกต่างกันให้ดีขึ้นอีกด้วย (Slavin, 1995 cited in Jacobsen, Eggen, and Kauchak, 1999)

3) รูปแบบการจัดห้องเรียนแบบปัจเจกบุคคล คือ การเน้นให้เด็กทำงานที่อยู่ในระดับความสามารถของเด็กแต่ละคน รูปแบบการจัดห้องเรียนแบบนี้เน้นการปฏิสัมพันธ์ของครูและนักเรียน เนื่องจากครูเป็นผู้จัดเด็กให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม และติดตามความสำเร็จของเด็กอย่างใกล้ชิด โดยทำหน้าที่เป็นผู้ประเมิน ส่งเสริมและเป็นแหล่งข้อมูลให้เด็ก เด็กแต่ละคนจะได้รับมอบหมายงานที่แตกต่างกันออกไปตามความสามารถของตนเอง สิ่งแวดล้อมดังกล่าวช่วยพัฒนาเด็กแต่ละคนไปตามระดับที่เหมาะสม ครูสามารถใช้รูปแบบการจัดสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนทั้งสามแบบนี้ร่วมกันได้ หรืออาจใช้ รูปแบบที่แตกต่างตามโอกาสต่างๆ ไปรูปแบบต่าง ๆ ล้วนมีข้อดีและข้อเสีย เช่น รูปแบบการจัดห้องเรียนแบบร่วมมืออาจพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็ก แต่การจัดการในห้องเรียนอาจยากและใช้เวลานานกว่ารูปแบบการจัดห้องเรียนแบบปัจเจกบุคคลสิ่งสำคัญคือ ครูต้องจำไว้ว่ารูปแบบการจัดสภาพแวดล้อมของห้องเรียนต้องสอดคล้องกับกิจกรรม เนื้อหา และเป้าหมายของบทเรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการเรียน

3. บรรยากาศสภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนทั้งในและ นอกห้องเรียน ตลอดจนการจัด บริการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียน เกิดการเรียนรู้ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา สดชื่น แจ่มใส มีความรู้สึกรักสถานศึกษา รักครู รักเพื่อน

สรุปหลักสิ่งแวดล้อมดี (Good Environments) หมายถึง กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้จากชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีอิทธิพลเกี่ยวโยงเป็นปัจจัยเกื้อกูลกัน และกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้างปัจจัยอื่น เป็นวงจรที่เกี่ยวเนื่องกันทั้งระบบ มีที่มีอิทธิพลต่อบุคคล ส่งผลต่อพัฒนาการ และการเรียนรู้ ทั้งทางบวกและทางลบ

6) E : Evaluation การประเมินผลการปฏิบัติงาน/การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2553 : 9) กล่าวว่า การประเมินผล (Evaluation) เป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่า ความจริงและการกระทำ บางที่ขึ้นอยู่กับ การวัดเพียงอย่างเดียว เช่น คะแนนสอบ แต่โดยทั่วไปจะเป็นการวัดหลายๆ ทางโดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดจากการสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบประกอบการพิจารณา การประเมินผลแต่ละครั้งจะประกอบด้วย การวัดที่ได้จากกระบวนการต่างๆ เกณฑ์การพิจารณา และการตัดสินใจเป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ล้วน สายยศ (2543 : 10-11) (อ้างถึงในสุรศักดิ์ เกลี้ยงสะอาด. 2556 : 42) กล่าวว่า การวัด (Measurement) เป็นกระบวนการที่กำหนดตัวเลขให้กับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลตามความมุ่งหมายและเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่าง ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่วัดนั้นๆ เช่น การวัดความสามารถทางสมองด้านต่างๆ การวัดคุณสมบัติทางการกายภาพ เช่น น้ำหนัก ขนาดวัตถุ ผลที่ได้จากการวัดเป็นตัวเลข จุดมุ่งหมายของการวัดผลนั้นเป็นการตรวจสอบการสอนของครู อาจารย์ และเรียนรู้ของผู้เรียน ในด้านการเรียนรู้ 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Domain) ด้านทักษะปฏิบัติ (Psychomotor Domain) ด้านเจตคติ (Affective Domain)

กระทรวงศึกษาธิการ (2554 : 24-25) กล่าวถึง การวัดประเมินผลว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ

ปรียาพร วงษ์อนุตรโรจน์ (2554 : 34) ได้กล่าวว่า การวัดและประเมินผลเป็นสิ่งที่จำเป็นในกระบวนการเรียนการสอนมีประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้ 1) เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครูอาจารย์ 2) เพื่อปรับปรุงการเรียนของนักเรียน นักศึกษา 3) เพื่อปรับปรุงระบบบริหารงานในสถานศึกษา 4) เพื่อเป็นข้อมูลทางการศึกษาทั่วไป 5) เป็นหลักฐานด้านการศึกษาของสถานศึกษา 6) เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สถานศึกษา

พิชัย เสงี่ยมจิตต์ (2542) (อ้างถึงในสุรศักดิ์ เกลี้ยงสะอาด. 2556 : 42) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการประเมินมีประโยชน์อย่างน้อย 5 ประการ ดังนี้ 1) ประโยชน์ต่อครูผู้สอน 2) ประโยชน์ต่อนักเรียน 3) ประโยชน์ต่อการแนะแนว 4) ประโยชน์ต่อการบริหารและการนิเทศ 5) ประโยชน์ต่อการวิจัย

หลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

สุรศักดิ์ เกลี้ยงสะอาด (2556 : 42) กล่าวถึง หลักการวัดและประเมินผล ดังนี้ 1) เป็นวิธีการประเมินที่ออกแบบมาเพื่อสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมและทักษะที่จำเป็นของนักเรียนในสถานการณ์ที่เป็นจริงแห่งโลกปัจจุบัน 2) เป็นวิธีการประเมินที่เน้นงานที่นักเรียนแสดงออกในภาคปฏิบัติ เน้นกระบวนการเรียนรู้ ผลผลิต และเพิ่มสะสมงาน 3) เป็นการประเมินการปฏิบัติงานตามสภาพจริง เช่น นักเรียนเรียนการเขียนก็ต้องเขียนให้ผู้อ่านจริงๆ 4) การเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทำให้รู้จักการวางแผนการเรียนรู้ตามความต้องการของตนเอง 5) การประเมินผลการเรียนต้องคำนึงถึง หลักสูตรการเรียนการสอน และการประเมินผลจะต้องไปด้วยกันไม่แยกการประเมินออกไปต่างหาก 6) การประเมินต้องใช้เทคนิคการประเมินที่หลากหลายวิธี ตลอดช่วงระยะเวลาหนึ่งเพื่อจะตรวจสอบคุณภาพงานของนักเรียน 7) การประเมินผลต้องใช้เครื่องมือที่หลากหลาย 8) เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ต้องเป็นเกณฑ์ประเมินแก่นแท้ของการปฏิบัติมากกว่าเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่สร้างขึ้นจากผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ เป็นเกณฑ์ที่เปิดเผยและรับรู้กันอยู่ในโลกความเป็นจริงของทั้งตัวผู้เรียนและผู้อื่น 9) การประเมินตนเองเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในการทำงานของตนโดยเทียบกับมาตรฐานทั่วไป เพื่อวัดความก้าวหน้าของตนเอง 10) การนำเสนอผลงานเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งของการประเมินผล

กระทรวงศึกษาธิการ (2554 : 5) กล่าวถึง เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 26 ที่ได้กำหนดให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกต พฤติกรรมการเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการจัดการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2556 : 15-16) ได้นำเสนอหลักการประเมินผลการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learner-Centered Assessment) ซึ่งนำมาใช้เป็นหลักในการประเมินตามสภาพจริงไว้ ดังนี้ 1) จุดหมายเบื้องต้นของการประเมินผู้เรียน คือ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน 2) การประเมินควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถที่แท้จริงออกมา และสะท้อนให้เห็นถึงแรงจูงใจและความตั้งใจในการเรียนรู้ พร้อมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักกำกับ ดูแล และประเมินการเรียนรู้ด้วยตนเอง 3) การประเมินผลควรอาศัยข้อมูลจากการปฏิบัติการงานที่มีความหมาย สอดคล้องกับสภาพจริง และสอดคล้องกับหลักสูตรและการเรียนการสอนในชั้นเรียน 4) การประเมินและตัดสินผลการเรียนไม่ควรใช้ข้อมูลจากผลทดสอบเพียงอย่างเดียว เพราะไม่เป็นธรรมกับผู้เรียนที่หลากหลายด้านความสามารถและผลสัมฤทธิ์ 5) การประเมินในชั้นเรียนควรกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ข้อมูลระยะยาวในการใช้เป็นหลักฐานการพัฒนาและความก้าวหน้าของผู้เรียน 6) การประเมินผลควรรวมถึงการวัดแรงจูงใจ

เจตคติ และปฏิกริยาทางจิตพิสัยของผู้เรียนต่อหลักสูตรและการเรียนการสอน นอกเหนือไปจากการวัด ด้านความรู้ทักษะทางปัญญา และยุทธศาสตร์การคิด 7) การประเมินผลควรครอบคลุมถึงตัวอย่าง ผลงาน เพิ่มสะสมงาน และการปฏิบัติจริง นอกเหนือไปจากการทดสอบแบบ Paper & pencil 8) ผล การประเมินควรให้ข้อมูลป้อนกลับที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และเป็นปัจจุบันแก่ผู้เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ 9) การประเมินไม่ควรถือความถูกต้อง-ผิด ของคำตอบอย่างเคร่งครัดและคับแคบ แต่ควรพิจารณาถึง คำตอบที่เป็นประโยชน์เป็นไปได้และสมเหตุสมผล และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากความ ผิดพลาด 10) การประเมินควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกซึ่งความรู้และความเข้าใจอย่าง สร้างสรรค์ และไม่ควรจำกัดเพียงแค่โจทย์ปัญหาและคำตอบที่ได้เตรียมไว้ล่วงหน้า

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 12) สรุปไว้ว่า การวัดและ ประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นกระบวนการ เก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบ ตีความผลการเรียนรู้ และพัฒนาการด้านต่างๆ ของผู้เรียนตามมาตรฐาน การเรียนรู้/ตัวชี้วัดของหลักสูตร นำผลไปปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนรู้และใช้ข้อมูลสำหรับการ ตัดสินผลการเรียน ถูกต้องตามหลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ รวมทั้งสามารถรองรับการ ประเมินภายในและการประเมินภายนอกตามระบบประกันคุณภาพการศึกษา และได้ให้แนวทางใน การตัดสินใจเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา 8 ประการ ดังนี้

- 1) สถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม
- 2) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนและตัดสิน การเรียน
- 3) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ต้องสอดคล้องและครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้/ ตัวชี้วัด ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่กำหนดในหลักสูตรสถานศึกษา และจัดให้มีการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- 4) การวัดและ ประเมินผลการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องดำเนินการด้วยเทคนิค วิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถวัดและประเมินผลผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน ธรรมชาติวิชา และ ระดับชั้นของผู้เรียน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเที่ยงตรงยุติธรรม และเชื่อถือได้
- 5) การประเมิน ผู้เรียนพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ การร่วม กิจกรรม และการทดสอบ ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา
- 6) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตรวจสอบผลการประเมินผลการ เรียนรู้
- 7) ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างสถานศึกษาและระหว่างรูปแบบการศึกษาต่างๆ
- 8) ให้ สถานศึกษาจัดทำและออกเอกสารหลักฐานการศึกษา เพื่อเป็นหลักฐานการประเมินผลการเรียนรู้ รายงานผลการเรียน แสดงวุฒิการศึกษาและรับรองผลการเรียนของผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : บทนำ) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ไว้ 2 ประการ ดังนี้ 1) การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในระหว่างการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง บันทึก วิเคราะห์ แปลความหมายข้อมูลแล้วนำมาใช้ในการส่งเสริมหรือปรับปรุงแก้ไข การเรียนรู้ของผู้เรียนและการสอนของครู การวัดและประเมินผลกับการสอนจึงเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กัน หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งการเรียนการสอนก็ขาดประสิทธิภาพ การประเมินระหว่างการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เช่นนี้เป็นการวัดและประเมินผลเพื่อการพัฒนา (Formative Assessment) ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนทุกวัน เป็นการประเมินเพื่อให้รู้จุดเด่น จุดที่ต้องปรับปรุงจึงเป็นข้อมูลที่ใช้ในการพัฒนาในการเก็บข้อมูล ผู้สอนต้องใช้วิธีการและเครื่องมือประเมินที่หลากหลาย สิ่งสำคัญที่สุดในการประเมินเพื่อพัฒนา คือการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนในลักษณะคำแนะนำที่เชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ที่ทำให้การเรียนรู้พอกพูน แก้ไขความคิด ความเข้าใจเดิมที่ไม่ถูกต้อง ตลอดจนให้ผู้เรียนตั้งเป้าหมายและพัฒนาตนได้ 2) การวัดและประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนเป็นการประเมินสรุปผลการเรียนรู้ (Summative Assessment) ซึ่งมีหลายระดับ ได้แก่ เมื่อเรียนจบหน่วยการเรียนรู้ จบรายวิชา เพื่อตัดสินให้คะแนน หรือให้ระดับผลการเรียน ให้การรับรองความรู้ความสามารถของผู้เรียนว่าผ่านรายวิชาหรือไม่ ควรได้รับการเลื่อนชั้นหรือไม่ หรือสามารถจบหลักสูตรหรือไม่ ในการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนที่ดีต้องให้โอกาสผู้เรียน ได้แสดงความรู้ความสามารถด้วยวิธีการที่หลากหลายและพิจารณาตัดสินบนพื้นฐานของเกณฑ์ผลการปฏิบัติมากกว่าใช้เปรียบเทียบระหว่างผู้เรียน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ต้องอยู่บนจุดมุ่งหมายพื้นฐาน 2 ประการ คือ การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียนและการวัดและประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนและควรให้ความสำคัญกับการวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียนมากกว่าการวัดและประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียน

วิธีการและเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้

รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ (2557 : 87-88) กล่าวว่า เครื่องมือในการวัดผลมีหลายชนิด ได้แก่ 1) แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน เช่นการสังเกตผู้เรียนขณะปฏิบัติงาน 2) แบบจัดอันดับคุณภาพของงานโดยเป็นตัวเลขแสดงอันดับคุณภาพของงาน 3) แบบทดสอบ เป็นเครื่องมือที่นิยมใช้ในสถานศึกษา ประกอบด้วย 3.1) ข้อสอบแบบอัตนัย เป็นแบบความเรียงที่ไม่ต้องการคำตอบของผู้ตอบ 3.2) ข้อสอบแบบปรนัย เป็นข้อสอบที่จำกัดการตอบของผู้ตอบแต่สามารถออกได้มากข้อ ครอบคลุมหลักสูตร สามารถหาความยากง่าย หาความเชื่อมั่น ค่าความเที่ยงตรงได้

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2553 : 216-225) กล่าวว่า วิธีการและเครื่องมือในการประเมินผลมีหลายรูปแบบ ดังนี้ 1) การสังเกต เป็นวิธีการที่กระทำได้ในทุกสถานการณ์และทุกสถานที่ สามารถใช้ประเมินผลการเรียนรู้ทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านทักษะกระบวนการ ด้านคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 2) การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการประเมินโดยตั้งคำถามอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนเกินไป นิยมใช้ประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้ ความเข้าใจในระดับสูงกว่าความรู้ความจำ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและทัศนคติ 3) แบบสอบถาม เป็นการวัดผลที่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือสอบถาม ซึ่งทำให้ประหยัดเวลาในการซักถาม โดยคำตอบที่ได้รับควรอยู่ในขอบเขตของเรื่องที่ผู้เรียนศึกษา 4) บันทึกรายงานจากผู้เกี่ยวข้อง เป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถพิเศษ ความถนัดความสนใจ และการแสดงออกของพฤติกรรมลักษณะต่างๆ ทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการเรียนรู้ และแนวทางพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 5) แบบทดสอบวัดความสามารถที่เป็นจริง เป็นวิธีการสร้างข้อสอบโดยใช้คำถามที่เกี่ยวกับการนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ หรือการสร้างความรู้ใหม่จากความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เดิม 6) การรายงานตนเอง เป็นวิธีการประเมินด้วยการให้ผู้เรียนเขียนบรรยายความรู้สึกรู้สึก หรือพูดแสดงความคิดเห็นออกมาโดยตรง เพื่อประเมินความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจ และความต้องการของผู้เรียน และสามารถประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะกระบวนการ รวมทั้งเจตคติต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น 7) การสร้างจินตภาพ เป็นเครื่องมือที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นหรือปฏิกิริยาออกมาเพื่อให้ได้ข้อมูลว่าขณะนั้นผู้เรียนมีความรู้สึกรู้สึกนึกคิดกับเรื่องที่เรียนเป็นอย่างไร ซึ่งอาจตั้งคำถามให้นักเรียนสร้างจินตนาการโดยการต่อข้อความในประโยคให้สมบูรณ์ 8) การใช้แฟ้มสะสมงาน เป็นการจัดเก็บตัวอย่างผลงานที่มีการรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ และกระทำอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชั้นของหลักสูตรหรือโปรแกรมการเรียน เพื่อใช้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้เรียนในด้านความรู้ความเข้าใจ และทักษะต่างๆ ที่ผู้เรียนพัฒนาได้สำเร็จและสามารถนำมาประกอบประเมินความก้าวหน้าทางการเรียนให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

หน้าที่ของผู้บริหารกับการวัดผลและประเมินผล

รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ (2550 : 94) กล่าวว่า ผู้บริหารมีหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านการวัดและประเมินผล ดังนี้

1. กำหนดนโยบายทั่วไปเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลในเรื่อง ประเภทของข้อสอบที่ใช้วัด ระยะเวลาที่ใช้ในการสอบ จำนวนครั้งที่สอบและการเก็บคะแนนสอบแต่ละครั้ง มาตรฐานในการสอบวัดผล การเตรียมฟอร์มสำหรับรายงานการสอบแก่ผู้ปกครอง

2. จัดหาวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอบ ตลอดจนเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก

3. พยายามส่งเสริมครู อาจารย์ให้มีความรู้ทางการวัดผลประเมินผล โดยการจัดการฝึกอบรม การประชุมปฏิบัติการ ในด้านเทคนิคการออกข้อสอบ การให้คะแนนการประเมินผล ตลอดจนการรายงานผลการสอบ รวมทั้ง

3.1 การจัดการสอบ ห้องสอบ และระเบียบในการสอบและคุมสอบ

3.2 ควรมีการประเมินผลการสอน หากมีการบกพร่องจะได้หาแนวทางแก้ไขต่อไปหรือเสนอแนวทางในการนำไปใช้ปรับปรุงในครั้งต่อไป

สรุป การวัดและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้สอน ผู้เรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนทราบถึงผลของการจัดการเรียนรู้นั้นบรรลุเป้าหมายหรือไม่อย่างไร ควรปรับปรุงหรือพัฒนาในเรื่องใด เพื่อให้เกิดการจัดการเรียนรู้นั้นบรรลุเป้าหมายตามเกณฑ์ที่กำหนด

6. ความพึงพอใจ

6.1 ความหมายของความพึงพอใจ

ได้มีนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่าน ให้คำจำกัดความหรือความหมายของความพึงพอใจไว้ดังนี้

วราวุธ แก้วพริ้ม (2556 : 60) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือ ความรู้สึก หรือทัศนคติที่ดีของบุคคลเป็นไปตามความคาดหวังหรือมากกว่าสิ่งที่คาดหวัง ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกกระตือรือร้นและสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามได้ต่อไป ความรู้สึกจะลดลงหรือไม่เกิดขึ้น หากความต้องการหรือจุดมุ่งหมายนั้นได้รับการตอบสนองและถ้ามีความรู้สึกที่ดีต่อการทำงาน จะมีผลทำให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน มีการเสียสละ อุทิศกาย ใจและสติปัญญาให้แก่งาน ซึ่งจะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้ในที่สุด

สมศักดิ์ คงเที่ยง และอัญชลี โพธิ์ทอง (2542 : 161) ได้กล่าวว่ามีผู้ให้คำอธิบายความหมายของความพึงพอใจไว้หลายประการดังนี้

1. ความพึงพอใจ เป็นผลรวมของความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับระดับความชอบหรือไม่ชอบต่อสภาพต่าง ๆ ในงานคือ ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกพอใจในงานที่ทำและเต็มใจที่จะปฏิบัติงานนั้นให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร คนจะรู้สึกพอใจในงานที่ทำเมื่องานนั้นให้ผลประโยชน์ตอบแทนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งสามารถสนองความต้องการพื้นฐาน

2. ความพึงพอใจในงาน เป็นผลของทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของงานและการมีส่วนร่วมในการบริหาร เช่น ลักษณะงาน สภาพแวดล้อมในการทำงาน และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ถ้าบุคคลมีความพึงพอใจในการทำงานเขาจะมีขวัญและกำลังใจที่ดี

3. ความพึงพอใจในการทำงาน เป็นผลมาจากการปฏิบัติงานที่ดีและผลการปฏิบัติจะทำให้เกิดความรู้สึกสำเร็จ การได้รับผลตอบแทนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ตรงตามที่คาดหวังไว้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะกลับมาเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการทำงาน ช่วยลดความเครียดของพนักงานให้น้อยลง อันเป็นผลทำให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน

อารี ชิวเกษมสุข และจินตนา ยูนิพันธุ์ (2548 : 617- 631) กล่าวว่า ความพึงพอใจ (satisfaction) เป็นคำที่มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางในการประเมินผลการให้บริการต่าง ๆ หลายสาขาวิชาชีพ

สรชัย พิศาลบุตร (2549 : 8) กล่าวว่า ความพึงพอใจของผู้รับบริการ หมายถึง การที่ผู้รับบริการได้รับสิ่งที่ต้องการแต่ต้องอยู่ในขอบเขตที่ผู้ให้บริการจัดหาได้ โดยไม่ขัดต่อวัตถุประสงค์หรือความถูกต้องในการให้บริการ

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเกิดจากพื้นฐานของการรับรู้ ค่านิยม และประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับ และจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการให้แก่บุคคลนั้นได้ ซึ่งระดับความพึงพอใจของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกันไป ดังนั้น ความพึงพอใจในการเรียน จึงหมายถึง ความรู้สึกพอใจชอบใจ ในการร่วมปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน และต้องการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ จนบรรลุผลสำเร็จ

6.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

มีนักการศึกษาหลายท่านได้ทำ การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีความพึงพอใจไว้ดังนี้

มาสโลว์ (Maslow. 1970 : 69-80) ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับความต้องการว่ามนุษย์เรามีความต้องการอยู่เสมอ ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเมื่อความต้องการอย่างหนึ่งได้รับการตอบสนองหรือพึงพอใจอย่างหนึ่งแล้ว ก็จะมีความต้องการอย่างอื่นเข้ามาแทนที่ ความต้องการของคนเราอาจจะซ้ำซ้อนกัน คือ ความต้องการอย่างหนึ่งยังไม่หมดไป ความต้องการอีกอย่างหนึ่งก็อาจเกิดขึ้นได้ ลักษณะเฉพาะของมนุษย์ คือ การทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ปรารถนานั้นคือ เมื่อใดมีความปรารถนาเกิดขึ้น ก็จะมีแรงขับและการกระทำที่จะถูกปลุกเร้าแล้วก็เกิดความรู้สึกขึ้น มาสโลว์ มีความเชื่อว่าการที่คนเราจะพัฒนาให้ตนเองได้บรรลุถึงศักยภาพแห่งตนได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสามารถสนองตอบต่อความต้องการในระดับต้นเสียก่อน ซึ่งทราบได้ที่ความต้องการใน

ระดับต้นนั้นยังไม่ได้รับการตอบสนอง การที่จะบรรลุศักยภาพแห่งตนก็ย่อมจะเป็นไปไม่ได้ มาสโลว์ได้เสนอแนวคิดของการจัดลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ เป็น 5 ขั้น ดังนี้

1. ความต้องการทางกายภาพ (physiological needs) เป็นความต้องการระดับพื้นฐาน ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

2. ความต้องการความปลอดภัยและความมั่นคง (safety and security needs) ได้แก่ ความต้องการในสิ่งที่ทำให้รู้สึกมั่นคงคาดการณ์ได้และมีขั้นตอนที่แน่นอน เมื่อใดที่เด็กรู้สึกว่าไม่ปลอดภัยหรือไม่แน่ใจในสิ่งที่เกิดขึ้น จะเกิดความกลัว และถ้าสิ่งนี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ เขาจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดความมั่นคงทางจิตใจ ไม่สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม

3. ความต้องการความรักและความเป็นพวกเดียวกัน (love and belongingness needs) ได้แก่ ต้องการความรัก ความอบอุ่น การได้รับการยอมรับและการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

4. ความต้องการการรู้จักคุณค่าของตนเอง (need for self-esteem) ได้แก่ ความต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น ต้องการให้ผู้อื่นชื่นชม และมีความภาคภูมิใจในตนเอง

5. ความต้องการการบรรลุถึงศักยภาพแห่งตน (need for self actualization) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการประสบผลสำเร็จในทุกอย่างตามความคาดหวัง เพื่อพัฒนาตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ความเป็นตัวของตัวเอง และมีอารมณ์ขันในระดับที่สูง

จากแนวคิดของมาสโลว์ ประภาพรรณ เอี่ยมสุภานิต (2543 : 102-105) สรุปไว้ว่าในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความต้องการ ที่จะบรรลุถึงศักยภาพแห่งตนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูจะต้องจัดสภาพแวดล้อม และกิจกรรมการเรียนการสอนให้สนองต่อความต้องการของผู้เรียนในระดับต้นเสียก่อน โดยเริ่มจากทางกายภาพ ให้ผู้เรียนได้รู้สึกอบอุ่นปลอดภัย ไม่รู้สึกถูกรังแก ทำให้เกิดความกลัว ท้อแท้ หรือทำให้รู้สึกว่าตนถูกลดคุณค่าลง ครูควรจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนให้น่าสนใจ สดแรงกดดันลง ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าความล้มเหลวเป็นสิ่งที่น่าอายใจ ผู้เรียนก็จะอยากเรียนมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันครูก็จะจัดให้มีการเรียนรู้ที่จะร่วมมือกันเรียน ทำงานร่วมกัน เพื่อสนองต่อความต้องการเป็นพวกเดียวกัน ให้ยอมรับซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและเมื่อรู้ว่าตนมีคุณค่าแล้ว ต่อมาก็จะเกิดความต้องการที่จะบรรลุถึงศักยภาพแห่งตน

สมุทร ชำนาญ (2556 : 268-294) กล่าวถึง กลุ่มทฤษฎีที่เน้นการศึกษาเนื้อหา (Contents theories) เป็นกลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ จึงมีการเรียกชื่อหนึ่งว่า ทฤษฎีที่เน้นความต้องการ (Need theories of work motivation) เป็นทฤษฎีที่มุ่งศึกษาเพื่อหาคำตอบของมนุษย์ แต่ละคนมีความต้องการอะไร ตลอดจนมีความต้องการอยู่ในระดับใด ทฤษฎีที่เน้นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์มีการนำเสนอไว้หลากหลาย ส่วนทฤษฎีที่เป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน มีดังนี้

1. ทฤษฎีความต้องการของ มาสโลว์ (Maslow's hierarchy of need)

มาสโลว์มีหลักที่สำคัญเกี่ยวกับแรงจูงใจ โดยเน้นในเรื่องลำดับขั้นความต้องการ เขามีความเชื่อว่ามนุษย์มีแนวโน้มที่จะมีความต้องการอันใหม่ที่สูงขึ้น แรงจูงใจของคนเรามาจากความ ต้องการพฤติกรรมของคนเรา มุ่งไปสู่การตอบสนอง ความพอใจ มาสโลว์ (Maslow) แบ่งความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ออกเป็น 5 ระดับด้วยกัน ได้แก่

1.1 ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการปัจจัย 4 เช่น ต้องการอาหารให้อิ่มท้อง เครื่องนุ่งห่มเพื่อป้องกันความร้อน หนาวและอุจาดตา ยารักษาโรคภัย ไข้เจ็บ รวมทั้งที่อยู่อาศัยเพื่อป้องกันแดด ฝน ลม อากาศหนาวและสัตว์ร้าย ความต้องการเหล่านี้มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน ต้องบรรลุให้ได้ก่อน

1.2 ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) หลังจากที่มนุษย์บรรลุความต้องการด้านร่างกาย ทำให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ในขั้นแรกแล้ว จะมีความต้องการด้านความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของตนเองเพิ่มขึ้นต่อไป เช่น หลังมนุษย์มีอาหารรับประทานจนอิ่มท้องแล้วได้ เริ่มหันมาคำนึงถึงความปลอดภัยของอาหารหรือสุขภาพ โดยหันมาให้ความสำคัญกับเรื่องสารพิษที่ติดมากับอาหาร ซึ่งสารพิษเหล่านี้อาจสร้างความไม่ปลอดภัยให้กับชีวิตของเขา เป็นต้น

1.3 ความต้องการความรักและการเป็นเจ้าของ (Belonging and love needs) เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นหลังจากการที่มีชีวิตอยู่รอดแล้ว มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแล้ว มนุษย์จะเริ่มมองหาความรักจากผู้อื่น ต้องการที่จะเป็นเจ้าของสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองครอบครองอยู่ ตลอดไป เช่น ต้องการให้พ่อแม่ พี่น้อง คนรัก รักเราและต้องการให้เขาเหล่านั้นรักเราคนเดียว ไม่ต้องการให้เขาเหล่านั้นไปรักคนอื่น โดยการแสดงความเป็นเจ้าของ เป็นต้น

1.4 ความต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น (Esteem needs) เป็นความต้องการอีกขั้นหนึ่งหลังจากได้รับความต้องการทางร่างกาย ความปลอดภัย ความรักและเป็นเจ้าของแล้ว จะต้องการการยอมรับนับถือจากผู้อื่น ต้องการได้รับเกียรติจากผู้อื่น เช่น ต้องการการเรียกขาน จากบุคคลทั่วไปอย่างสุภาพให้ความเคารพนับถือตามควร ไม่ต้องการการกดขี่ข่มเหงจากผู้อื่น เนื่องจากทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

1.5 ความต้องการความเป็นตัวตนอันแท้จริงของตนเอง (Self-actualization needs) เป็นความต้องการขั้นสุดท้าย หลังจากที่ผ่านมาความต้องการความเป็นส่วนตัว เป็นความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ลดความต้องการภายนอกลง หันมาต้องการสิ่งที่ตนเองมี และเป็นอยู่ ซึ่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ แต่ความต้องการในขั้นนี้มักเกิดขึ้นได้ยาก เพราะต้องผ่านความต้องการในขั้นอื่น ๆ มาก่อนและจะต้องมีความเข้าใจในชีวิตเป็นอย่างดี

2. ทฤษฎีอีอาร์จีของอัลเดอเฟอ์ (Alderfer' ERG theory)

จำเนียร พลหาญ (2553 : 117) กล่าวถึง Clayton alderfer ชาวอเมริกาได้กำหนดทฤษฎีขึ้น ซึ่งมีพื้นฐานจากทฤษฎีความต้องการของ มาสโลว์ (Maslow) ซึ่งสอดคล้องกับ สมุทธานาญ (2556 : 268-294) ที่กล่าวถึง เคลตัน อัลเดอเฟอ์ (Clayton Alderfer) เป็นบุคคลหนึ่งที่ศึกษาทฤษฎีความต้องการของมนุษย์และได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ เมอร์เรย์ (Murray) อัลเดอเฟอ์ (Alderfer) ได้เสนอทฤษฎีการจูงใจที่เกี่ยวกับความต้องการ เรียกว่า ทฤษฎีอี อาร์ จี (ERG) ซึ่งคล้ายกับทฤษฎีของ มาสโลว์ (Maslow) อัลเดอเฟอ์ (Alderfer) สรุปความต้องการของมนุษย์มีเพียง 3 ประเภทซึ่งแทนด้วยอักษรย่อ ดังนี้

2.1 ความต้องการเพื่อการคงอยู่ (Existence needs: E) ความคงอยู่หรือความสามารถที่จะดำรงชีพอยู่ได้ของมนุษย์ คือ การที่มนุษย์ได้รับการตอบสนองถึงจำเป็นทั้งกายและจิตใจอย่างพอเพียงที่จะดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่มีปัญหา

2.2 ความต้องการความสัมพันธ์ (Relatedness need: R) ความต้องการทางสังคมที่มนุษย์ต้องการมีเพื่อน ไม่ต้องการอยู่อย่างโดดเดี่ยว สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือทีมได้อย่างเปิดเผยและได้รับการยอมรับจากสมาชิกในองค์กร เป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคม (Social animal)

2.3 ความต้องการความก้าวหน้า (Growth need: G) เป็นความต้องการส่วนบุคคลในการที่ใช้ความรู้และความสามารถและทักษะของตนเพื่อทำงานอย่างเต็มศักยภาพที่มีอยู่รวมทั้งได้มีโอกาสใช้ความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้อย่างเต็มที่ มีความรับผิดชอบสูงขึ้น มีความต้องการความสำเร็จสูงสุดในชีวิตกับบางส่วนของความต้องการได้รับการยกย่องนับถือ

3. ทฤษฎีความต้องการของ แมคเคลล์แลนด์ (McClelland's theory of needs)

แมคเคลล์แลนด์ (McClelland) เป็นนักจิตวิทยา ที่ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโครงสร้างความต้องการของมนุษย์ การจูงใจ ตามทฤษฎีของ แมคเคลล์แลนด์ (McClelland) เชื่อว่าความต้องการ (Need) สะท้อนคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่บุคคลนั้นได้รับจากประสบการณ์เลี้ยงดูของครอบครัวมาตั้งแต่เยาว์วัยและเชื่อว่าความต้องการของแต่ละบุคคลภายใต้สถานการณ์หนึ่งจะต้องการอย่างหนึ่งส่งผลให้เกิดแรงจูงใจ แต่พอสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ความต้องการของบุคคลนั้นจะปรับเปลี่ยนตามไปด้วย ดังนั้น แมคเคลล์แลนด์ (McClelland) ได้เสนอความต้องการ 3 ประเภทดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ความต้องการความสำเร็จ (Need for achievement เขียนย่อว่า nAch)

เป็นความต้องการที่บุคคลมุ่งที่ทำงานที่ตนเองรับผิดชอบหรือได้รับมอบหมายให้เกิดผลสำเร็จ บุคคลที่มีความต้องการความสำเร็จสูง (nAch person) เป็นบุคคลที่มีความมั่นใจในตนเอง มีความกระตือรือร้นสูง มีความมุ่งมั่นต่องานมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะทำงานให้สำเร็จ

3.2 ความต้องการผูกพัน (Needs for affiliation เขียนย่อว่า nAff) เป็นความต้องการทางสังคม (Social Need) บุคคลที่มีความต้องการด้านความรักใคร่ผูกพันสูง (nAff person) เป็นบุคคลที่มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าในการสร้างและรักษามิตรภาพระหว่างกัน ยึดมั่น ต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

3.3 ความต้องการมีอำนาจ (Needs for power เขียนว่า nPow) ผู้ที่ต้องการมีอำนาจสูง (nPow person) เป็นผู้ที่มีความปรารถนาแรงกล้าที่จะมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นสามารถควบคุม บังคับสั่งการบุคคลอื่น ต้องการสร้างผลกระทบหรือสร้างความประทับใจต่อคนอื่นบุคคลที่ต้องการมีอำนาจสูงจึงพยายามสร้างสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมทางสังคมขึ้นเพื่อให้ตนเองสามารถใช้อิทธิพล ควบคุม กำกับผู้อื่น

4. ทฤษฎี 2 ปัจจัยของ เฮร์ซเบอร์ก (Herzberg's two-factors theory)

ทฤษฎีสองปัจจัยของ เฮร์ซเบอร์ก (Herzberg) เป็นทฤษฎีเชิงเนื้อหาทฤษฎีหนึ่งที่มีมาจากผลงานวิจัยของ เฟรเดริกเฮร์ซเบอร์ก (Federick herzberg) อาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยชิคาโก เพื่อศึกษาถึงปัจจัยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับงานโดยเฉพาะปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในงาน เฮร์ซเบอร์ก (Herzberg) ได้เก็บข้อมูลและวิเคราะห์ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความพึงพอใจต่องานเป็นคนละปัจจัยที่ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจต่องาน มนุษย์นั้นสามารถสร้างแรงจูงใจในการทำงานได้ 2 ปัจจัย ได้แก่

4.1 ปัจจัยจูงใจ (Motivation factors) เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในงาน (Job satisfaction) ซึ่งเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์กับตัวงานโดยตรง

4.2 ปัจจัยสุขอนามัยหรือปัจจัยเพื่อการคงอยู่ (Hygiene factors or maintenance factors) เป็นปัจจัยที่ป้องกันไม่ให้เกิดความไม่พึงพอใจในงาน (Job dissatisfies) ซึ่งเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวงาน

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่าในการปฏิบัติงานใด ๆ ก็ตามผู้ปฏิบัติงานจะเกิดความพึงพอใจต่อการทำงานมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจในการทำงาน การสร้างสิ่งจูงใจหรือแรงกระตุ้นให้เกิดกับผู้ปฏิบัติงานเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ในกรณีดำเนินการเรียนการสอนการที่ผู้เรียนจะเกิดความพึงพอใจในการเรียนนั้น ผู้เรียนต้องมี

แรงจูงใจที่จะอยากเรียน ซึ่งผู้สอนต้องคำนึงถึงสิ่งที่จะก่อให้เกิดแรงจูงใจหลาย ๆ ด้าน เช่น การจัดบรรยากาศ สถานการณ์ เทคนิคการสอนที่ดี สื่อการเรียนที่ดี ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนตามความต้องการ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน การยกย่องชมเชย การให้รางวัลให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความสำเร็จ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีจะทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจในการเรียน

6.3 การประเมินความพึงพอใจ

ภณิกา ชัยปัญญา (2541 : 11) ได้กล่าวไว้ว่า การวัดความพึงพอใจนั้น สามารถทำได้หลายวิธีดังต่อไปนี้

1. การใช้แบบสอบถาม โดยผู้ออกแบบสอบถาม ต้องการทราบความคิดเห็นซึ่งสามารถกระทำได้ในลักษณะกำหนดคำตอบให้เลือก หรือตอบคำถามอิสระ คำถามดังกล่าว อาจถามความพอใจในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ตอบทุกคนมาเป็นแบบแผนเดียวกัน มักใช้ในกรณีที่ต้องการข้อมูลกลุ่มตัวอย่างมากๆ วิธีนี้นับเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมากที่สุดในการวัดทัศนคติ รูปแบบของแบบสอบถาม จะใช้มาตรวัดทัศนคติ ซึ่งที่นิยมใช้ในปัจจุบันวิธีหนึ่ง คือ มาตราส่วนแบบลิเคิร์ท ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีคำตอบที่แสดงถึงระดับความรู้สึก 5 คำตอบ เช่น มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

2. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยจะต้องออกไปสอบถามโดยการพูดคุย โดยมีการเตรียมแผนงานล่วงหน้า เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด

3. การสังเกต เป็นวิธีวัดความพึงพอใจ โดยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลเป้าหมาย ไม่ว่าจะแสดงออกจากการพูดจา กริยา ท่าทาง วิธีนี้ต้องอาศัยการกระทำอย่างจริงจัง และสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน วิธีนี้เป็นวิธีการศึกษาที่เก่าแก่ และยังเป็นที่ยอมรับใช้อย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน

สรชัย พิศาลบุตร (2549 : 8) กล่าวว่า การวัดความพึงพอใจของผู้ใช้บริการวัดได้ 2 วิธีคือ

1. วัดความพึงพอใจจากความคิดเห็นของผู้ใช้บริการ โดยวัดจากแบบสอบถาม ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการที่เลือกมาเป็นตัวอย่างจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับการบริการในแต่ละด้าน

2. วัดความพึงพอใจจากข้อมูลที่สามารถสะท้อนระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ โดยวัดจากเกณฑ์ที่ตั้งขึ้นสำหรับวัดระดับความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ ใช้มาตรการประเมิน (rating scale) 5 ระดับ ซึ่งแสดงความพึงพอใจของผู้ใช้บริการในระดับต่าง ๆ เช่น พอใจมากที่สุด พอใจมาก พอใจปานกลาง พอใจน้อย และพอใจน้อยที่สุดในกรณีผู้รับบริการมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา การกำหนดระดับความพึงพอใจนิยมเปลี่ยนระดับความพึงพอใจที่อยู่ในรูปข้อความมาเป็นตัวเลขแทนระดับความพึงพอใจเสียก่อน เช่น

- 5 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจระดับ มากที่สุด
- 4 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจระดับ มาก
- 3 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจระดับ ปานกลาง
- 2 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจระดับ น้อย
- 1 หมายถึง ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจระดับ น้อยที่สุด

สมนึก ภัททวิชนี (2549 : 41) มาตรฐานประมาณค่าเป็นเครื่องมือที่ครูใช้ประเมินนักเรียน และนักเรียนใช้ในการประเมินหรือพิจารณาตนเองหรือสิ่งอื่นๆ ใช้ทั้งในการประเมินการปฏิบัติกิจกรรมทักษะต่างๆ และพฤติกรรมด้านจิตพิสัย เช่น เจตคติ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความสนใจ มุ่งให้ผู้ตอบประเมินข้อความที่ถามออกมาเป็นระดับเพียงคำตอบเดียวจากมาตรฐานประมาณค่าที่มีระดับความเข้มตั้งแต่ 3 ระดับขึ้นไป

จากการศึกษาการประเมินความพึงพอใจ สรุปได้ว่าการประเมินความพึงพอใจเป็นการบอกถึงความชอบของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งสามารถวัดได้หลายวิธี การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถามความคิดเห็นการใช้แบบสำรวจความรู้สึกรู้สึก

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

7.1.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างวินัย

คุณศักดิ์ บุตรสีฟ้า (2555 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบการเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดมุกดาหาร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูและนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดมุกดาหาร จำนวน 723 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ มีอำนาจการจำแนกรายข้ออยู่ระหว่าง 0.32 - 0.91 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.93 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t - test (Independent Samples) และ F - test (One - way ANOVA) ผลการศึกษา พบว่า 1) การเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียน โดยรวมอยู่ในระดับดีมาก 2) การเสริมสร้างวินัยของนักเรียน จำแนกตามสภาพโดยรวมไม่แตกต่างกันเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านการสร้างวินัยโดยใช้เกณฑ์บังคับ โดยนักเรียนมีความเห็นสูงกว่าครู เมื่อจำแนกตามขนาดโรงเรียน พบว่า โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

ไพฑูรย์ การเพียร (2544 : 61) ได้ศึกษาบทบาทของครูในการส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนประถมศึกษา อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของครูผู้สอนในการส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียนประชากรที่ใช้เป็นครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอฮอด ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 จำนวน 168 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการและแบบปลายเปิด ผลการศึกษาพบว่าครูมีบทบาทในการส่งเสริมความมีวินัยในตนเองของนักเรียนประถมศึกษาทั้ง 4 ด้านคือ ด้านการวางแผนส่งเสริมความมีวินัย พบว่าครูผู้สอนกำหนดเป้าหมายในการส่งเสริมทำแผนงาน โครงการและกิจกรรมรองรับที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ ด้านการกระตุ้น และจูงใจ พบว่าครูผู้สอนให้ความสำคัญในด้านการรักษาความสะอาดของสถานศึกษา การมอบเกียรติบัตร และรางวัลให้กับนักเรียนที่มีมารยาทดีงาม การทำโทษนักเรียนที่กระทำผิดระเบียบวินัยโดยการว่ากล่าวตักเตือนและอบรมสั่งสอนให้เด็กรู้ผิด รู้ชอบ ประพฤติปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ด้านการประสานงาน มีการประสานงานกับผู้ร่วมงานและผู้ปกครองนักเรียน ตลอดจนฝ่ายปกครองของโรงเรียนเพื่อรับทราบปัญหาและดำเนินการส่งเสริมวินัยนักเรียน และด้านการประเมินผลในการปฏิบัติงาน/โครงการส่งเสริมวินัยนักเรียน ครูผู้สอนทำการประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมวินัยนักเรียนอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยวิธีการสังเกตพฤติกรรมแบบไม่เป็นทางการและพบว่าพฤติกรรมที่เป็นที่น่าพอใจของครูคือ นักเรียนมีความรับผิดชอบในงานที่มอบหมายมากขึ้น

จ่านง เต้าชัยภูมิ (2547: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาการดำเนินงานสร้างเสริมความมีวินัยของนักเรียน โรงเรียนบ้านหนองจิม อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ โดยมีมุ่งพัฒนาวินัยนักเรียน จำนวน 3 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความประพฤติ และด้านการแต่งกายโดยใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผลการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าการที่จะพัฒนาวินัยนักเรียนให้ได้ผลอย่างจริงจังนั้น โรงเรียนจะต้องเห็นความสำคัญ มีแผนนโยบายที่ชัดเจนบุคลากรจะต้องมีความตระหนักในปัญหา ทำตนให้เป็นแบบอย่างจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาวินัยนักเรียนและกระตุ้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมตามที่กำหนดให้เกิดความเคยชินจนกลายเป็นวินัยในตนเอง

เที่ยง แหวนวงษ์ (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างวินัยในตนเองของนักเรียน โรงเรียนบ้านปลาตุ๊ก อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อแก้ไขปัญหาของนักเรียน 3 ด้าน คือ การรักษาความสะอาดการแต่งกาย การควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ โดยใช้กิจกรรม 5 กิจกรรม คือ 1. กิจกรรมตาวิเศษ 2. กิจกรรมการรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด 3. ทักษะศึกษาที่เรื้อนจำ 4. กิจกรรมเยาวชนไทยใส่ใจธรรมชาติ 5. กิจกรรมการเรียนรู้คุณธรรมผลการดำเนินงาน

ทำให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย มีความเข้าใจและให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมีพัฒนาการตามวัยและระดับ

7.1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างวินัยด้านความซื่อสัตย์

พระอำนาจ น้อยนิล (2554 : บทคัดย่อ) การศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความคิดเห็นต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย 2) เพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวย 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บางกรวยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียน จำนวน 162 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติ ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test และ One-Way ANOVA ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนมีระดับความคิดเห็นต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านรักความเป็นไทย รองลงมาได้แก่ ด้านมีจิตสาธารณะ ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้านซื่อสัตย์สุจริต ด้านอยู่อย่างพอเพียง ด้านมีวินัย และด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านใฝ่เรียนรู้ 2) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนที่มีเพศและอายุต่างกัน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แต่ระดับชั้นต่างกัน โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 3) แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ 1) ด้านรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ได้แก่ จัดให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทุกครั้ง 2) ด้านซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ ครูจะต้องพยายามให้นักเรียนได้ทำการบ้านหรืองานที่มอบหมายด้วยตนเองไม่ลอกของเพื่อนมาส่ง 3) ด้านมีวินัย ครูต้องจัดให้นักเรียนเข้าแถวก่อนเข้าห้องเรียน และให้เดินเป็นแถวไปเรียนตามห้องทุกครั้ง 4) ด้านใฝ่เรียนรู้ ได้แก่ โรงเรียนควรจัดนิทรรศการด้านวิชาการให้นักเรียนได้เข้าร่วม 5) ด้านอยู่อย่างพอเพียง ได้แก่ โรงเรียนควรมีโครงการเกี่ยวกับการออมเงินเพื่อฝึกการใช้จ่ายเงินให้แก่ นักเรียน 6) ด้านมุ่งมั่นในการทำงาน ได้แก่ ครูต้องมีกิจกรรมเสริมการสอนที่มอบหมายงานให้เด็กได้ทำงานส่ง 7) ด้านรักความเป็นไทย ได้แก่ ครูจะต้องสอนให้เด็กรู้จักการไหว้ผู้ใหญ่และไหว้กันและกัน 8) ด้านมีจิตสาธารณะ ได้แก่ ครูต้องพานักเรียนเข้าร่วมช่วยทำงานให้กับสังคม

ประวิทย์ โอวาทกานนท์ (2555 : 120) พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนกีฬาท้องถิ่น จังหวัดร้อยเอ็ด ประชากรกลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยผู้บริหาร ครู อาจารย์ และนักเรียนจำนวน 271 คน โดยมีขั้นตอนการวิจัย 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาประเด็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์และกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ระยะที่ 2 การพัฒนาประเด็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์และกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และระยะที่ 3 การ

ทดลองใช้กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า ประเด็นคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์เพื่อพัฒนานักเรียน โรงเรียนกีฬา 5 ด้าน ประกอบด้วย ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัย ประเด็นคุณธรรมที่สำคัญซึ่งควรพัฒนาเพิ่มเติม 2 ด้าน คือ ความสามัคคีและ ความมีน้ำใจ ผลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ทั้ง 7 ประเด็น โดยคุณธรรมจริยธรรมที่มีการพัฒนาสูงสุด คือ ความมีระเบียบวินัย รองลงมาคือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบ ความมีน้ำใจ ความสามัคคีและความเสียสละตามลำดับ

7.1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างวินัยด้านการตรงต่อเวลา

ไพบุลย์ ยุทธเสรี (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยด้านความตรงต่อเวลาของนักเรียน โรงเรียนนาโพธิ์พิทยาคม อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ใน 2 ด้าน ด้านความตรงต่อเวลา ในการร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง และด้านการเข้าเรียนไม่ตรงเวลา โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน ตามแนวของเคมมิสและแมกแทกการ์ท คือ การวางแผนการปฏิบัติการสังเกต และการสะท้อนผล และใช้กลยุทธ์ 4 กลยุทธ์ ในการพัฒนา ได้แก่ การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การเยี่ยมบ้าน การเสริมแรง และการส่งเข้าอบรมที่ค่ายทหารกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้ามีจำนวน 12 คน ประกอบด้วย ผู้ศึกษาค้นคว้า ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 3 คน ครูฝ่ายปกครอง จำนวน 3 คน ตัวแทนนักเรียน จำนวน 3 คน วิทยากรทหาร จำนวน 2 นาย กลุ่มเป้าหมายคือนักเรียน โรงเรียนนาโพธิ์พิทยาคม ที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมด้านความตรงต่อเวลา จำนวน 125 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการตรวจสอบข้อมูลยึดหลักการตรวจสอบสามเส้า วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า นักเรียนไม่เข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง สาเหตุเพราะปัญหาทางครอบครัวเมื่อดำเนินการพัฒนาในวงรอบที่ 2 สิ้นสุดลง พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ด้านความตรงต่อเวลาลดลง ทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ จำนวนนักเรียนที่มาสายไม่เข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธงลดลง นักเรียนเข้าห้องเรียนทันเวลามากขึ้น กลยุทธ์การอบรมคุณธรรม จริยธรรมทำให้ครูสามารถสังเกตเห็นพฤติกรรมของนักเรียนแต่ละคนได้ดีขึ้น ทำให้สามารถหาสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของนักเรียนแต่ละคน อีกทั้งมีเวลาอบรมนักเรียนด้านความมีระเบียบวินัย กลยุทธ์การเยี่ยมบ้าน ทำให้ครูทราบปัญหาที่แท้จริงของนักเรียน ทำให้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง ทราบถึงลักษณะสภาพแวดล้อมที่นักเรียนอยู่อาศัยนำมาใช้เป็นข้อมูลเพื่อพัฒนาหาแนวทางแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนกลยุทธ์การเสริมรแรงนับว่าเป็นกลยุทธ์ที่ใช้ได้ผลดีที่สุดในการลดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของนักเรียน แต่ต้องทำอย่างต่อเนื่องและเคร่งครัด กลยุทธ์การส่งเข้าอบรมที่ค่ายทหาร เป็นกลยุทธ์ใหม่แต่สามารถลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียน

ได้มากเช่นกัน เพราะเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และระเบียบวินัยให้แก่นักเรียนอย่างเคร่งครัด โดยใช้วินัยทางทหารการดำเนินการตามกลยุทธ์ทั้ง 4 กลยุทธ์ ทำให้นักเรียนมีการพัฒนาวินัยด้านความตรงต่อเวลามากขึ้นเป็นที่พอใจของผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าโดยสรุป การพัฒนาการดำเนินงานส่งเสริมวินัยในตนเองด้านความตรงต่อเวลาของนักเรียน โรงเรียนนาโพธิ์พิทยาคม อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้กลยุทธ์ การอบรมคุณธรรมจริยธรรมการเยี่ยมบ้าน การเสริมแรง และการส่งเข้าอบรมที่ค่ายทหารทำให้นักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีพัฒนาด้านความมีวินัยมากขึ้น มาเข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธงทันเวลาเข้าเรียนทันเวลามากขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้แก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ด้านอื่น ๆ ของนักเรียนในโอกาสต่อไป

นิธิวดี วรเดช (2551 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยในตนเองด้านการตรงต่อเวลาของนักเรียนโรงเรียนนาจะหลวย อำเภอนาจะหลวย จังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามหลักการและแนวคิดของเคมมิสและแม็กแท็กการ์ด (Kemmis and McTaggart) โดยมีกระบวนการในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า จำนวน 2 วงรอบ ในแต่ละวงรอบประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลโดยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา 2 กลยุทธ์ คือ การประชุมแบบมีส่วนร่วมและการนิเทศติดตามและประเมินผลกิจกรรมดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนในวงรอบที่ 1 ได้แก่ กิจกรรมหน้าเสาธง และกิจกรรมอบรมจริยธรรม ในวงรอบที่ 2 ได้แก่ กิจกรรมเพื่อนเตือนเพื่อน และกิจกรรมคนดีศรีนาจะหลวย ซึ่งมีกลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จำนวน 5 คน ประกอบด้วย ผู้ศึกษาค้นคว้า และครูที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4 คน กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 28 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 11 คน ประกอบด้วย ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จำนวน 4 คน ครูฝ่ายบริหารทั่วไป จำนวน 3 คน และนักเรียนหัวหน้าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึก การตรวจสอบข้อมูลใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบเนื้อหา และนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าเชิงบรรยาย ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า สภาพปัญหาวินัยนักเรียนก่อนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างวินัยนักเรียน พบว่า นักเรียนขาดวินัยด้านการตรงต่อเวลา โดยเฉพาะนักเรียนที่มาสายและไม่เข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง การเข้าเรียนไม่ตรงคาบเวลาการส่งงานไม่ตรงตามกำหนดเวลา ซึ่งเป็นอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่งก่อให้เกิดปัญหาในการจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนทำให้สภาพแวดล้อมไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาการเสริมสร้างวินัยนักเรียนโดยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียน ได้แก่ กิจกรรมหน้าเสาธง และกิจกรรมอบรมจริยธรรม ทำให้นักเรียนที่มีพฤติกรรมขาดวินัยด้านการตรงต่อเวลามีจำนวนลดลงในวงรอบที่ 1 เป็นที่น่าพอใจจาก 28 คน เหลือ 12 คน ต้องพัฒนาต่อไป ในวงรอบที่ 2 เพราะมีนักเรียนอีก

ส่วนหนึ่งที่ยังหลบเลี่ยง ไม่เข้าร่วมกิจกรรม มีมติในที่ประชุมว่าควรจัดกิจกรรมเพิ่มเติม ได้แก่ การปรับเปลี่ยนการเข้าแถวในกิจกรรมอบรมจริยธรรมทุกวันศุกร์ กิจกรรมการประกวดคนดีศรีนา จะหลวย กิจกรรมเพื่อนเตือนเพื่อน การนิเทศติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ส่งผลให้นักเรียนมีการพัฒนาวินัยด้านการตรงต่อเวลาดีขึ้น ผลจากการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านการตรงต่อเวลา พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการด้านตรงต่อเวลาดีขึ้น เช่น นักเรียนมาโรงเรียนตรงเวลา เข้าร่วมกิจกรรมหน้าเสาธง เข้าเรียนตรงตามคาบเวลาส่งงานตรงตามกำหนดเวลา มีความพึงพอใจและเต็มใจในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น มีจำนวนลดลงในวงรอบที่ 2 จาก 12 คนเหลือ 5 คน ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนาเสริมสร้างวินัยด้านการตรงต่อเวลาต่อไปในอนาคต

ฉลวย เฉยฉิว (2553 : 197) ได้ทำวิจัยเพื่อพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยในตนเองด้านการตรงต่อเวลาของนักเรียน โรงเรียนบึงคำวิทยาคม อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร 5 ด้าน คือ 1) การมาโรงเรียนก่อนเวลา 08.00 น. 2) การทำความสะอาดบริเวณรับผิดชอบตามเวลาที่กำหนด 3) การเข้าเรียนแต่ละรายวิชาให้เรียบร้อยก่อนครูเข้าสอน 4) การส่งงานในเวลาที่คุณครูสอนนัดหมายและ 5) การร่วมกิจกรรมอื่นที่โรงเรียนจัด การดำเนินการพัฒนาใช้หลักการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ดำเนินการ 2 วงรอบ แต่ละวงรอบประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) กลยุทธ์ที่ใช้ในการพัฒนา คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการนิเทศกำกับ ติดตาม กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้ามีจำนวน 9 คน ได้แก่ ผู้ศึกษาค้นคว้า หัวหน้ากลุ่มบริหารงานบุคคล หัวหน้างานกิจการนักเรียน ครูที่ปรึกษาประจำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2, 3, 5 และ 6 ที่มีพฤติกรรมขาดระเบียบวินัยด้านการตรงต่อเวลา จำนวน 30 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน ได้แก่ ครู จำนวน 4 คน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 10 คน หัวหน้านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบบันทึก และแบบประเมิน การตรวจสอบข้อมูลใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีพรรณนา ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การพัฒนาการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านการตรงต่อเวลา โรงเรียนบึงคำวิทยาคม อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ตามหลักการวิจัยปฏิบัติการ 2 วงรอบ โดยนำกลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ การกำหนดกิจกรรมที่มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมาใช้ในการดำเนินการพัฒนา ได้แก่ กิจกรรมการสอนสอดแทรก กิจกรรมประกวดความสะอาดการแบ่งเขตบริเวณรับผิดชอบ กิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน กิจกรรมประชุมผู้ปกครอง กิจกรรมรณรงค์การป้องกันต่อต้านยาเสพติดติดตาม โครงการเยาวชนตำรวจ และกิจกรรมค่ายพุทธบุตรเฉลิมพระเกียรติในรัชกาลที่ 9 และการนิเทศกำกับ ติดตาม ภายหลังจากดำเนินการพัฒนาครบ 2 วงรอบแล้ว ทำให้นักเรียน

กลุ่มเป้าหมายมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นผู้มีวินัยด้านตรงต่อเวลาดีขึ้นบรรลุความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ตามกรอบการศึกษา 5 ด้าน คือ 1) การมาโรงเรียนก่อนเวลา 08.00 น. 2) การทำความสะอาดบริเวณรับผิดชอบตามเวลาที่กำหนด 3) การเข้าเรียนแต่ละรายวิชาให้เรียบร้อยก่อนครูเข้าสอน 4) การส่งงานในเวลาที่คุณครูผู้สอนนัดหมาย 5) การร่วมกิจกรรมอื่นที่โรงเรียนจัด

7.1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างวินัยด้านความรับผิดชอบ

คงสิฐ อัจฉริยะ (2552 : 201) ได้ทำวิจัยเรื่อง การดำเนินงานเสริมสร้างวินัยด้านความรับผิดชอบ ของนักเรียน โรงเรียนนวมินทราชูทิศ อีสาน อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ เสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านความรับผิดชอบ 2 ด้าน คือ ความรับผิดชอบต่อตนเองด้านการแต่งกาย และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้านการรักษาความสะอาด โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 2 วงรอบ แต่ละวงรอบประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกตและ การสะท้อนผล กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า ประกอบด้วย ผู้ศึกษาค้นคว้าและบุคลากรในโรงเรียนที่มาร่วมศึกษาด้วยความสมัครใจ จำนวน 4 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 69 คน ประกอบด้วยอาจารย์ ที่ปรึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 3 คน อาจารย์ฝ่ายปกครอง จำนวน 1 คน นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 65 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ แบบสังเกตแบบประเมิน แบบสัมภาษณ์ การตรวจสอบข้อมูล ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าเชิงบรรยายผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า นักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีความรับผิดชอบมากขึ้น รักความสะอาด และให้ความร่วมมือในการดูแลความสะอาดห้องเรียน บริเวณโรงเรียนมากขึ้น มีความกระตือรือร้น มีวินัยในการทำมาสะอาด ห้องเรียนและบริเวณ โรงเรียนด้วยตนเองโดยมีต้องมิครุคอยกำกับดูแล โดยใช้กลยุทธ์กิจกรรม โสมรุม และกิจกรรมสะอาดทุกตารางเมตรพัฒนา

ธัญญลักษณ์ เวชกามา (2556 : 116) ได้ทำการพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยด้านความรับผิดชอบของนักเรียน โรงเรียนท่าเยี่ยมวิทยายล อำเภอเมืองยาง จังหวัดนครราชสีมา ดำเนินการสร้างควมรับผิดชอบ 3 ด้าน โดยใช้หลักการวิจัยปฏิบัติการ ดำเนินการเป็น 2 วงรอบ แต่ละวงรอบประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 25 คน กลุ่มผู้ร่วมวิจัยจำนวน 4 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 11 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบประเมิน และแบบบันทึก การตรวจสอบข้อมูลใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และเสนอข้อมูลโดยใช้วิธีการพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหาก่อนการดำเนินการพัฒนา โรงเรียนประสบปัญหาการขาดความรับผิดชอบ คือ ด้านการแต่งกาย ด้านการตรงต่อเวลา และด้านการรักษาความสะอาดเมื่อดำเนินการพัฒนาการเสริมสร้างวินัยนักเรียน โรงเรียนบ้านท่าเยี่ยมวิทยายลแล้วในวงรอบที่ 1 ใช้กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ โครงการเสริมสร้างวินัยนักเรียน กิจกรรมดาวพิเศษ และกิจกรรมการเยี่ยมบ้านนักเรียน

พบว่า นักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีความรับผิดชอบต่อตนเองเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ นักเรียนส่วนมาก (ร้อยละ 72) ปรับปรุงตนเองดีขึ้นด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง นักเรียนมาโรงเรียนทันเวลาในการทำกิจกรรมรักษาความสะอาดบริเวณอาคารเรียน ร่วมมือกันทำความสะอาดบริเวณโรงเรียนได้สะอาดดี แต่พบปัญหามีนักเรียนบางส่วนไม่เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งเศษกระดาษไม่เป็นที่ กลุ่มผู้ร่วมวิจัยจึงร่วมกันวางแผน การดำเนินงานในวงรอบที่ 2 โดยใช้ 4 กิจกรรมเพื่อกระตุ้นสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่า พบว่า นักเรียนกลุ่มเป้าหมายมีความรับผิดชอบต่อตนเองดีขึ้นกว่าวงรอบที่ 1 กล่าวคือ นอกจากนักเรียนจะมาทำเวรประจำวันทันทุกครั้งและรักษาความสะอาดในห้องเรียนได้อย่างดีเยี่ยม ก่อนเลิกเรียนตอนเย็นนักเรียนช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียนพร้อมทั้งนำขยะไปทิ้งจึงพากันกลับบ้าน โดยมีครูอาจารย์เป็นผู้ดูแลและให้กำลังใจ ส่วนด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวม พบว่า นักเรียนร่วมกัน

จากวิทย์ ขอบคำ (2552 : 204) ได้ทำการวิจัยเพื่อเสริมสร้างควมมีวินัยของนักเรียน ด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียนเทศบาลสวนสนุก สังกัดสำนักงานการศึกษา เทศบาลนครขอนแก่น ในด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อส่วนร่วมโดยใช้กลยุทธ์ 3 กลยุทธ์ คือ โครงการเสริมสร้างวินัยใส่ใจรัก (รักษ์)สะอาด กิจกรรมประชาสัมพันธ์การรักษาความสะอาด กิจกรรมการตกแต่งห้องเรียน กิจกรรมเวรประจำวันทำความสะอาดเขตรับผิดชอบ กิจกรรมรณรงค์การตรงต่อเวลา กิจกรรมวันสำคัญฉันทัดใจ กิจกรรมประกวดห้องเรียนดีเด่น โครงการลูกเสือสรวัดร นักเรียน กิจกรรมเดินแถวกลับบ้าน กิจกรรมพี่ดูแลน้อง โครงการพ่อครูแม่ครู กิจกรรมพบพ่อครูแม่ครู กิจกรรมเยี่ยมบ้านสานรัก และกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) จำนวน 2 วงรอบ แต่ละวงรอบประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกต (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 135 คน กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จำนวน 7 คน ประกอบด้วย ผู้ศึกษาค้นคว้า ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ครูฝ่ายปกครอง จำนวน 3 คน ครูที่ปรึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 3 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 39 คน ประกอบด้วยหัวหน้างานอาคารสถานที่ จำนวน 3 คน ครูหัวหน้างานสถานักเรียนและสรวัดรนักเรียน จำนวน 3 คน กรรมการสถานักเรียนและสรวัดรนักเรียน จำนวน 3 คน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการประชุมและแบบประเมินพฤติกรรมควมมีวินัยของนักเรียนการตรวจสอบข้อมูลใช้เทคนิคการตรวจสอบ ข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า สภาพการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยของนักเรียนด้านความรับผิดชอบต่อโรงเรียนเทศบาลสวนสนุก สังกัดสำนักงานการศึกษาเทศบาลนครขอนแก่นก่อนการดำเนินการพัฒนานักเรียนขาดความรับผิดชอบต่อตนเอง กล่าวคือ การแต่งกายไม่

เรียบร้อย ไม่สวมถุงเท้า แต่งกายไม่เหมาะสมกับวิชาเรียน เช่น ไม่แต่งชุดพลศึกษาในวันที่มีการเรียน วิชาพลศึกษา ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ กล่าวคือ เข้าเรียนไม่ตรงเวลา หนีเรียนบางชั่วโมง ไม่เข้าเรียนในวิชาชุมนุม เป็นต้น และขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม กล่าวคือ ทั้งขณะไม่ถูกที่ ขาดการมีส่วนร่วมในการรักษาความสะอาดตามที่ได้รับมอบหมาย และขาดวินัยในการทิ้งขยะหลังจากได้ดำเนินงานพัฒนาและเสริมสร้างวินัยนักเรียนโดยใช้กลยุทธ์ในการพัฒนา 3 กลยุทธ์ คือ โครงการเสริมสร้างวินัยใส่ใจรัก (รักษ์) สะอาด โครงการลูกเสือสรวัดนักเรียน และ โครงการพ่อครูแม่ครู นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง กล่าวคือ นักเรียนมีวินัยในการแต่งกายถูกต้องตามระเบียบของทางโรงเรียน มีการพัฒนาพฤติกรรมกรรมการแต่งกายจนถูกต้องตามระเบียบของทางโรงเรียน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ กล่าวคือ มีการเข้าเรียนตรงเวลาและครบทุกรายวิชา เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น ทุกครั้ง มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม กล่าวคือ มีวินัยในการทิ้งขยะ ช่วยกันรักษาความสะอาดห้องเรียน ห้องน้ำและบริเวณโรงเรียนจนสะอาดร่มรื่น มีการตกแต่งห้องเรียนให้สวยงาม ดูแลรักษาโต๊ะ เก้าอี้ และอุปกรณ์ในห้องเรียนได้เป็นอย่างดี

เกียรติศักดิ์ บุญเรือง (2551 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเพื่อพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง โรงเรียนบ้านสงยาง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ตามกรอบการพัฒนา 3 ด้าน คือ การส่งงานทันตามกำหนดเวลา การแต่งกายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน และการกลับบ้านตรงตามเวลา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการวางแผน ขั้นปฏิบัติการ ขั้นสังเกตการณ์ และขั้นสะท้อนผล กลุ่มผู้ร่วมศึกษา จำนวน 5 คน จำแนกเป็นผู้ศึกษาค้นคว้า หัวหน้าฝ่ายกิจการนักเรียน ครูแนะแนว ครูประจำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 3 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 25 คน ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 23 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบประเมินพฤติกรรม การตรวจสอบข้อมูลยึดหลักการตรวจสอบข้อมูลหลายมิติการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติร้อยละส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาผลการศึกษาค้นคว้า พบว่า สภาพก่อนการพัฒนามีนักเรียนกลุ่มเป้าหมายจำนวน 23 คน มีปัญหาการส่งงานไม่ทันตามกำหนดเวลา การแต่งกายไม่ถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียนและการกลับบ้านไม่ตรงตามเวลา เป็นพฤติกรรมที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนทั้ง 3 ด้าน หลังจากได้ดำเนินการพัฒนาโดยใช้กลยุทธ์ 2 กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์การประชุมระดมความคิดและการนิเทศการปฏิบัติการ และกิจกรรม 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการออกเยี่ยมบ้าน กิจกรรมการอบรมคุณธรรมจริยธรรม และกิจกรรมการยกย่องเชิดชูเกียรติ (มี 2 กิจกรรมย่อย คือ กิจกรรมคนดีศรีห้องเรียนและผู้ปกครองต้นแบบ) มาใช้ในการพัฒนา ทำให้พฤติกรรมความมีวินัยด้านความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งสามารถสรุปผลการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการใช้กลยุทธ์และ

กิจกรรมดังกล่าวได้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านการส่งงานทันตามกำหนดเวลา มีนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 6 คน ผลปรากฏว่า มีนักเรียนที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นไปในทางที่พึงประสงค์ มีการส่งงานครบตามกำหนดเวลาทุกคน ผลการดำเนินงานดีขึ้นซึ่งมีการพัฒนาจนสามารถผ่านเกณฑ์การคัดกรอง จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 100 ซึ่งบรรลุเป้าหมายที่วางเอาไว้ 2) ด้านการแต่งกายถูกต้องตามระเบียบของโรงเรียน มีนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 12 คน

7.1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างวินัยด้านการเคารพกฎระเบียบของสังคม

สุเทพ แสงธรรม (2553 : 118) ได้ศึกษาการบริหารการประพฤติผิดวินัยของนักเรียน โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1 ผลการวิจัย พบว่า การประพฤติผิดวินัยของนักเรียน โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับน้อย เปรียบเทียบการประพฤติผิดวินัยของนักเรียน โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 1 จำแนกตามตำแหน่งและสถานที่ตั้งสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และศึกษาการบริหารการประพฤติผิดวินัยของนักเรียนจากแบบสอบถามปลายเปิดและสนทนากลุ่ม (Focus group) พบว่า ด้านการแต่งกาย ครูต้องให้ความรู้และเข้มงวดตรวจตรา ตักเตือนนักเรียนที่ทำผิดทุกครั้ง ด้านความประพฤติ ครูต้องศึกษาพฤติกรรมนักเรียนเป็นรายกรณี แก้ปัญหาให้ตรงกับสาเหตุ เน้นการลงโทษอย่างจริงจัง ด้านการปฏิบัติตน ครูต้องประชาสัมพันธ์ ให้นักเรียนมีความตระหนักและจิตสำนึกที่ดี ฝ่ายบริหารต้องนิเทศกำกับติดตาม ด้านความรับผิดชอบ ต้องชี้แจงบทบาทหน้าที่ของนักเรียนในองค์กรรวมและรายชั้นอย่างสม่ำเสมอ

พุดิพงษ์ ทรงนวล (2556 : 196) ได้ศึกษาปัญหาและการเสริมสร้างวินัยนักเรียน โรงเรียนบ้านธรรมรัตน์ จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาการประพฤติผิดวินัยจำแนกตามเพศ โดยรวมและ รายด้านทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนชายมีการประพฤติผิดวินัยนักเรียนสูงกว่านักเรียนหญิงในทุก ๆ ด้าน และปัญหาการประพฤติผิดวินัย จำแนกตามระดับชั้นที่กำลังศึกษา โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านการแต่งกายและด้านความรับผิดชอบ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีเพียงด้านความประพฤติด้านเดียวเท่านั้นที่แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ โดยระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีปัญหาการประพฤติผิดวินัยนักเรียนมากกว่าระดับชั้นประถมศึกษา แนวทางการเสริมสร้างวินัยนักเรียนด้านการแต่งกาย ด้านความรับผิดชอบ และด้านความประพฤติ ได้แก่ กิจกรรมอบรมการเสริมสร้างวินัยนักเรียน กิจกรรมการแต่งกายสะอาด และถูกระเบียบ คู่มือการพัฒนาวินัยนักเรียน กิจกรรมนักเรียนตัวอย่างและลงโทษผู้ประพฤติผิดวินัยอย่างจริงจัง กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อน กิจกรรมอบรมคุณธรรม จริยธรรม กิจกรรมประกวดห้องเรียนดีเด่น และกิจกรรมเยี่ยมบ้านนักเรียน

7.1.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างวินัยด้านจิตอาสา

วัชรียา เขียนนอก (2554: 91-92) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยคัดสรรที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยคัดสรรที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 มีจิตสาธารณะอยู่ในระดับน้อยโดยจำแนกรายด้าน ดังนี้ด้านการใช้ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.28 ด้านการถือเป็นหน้าที่อยู่ในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.37 และด้านการเคารพสิทธิอยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.86 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อ จิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มี 5 ปัจจัย โดยเรียงลำดับจากปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุดไปหาปัจจัยที่ส่งผลน้อยที่สุด ได้แก่ ประสพการณ์ทางสังคม การเห็นคุณค่าในตนเอง เหตุผลเชิงจริยธรรม สุขภาพจิต และการรับรู้ความสามารถของตน ซึ่งสามารถ อภิปรายความแปรปรวนของจิตสาธารณะของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้ร้อยละ 40.70

พรสุดา ศรีปัญญา (2554 : 185) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัด ร้อยเอ็ด : การวิเคราะห์พหุระดับมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยระดับนักเรียน ได้แก่ อึดมโนทัศน์ความฉลาดทางอารมณ์เจตคติต่อจิตสาธารณะ คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัย คุณธรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ คุณธรรมจริยธรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และคุณธรรมจริยธรรม ด้านความกตัญญูที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาปัจจัยระดับชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรมครอบครัว การสนับสนุนทางสังคม การได้รับแบบอย่างจากครอบครัวและชุมชน การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย การเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การเลี้ยงดูแบบรักตามใจและการเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุมที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างระดับที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดร้อยเอ็ด 4) เพื่อสร้างสมการพยากรณ์จิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดร้อยเอ็ด จากตัวแปรระดับนักเรียน และตัวแปรระดับชุมชน โดยการวิเคราะห์พหุระดับ ผลการวิจัยพบว่าผลการศึกษาอิทธิพลที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการวิเคราะห์พหุระดับ สรุปผลดังนี้ 1. ตัวแปรระดับนักเรียนที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่ อึดมโนทัศน์ความฉลาดทางอารมณ์เจตคติต่อจิตสาธารณะ

คุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ คุณธรรมจริยธรรมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คุณธรรมจริยธรรมด้านความกตัญญู 2. ตัวแปรระดับชุมชนที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ได้แก่การได้รับแบบอย่างจากครอบครัวและชุมชน ส่วนตัวแปรระดับชุมชนที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะที่ ระดับ .05 ได้แก่ การเลี้ยงดูแบบรักตามใจ โดยการได้รับแบบอย่างจากครอบครัวและชุมชนมีอิทธิพลทางบวกกับ จิตสาธารณะส่วนการเลี้ยงดูแบบรักตามใจมีอิทธิพลทางลบกับจิตสาธารณะ 3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างระดับที่มีอิทธิพลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนหนึ่งตัว คือ ตัวแปรการเลี้ยงดูแบบรักตามใจปฏิสัมพันธ์กับคุณธรรมจริยธรรมด้านความกตัญญู

ณัฐนิชากร ศรีบริบูรณ์ (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาโมเดลสาเหตุของจิตอาสาของนักเรียนมัธยมปลายใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้ จิตอาสาของนักเรียนมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ การช่วยเหลือผู้อื่นการเสียสละต่อสังคม และความมุ่งมั่นพัฒนา และมีตัวชี้วัดทั้งหมด 7 ตัว คือ (1) การช่วยแนะนำสิ่งที่ถูกที่ควรแก่ผู้อื่น (2) การอำนวยความสะดวกให้กับผู้อื่น (3) การแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น (4) การสละเงินแรงกายเพื่อผู้อื่นและสังคม (5) การสละเวลาและการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม (6) การสนใจในปัญหาและการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งเสนอความคิดที่จะพัฒนาสังคม (7) การร่วมพัฒนานกิจกรรมการเสริมสร้างจิตอาสาเพื่อสังคมอย่างสร้างสรรค์และหลากหลาย ซึ่งนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีค่าเฉลี่ยของคะแนนจิตอาสาอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตอาสาของนักเรียนมี 6 ด้าน คือ ปัจจัยด้านนักเรียน ครอบครัว โรงเรียน/ครู เพื่อน สังคม/ชุมชน และด้านสื่อมวลชน ผลของการวิจัยโมเดลเชิงสาเหตุของจิตอาสาของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของจิตอาสาของนักเรียนได้ร้อยละ 38.60

น้ำทิพย์ ม่วงปลอด (2557 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อคุณภาพการเสริมสร้างความเป็นคนดีของนักเรียน โดยใช้กลยุทธ์แม่แบบแก้ปัญหาเข้าใจ เข้าถึง พัฒนาของโรงเรียนบ้านหัวถนน จังหวัดสงขลา พบว่า ปีการศึกษา 2556 คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความพึงพอใจ เฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ผู้ปกครองอยู่ในระดับมาก และนักเรียนมีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด ปีการศึกษา 2557 พบว่า คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความพึงพอใจ เฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ นักเรียน ครู และผู้ปกครองอยู่ในระดับมาก

7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

มุสเสน (แจ่งจันทร์ เกียรติกุล, 2531 : 31 อ้างอิงจาก Mussen 1969 : 335-341) พบว่าการฝึกวินัยให้แก่เด็ก โดยการให้เหตุผลและให้ความรักเป็นวิธีการฝึกวินัยได้ผลที่ดีที่สุด และช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางสมองของเด็ก เพราะช่วยให้เด็กมีวินัยในตนเองสูง

วิกกินส์ และคนอื่น ๆ (จินดา น้ำเจริญ, 2540 : 13 อ้างอิงจาก Wiggins and others. 1971 : 289) ได้อ้างอิงถึงผลงานวิจัยของ Gough ที่ศึกษาเกี่ยวกับวินัยในตนเอง พบว่า ผู้มีวินัยในตนเองสูงจะมีความรับผิดชอบมาก มีความวิตกกังวลน้อย มีความอดทน มีเหตุผล มีความยืดหยุ่นในความคิดและพฤติกรรมทางสังคมและยังพบว่า โดยทั่วไปจะมีสุขภาพดีกว่าผู้ที่ขาดวินัยในตนเอง

แมคมุลเลน (McMullen, 1981:45) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ วินัยและระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตเมือง เพื่อเน้นการพัฒนาวัยรุ่น พบว่า ปัญหาทางวินัยส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากพฤติกรรมของโรงเรียนเพราะนักเรียนต้องการสิ่งแวดล้อมที่ดียืดหยุ่นได้ โรงเรียนให้ความสนใจเอาใจใส่ และมีระเบียบวินัย การวิจัยได้สนับสนุนให้โรงเรียนจัดระบบอย่างมีประสิทธิภาพไว้ ดังนี้ 1) ฝึกครูให้สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีในการเรียนการสอน 2) สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดภายในโรงเรียน 3) กำหนดความรับผิดชอบต่อปัญหาโดยการให้คำปรึกษากำหนดแนวของพฤติกรรม 4) พิจารณาแก้ไขปรับปรุงระเบียบวินัยและจำกัดขอบเขตการทำผิด 5) กำหนดโครงการให้นักเรียนหยุดพักการเรียนชั่วคราวในโรงเรียน 6) วางแผนพัฒนาผู้ทำผิด บ่อย ๆ แต่ละคนเป็นอย่างดี 7) ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมรับรู้และเกี่ยวข้องในการรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน

มาร์ตินสัน (Martinson, 1991:74) ได้ศึกษา การควบคุมความประพฤติของนักเรียน โดยอาจารย์ใหญ่และครูผู้ทำหน้าที่ดูแลความประพฤติและระเบียบวินัยของนักเรียนผลของการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและอาจารย์ผู้ควบคุมความประพฤติต่างก็ต้องการให้นักเรียนลดความประพฤติหรือพฤติกรรมที่เป็นปัญหา โดยมีวิธีแก้ไขความประพฤติที่เป็นปัญหาของนักเรียน คือ การใช้ทฤษฎีที่สุภาพไม่ดุคำหรือ ทำโทษถ้านักเรียนมีการตอบสนองโดยมีพฤติกรรมความประพฤติดีขึ้นก็จะได้รับรางวัล แต่ถ้านักเรียนไม่ร่วมมือก็จะมี การบังคับมากขึ้น และจากการสังเกตพบว่าการใช้ความสุภาพแก้ปัญหาคความประพฤติของนักเรียน ได้ดีกว่าวิธีการอื่น ๆ

จอห์นสัน (Johnson, 1997:85) ได้ศึกษา การใช้ทีมงานร่วมกันรักษาระเบียบวินัยของโรงเรียน และการจัดกลุ่มให้คำปรึกษาของครูจะช่วยลดพฤติกรรมเกี่ยวกับการทำผิดต่าง ๆ และส่งผลต่อการหยุดและการเลิกพฤติกรรมเหล่านี้ นอกจากนี้ยังได้สอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารที่มีต่อการจัดทีมงานรักษาระเบียบวินัยและการจัดกลุ่มเพื่อให้คำปรึกษาของครูที่จะช่วยกันป้องกันปัญหาการทำผิดวินัยซึ่งนำโรงเรียนสู่ความล้มเหลวได้หรือไม่ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับความคิดเห็นของผู้บริหารว่า มีผลต่อประสิทธิภาพของแนวปฏิบัติทั้งสองประการและอัตราของการกระทำ

ผิควินัยโรงเรียนหรือไม่ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน พบว่าผู้บริหารเห็นด้วยในการร่วมกันรักษาวินัย และการจัดกลุ่มให้คำปรึกษาของครูช่วยลดการทำผิควินัยและช่วยปรับปรุงพฤติกรรมของนักเรียน และการลด เลิก พฤติกรรมทำผิควินัยมีความสัมพันธ์กับความเห็นด้วยของผู้บริหารที่มีต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานทั้งสองอย่าง

เอนซิโซ (Enciso, 2001:74) ได้ศึกษา การรับรู้เกี่ยวกับวินัยนักเรียนตามทัศนะนักเรียน ครูและผู้บริหาร โดยศึกษาในโรงเรียนระดับกลางที่มีนักเรียนประมาณ 1,700 คน จำนวน 69 คน พฤติกรรมด้านวินัยของนักเรียน คือ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและกล่าววาจา ที่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการเรียนของนักเรียนคนอื่น ๆ ในชั้น จากการศึกษาเชิงเอกสารพบว่าความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการระบุปัญหาวินัยของครู จะต้องรับรู้ก่อนที่จะดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับวินัยนักเรียน ผลการศึกษาพบว่า ทั้งครูและนักเรียนไม่มีความรู้ถึงการปฏิบัติใด ๆ ต่อปัญหาวินัยนักเรียนมีประสิทธิภาพในการป้องกัน หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไม่เหมาะสม แต่ผู้บริหารรู้สึกว่าการเป็นปัจจัยสำคัญในการนำนโยบายการแก้ปัญหาวินัยนักเรียนไปใช้ได้อย่างประสบความสำเร็จ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพการจัดชั้นเรียนของครูและนักเรียน มีความเชื่อว่า ผู้ปกครองเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในกระบวนการแก้ไขปัญหาด้านวินัยนักเรียน

ซิฟฮานี (Dzivhani, 2002:41) ได้ศึกษา บทบาทของระบบของระเบียบวินัยที่มีต่อการจัดการในโรงเรียนและห้องเรียน โดยศึกษาจากการศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งที่มีกฎระเบียบวินัยดีมาก แสดงผลให้เห็นจากการสอบเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้จำนวนมาก พบว่า เกิดจากระบบการจัดการของโรงเรียนที่ดี เช่น นโยบาย สภาพห้องเรียน บทบาทครูผู้สอน คณะกรรมการบริหาร โรงเรียน ตัวแทนของนักเรียน และกฎระเบียบวินัยที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการมีวินัยที่เหมาะสม มีการอุทิศตนให้กับการกำกับดูแลวินัย ควรมีแรงจูงใจในการปฏิบัติกรมีวินัยและการเป็นแบบอย่างที่ดีของคณะกรรมการบริหารโรงเรียน ล้วนเป็นองค์ประกอบต่อการรักษากฎระเบียบวินัยของโรงเรียน ประการสำคัญ คือ ได้รับความร่วมมือจากนักเรียนและผู้ปกครองจึงประสบความสำเร็จได้

แกรนมัลท์ (Grandmontl, 2001 : 68) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมและการใช้ประโยชน์ของการบริหารชั้นเรียน ซึ่งใช้วิธีการจัดระเบียบวินัยตามหลักประชาธิปไตย ผลการศึกษาพบว่า การส่งเสริมวิธีการจัดระเบียบวินัยตามหลักประชาธิปไตยในโรงเรียนส่งผลในการช่วยปรับปรุงด้านความประพฤติของนักเรียนสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถดูแลตนเอง มีความเป็นอิสระมากขึ้นและช่วยเตรียมความพร้อมให้กับครู รวมทั้งผู้บริหารในการแก้ปัญหาด้านระเบียบวินัยของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลในการช่วยลดระดับความเครียดในการปฏิบัติงานของครูและผู้บริหารลงได้อีกด้วย ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่ามีนักเรียนจำนวน

มากที่รู้สึกว่าคุณรู้จักรับการให้ความเคารพในสิทธิของผู้อื่นและรู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง เมื่ออยู่ในชั้นเรียน ตลอดช่วงระยะเวลาที่โรงเรียนทำการส่งเสริมวิธีการจัดระเบียบวินัยโดยใช้หลักประชาธิปไตย ผลการวิจัยสามารถยืนยันได้ว่า การส่งเสริมวิธีการจัดระเบียบวินัยโดยใช้หลักประชาธิปไตยเป็นวิธีการบริหารชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพมาก

โบลลิงเกอร์ (Bollinger, 2002 : 47) ได้ศึกษา ผลกระทบของการแต่งกายด้วยเครื่องแบบนักเรียนในโรงเรียนทั่ว ๆ ไป และพฤติกรรมด้านระเบียบวินัยของนักเรียน โรงเรียนในเมือง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายผลกระทบของนโยบายการแต่งกายด้วยเครื่องแบบนักเรียนในโรงเรียนทั่ว ๆ ไปกับระเบียบวินัยนักเรียนโรงเรียนในเมือง พบว่า 1) ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โรงเรียนในเมืองทั่ว ๆ ไป 2) ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในโรงเรียนทั่ว ๆ ไปในเขตเมืองที่แต่งตัวด้วยเครื่องแบบนักเรียนและไม่ได้แต่งกายด้วยเครื่องแบบนักเรียน

จากเอกสารงานวิจัยสรุปได้ว่า การปลูกฝังความมีวินัยให้เกิดขึ้นกับนักเรียนนั้นมีหลายแบบ ทั้งการอบรมเลี้ยงดูจากทางครอบครัว การอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์ การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนที่สอดแทรกคุณธรรมให้แก่ นักเรียน และการบริหารจัดการที่ดี และการจัดสิ่งแวดล้อมที่ดีซึ่งถ้าเด็กมีวินัยในตนเองก็อาจจะส่งผลให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น